

Ročenka 2011

ÚSTAVNÍ
SOUD

Ročenka 2011

„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“

(čl. 1 Listiny základních práv a svobod)

1 Úvod	7	
2 Ústavní soud a jeho správa	8	
Organizační struktura a personální obsazení		8
Sídlo Ústavního soudu a jeho vybavení		17
Rozpočet Ústavního soudu v roce 2011		18
3 Vnější vztahy Ústavního soudu	20	
Mezinárodní spolupráce a styky		20
4 Právní úprava a vnitřní předpisy	26	
Ústavní pořádek a zákon o Ústavním soudu		26
Rozdělení plenární a senátní agendy		26
Další vnitřní předpisy		28
5 Poskytování informací	30	
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu		31
Sbírka zákonů		31
Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky		33
6 Statistika	34	
Statistika z pohledu rozhodnutí Ústavního soudu přijatých v roce 2011		34
Statistika z pohledu návrhů na zahájení řízení a ostatních podání		36
7 Rozhodovací činnost Ústavního soudu v roce 2011	40	
Základní ústavní principy		40
Pravomoc a činnost ústavních orgánů		42
Právo na územní samosprávu		48
Základní práva a svobody		50
Politická práva		59
Hospodářská a sociální práva		65
Právo na soudní a jinou právní ochranu		68
8 Přílohy	80	

1 / ÚVOD

Druhé číslo ročenky Ústavního soudu za rok 2011 zachycuje poslední kalendářní rok, kdy tzv. Rychetského (druhý) ústavní soud pracoval ještě v plném obsazení. Rok 2012 a zejména rok příští již budou poznamenány zásadní generační obměnou soudců Ústavního soudu. Nepředbíhejme však.

Ročenka 2011, již držíte v ruce, se snaží svou strukturou navázat na první ročenku loňskou. Je tedy první ročenkou, jež není tak docela první. To nám zejména v části charakterizující judikaturu Ústavního soudu umožnilo zaměřit se jen na rozhodnutí přijatá v loňském roce, která signalizují nové trendy či změny v přístupu k ústavněprávní materii oproti dávnější minulosti. Na rozsahu se to však výrazněji neprojevilo, neboť zaostření jen na jeden kalendářní rok odhaluje podrobnosti, jež by bylo škoda nezminít. Novinkou oproti loňské ročence je také podrobnější představení práce analytického odboru Ústavního soudu, jehož pracovníci jsou také spoluautory kapitoly o rozhodovací činnosti Ústavního soudu. V příštích ročnících se podrobněji zaměříme na jiná pracoviště. Krom toho jsme se rozhodli ročenku využít jako platformu pro publikaci inspirujících přednášek a zajímavých proslavů, jež byly na půdě Ústavního soudu v loňském roce předneseny našimi vzácnými hosty. V tomto ročníku tak naleznete přednášku profesorky Christoph Tchakaloff z pařížské právnické fakulty Panthéon-Sorbonne a projev legendárního francouzského právníka, politika a abolicionisty, profesora Roberta Badintera. Chybí pouze text proslavu emeritního soudce Ústavního soudu a nynějšího soudce lucemburského Soudního dvora Evropské Unie Jiřího Malenovského, avšak jen z toho důvodu, že prof. Malenovský svou přednášku na aktuální téma ústavního soudnictví po přijetí Lisabonské smlouvy výrazně rozšířil a prohloubil a předestřel k publikaci v časopise Právník v jednom z čísel roku 2012. Texty příspěvků přednesených na listopadovém kolokviu k 90. výročí od ustavující schůze Ústavního soudu Československé republiky se nám již do ročenky nevešly, budou však otištěny v samostatném sborníku.

Tak jako loňské první číslo je i letošní ročenka opatřena kódem ISBN, jenž umožňuje na ročenku jednoduše odkazovat v bibliografii a při citacích.

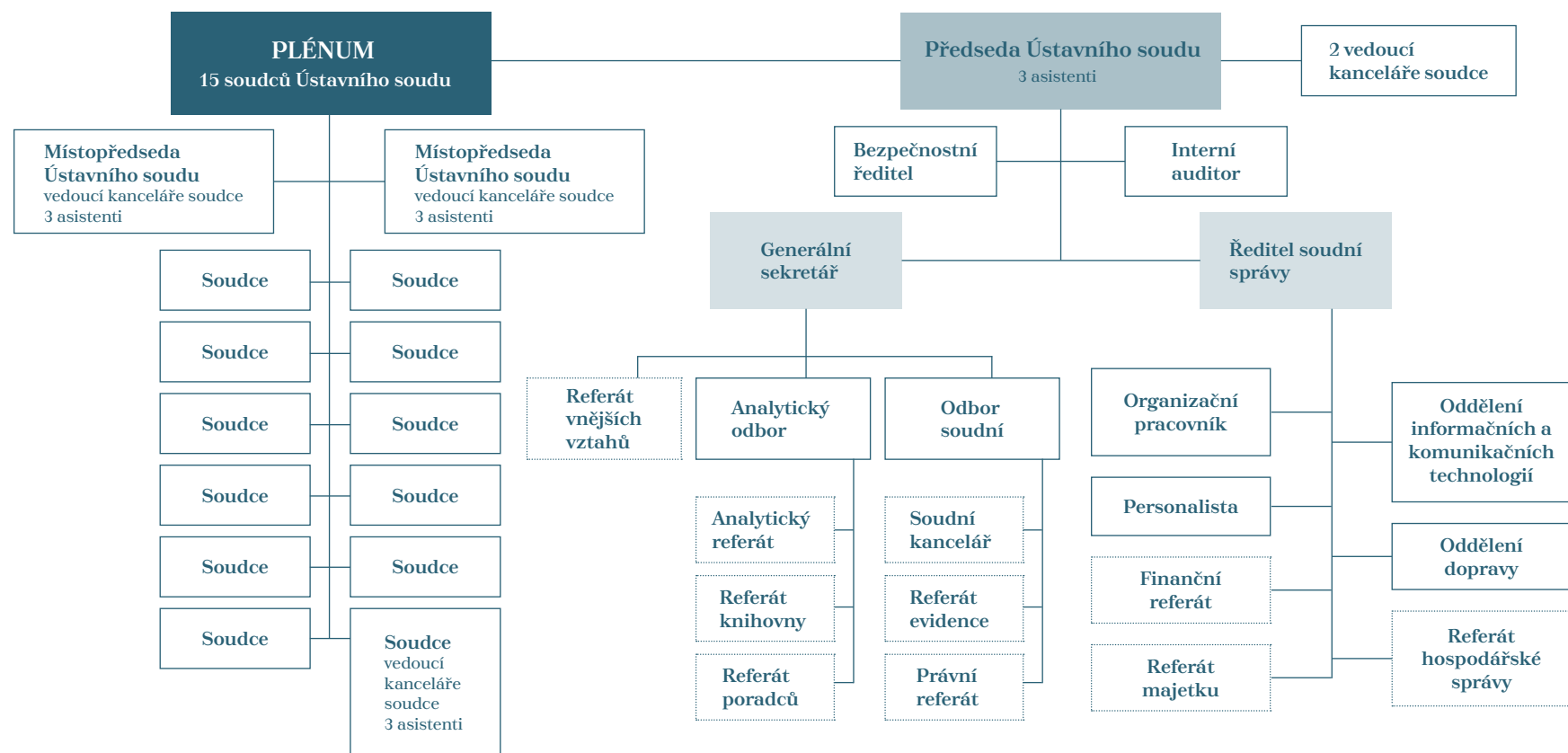
Obrazová část v závěru, kromě momentek z událostí, jež se na půdě Ústavního soudu v roce 2011 odehrály, obsahuje též oficiální fotografie jednotlivých senátů Ústavního soudu, počítaje v to i funkcionáře Ústavního soudu, pořízené na sklonku roku 2011.

V loňské první ročence jsem vyjádřil naději, že se jí otevírá dlouhá a nepřerušovaná řada ročenek dalších. Druhá ročenka sice ještě žádnou, natož nepřerušitelnou tradici netvoří, bez ní by se však nikdy ani žádná vytvořit nemohla. Uvidíme napřesrok.

Tomáš Langášek
generální sekretář Ústavního soudu

Organizační struktura a personální obsazení

Organizační struktura Ústavního soudu

Organizační struktura a personální obsazení

Organizační členění Ústavního soudu v roce 2011 vycházelo jednak z Ústavy České republiky, resp. ze zákona o Ústavním soudu, jednak z organizačního řádu, vydaného rozhodnutím předsedy Ústavního soudu dle § 3 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu pod č. Org. 44/10 ze dne 14. října 2010, účinného od 1. ledna 2011. Podle organizačního řádu předseda Ústavního soudu jmenuje generálního sekretáře, který koordinuje jednání pléna Ústavního soudu, spolupracuje podle pokynů předsedy na řízení Ústavního soudu a jeho prezentaci navenek a odpovídá za činnost jednotlivých pracovišť Ústavního soudu podílejících se přímo na rozhodovací činnosti soudu, tj. dle názvosloví a organizační struktury v roce 2011 odborů soudního a analytického a oddělení vnějších vztahů a protokolu, včetně tiskové mluvčí. Vedle generálního sekretáře jmenuje předseda Ústavního soudu ředitele soudní správy, který zajišťuje hospodářské a technické zázemí Ústavního soudu.

Nový organizační řád byl vydán v souvislosti s vládou avizovanými rozpočtovými škrty pro rok 2011 s cílem zefektivnění správy soudu tak, aby získané úspory na platových prostředcích kompenzovaly případný propad v platech zejména odborných zaměstnanců Ústavního soudu, kteří jsou pro Ústavní soud klíčoví. Nový organizační řád oproti dosavadnímu proto zrušil na úseku ředitele soudní správy provozní a ekonomický odbor a dvě funkční oddělení informačních a komunikačních technologií, oddělení dopravy, finanční referát, referát hospodářské správy a referát majetku, které od roku 2011 přímo podléhají řediteli soudní správy. Úseku generálního sekretáře se změny nedotkly.

Personální obsazení Ústavního soudu

Sbor soudců Ústavního soudu nedoznal v roce 2011 žádných změn. Plénium Ústavního soudu dle protokolárního pořadí¹⁾ v roce 2011 tvořili JUDr. Pavel

Rychetský, předseda Ústavního soudu, prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc., místopředseda Ústavního soudu, JUDr. Eliška Wagnerová, Ph.D., místopředsedkyně Ústavního soudu, a soudci JUDr. Ivana Janů, JUDr. Vojen Güttler, JUDr. František Duchoň, JUDr. Jiří Mucha, JUDr. Miloslav Výborný, JUDr. Dagmar Lastovecká, prof. JUDr. Jan Musil, CSc., JUDr. Jiří Nykodým, JUDr. PhDr. Stanislav Balík, doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr., JUDr. Vlasta Formánková a JUDr. Vladimír Kůrka.

Beze změn zůstalo i složení čtyř tříčlenných senátů Ústavního soudu; oproti roku 2010 došlo k obměně toliko v předsednictví senátů, v souladu s pravidlem rotace, resp. jmenování předsedů senátů na jeden rok (§ 17 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

Generálním sekretářem Ústavního soudu byl JUDr. Tomáš Langášek, LL. M., a ředitelem soudní správy RNDr. Stanislav Plachý, CSc., MPA. Předsedovi Ústavního soudu přímo podléhal i interní auditor Ing. Josef Burda.

V roce 2011 zůstalo beze změny také to, že každému soudci mohou být jmenováni až tři asistenti na plný úvazek, případně více asistentů na částečné úvazky, jejichž souhrn nepřesahuje tři plné pracovní úvazky. Asistenta podle § 8 odst. 2 zákona o Ústavním soudu jmenuje a odvolává předseda Ústavního soudu na návrh soudce, o jehož asistenta se jedná.

1) Protokolární pořadí se řídí aktuálně, případně dříve zastávanou funkcí u Ústavního soudu a služební senioritou, přičemž se pro tyto účely počítají všechna funkční období, která ten

kteřý soudce u Ústavního soudu, příp. též u Ústavního soudu ČSFR, zastával.

Personální obsazení Ústavního soudu v roce 2011, v organizační struktuře dle jednotlivých senátů:

Funkcionáři Ústavního soudu

Předseda Ústavního soudu	JUDr. Pavel Rychetský
asistenti	JUDr. Blanka Baráková Mgr. Tomáš Herc, LL. M. Mgr. Ludvík Matoušek
vedoucí kanceláře předsedy	Regina Kirkingová Jitka Chmelová

Místopředseda Ústavního soudu	prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
asistenti	JUDr. Libor Hanuš, Ph.D. JUDr. Jarmila Štěpánková JUDr. Eva Zarembová
vedoucí kanceláře místopředsedy	Lenka Kubacká

Místopředsedkyně Ústavního soudu	JUDr. Eliška Wagnerová, Ph.D.
asistenti	Mgr. et Mgr. Jiří Baroš Mgr. Marian Kokeš Mgr. Roman Skopal
vedoucí kanceláře místopředsedkyně	Andrea Kovaříková (do 30. 6. 2011) Jindřich Buša (od 27. 6. 2011 do 31. 8. 2011) Michaela Vrbová (od 5. 9. 2011)

I. senát Ústavního soudu

Předsedkyně senátu	JUDr. Ivana Janů
asistenti	JUDr. Ing. Radovan Dávid JUDr. Otto Dostál prof. JUDr. Josef Fiala, CSc. Mgr. Petr Jäger, PhD. JUDr. Petr Lavický, Ph.D. Mgr. Jana Týčová
vedoucí kanceláře soudce	Jana Trávníčková

Soudce	JUDr. František Duchoň
asistenti	JUDr. Blanka Fedorková JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. JUDr. Irena Píchová JUDr. Jitka Šmídová
vedoucí kanceláře soudce	Naděžda Řeháčková

Soudce	JUDr. Vojen Güttler
asistenti	JUDr. Martin Dostál JUDr. Radek Malenovský doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc. Mgr. Jiří Zeman
vedoucí kanceláře soudce	Jitka Kučná

II. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	JUDr. Jiří Nykodým
asistenti	Mgr. Martin Pecháček JUDr. Martin Sláma Mgr. Štěpán Štastník
vedoucí kanceláře soudce	Hana Kyprová

Soudce	JUDr. PhDr. Stanislav Balík
asistenti	Mgr. Anežka Cirklová Mgr. Lucie Mikmeková Mgr. Nikol Hermany Mgr. Jan Chudoba (od 1. 11. 2011) Ing. Mgr. Eva Kutová (od 1. 12. 2011)
vedoucí kanceláře soudce	Jarmila Hájková

Soudce	JUDr. Dagmar Lastovecká
asistenti	Mgr. Tomáš Foltýn, Ph.D. JUDr. Eva Heinrichová, Ph.D. JUDr. Jiřina Kovaříková JUDr. Veronika Drobná
vedoucí kanceláře soudce	Eleni Kameníková

III. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	JUDr. Jiří Moucha
asistenti	Mgr. Štěpán Bubník, Ph.D. prof. JUDr. Jan Filip, CSc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. JUDr. Jitka Šrůtková (do 9. 6. 2011) JUDr. Markéta Selucká, Ph.D. (od 13. 6. 2011)
vedoucí kanceláře soudce	Jitka Štíhová

Soudce	JUDr. Vladimír Kůrka
asistenti	Mgr. Tomáš Foltýn, Ph.D. JUDr. Yveta Janáková JUDr. Markéta Navrátilová Mgr. Daniel Novák
vedoucí kanceláře soudce	Jana Němečková

Soudce	prof. JUDr. Jan Musil, CSc.
asistenti	JUDr. Ludmila Čiháková JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D. JUDr. Renata Rázková, Ph.D.
vedoucí kanceláře soudce	Iveta Dvořáková

IV. senát Ústavního soudu

Předsedkyně senátu	doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.
asistenti	Ing. Mgr. Tomáš Ciprovský Mgr. Martin Pospíšil prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc. Mgr. Jiří Zeman
vedoucí kanceláře soudce	Vladimíra Matulová

Soudkyně	JUDr. Vlasta Formánková
asistenti	Mgr. Aleš Koubek JUDr. Eva Petrilaková Mgr. Ing. Václav Štanglica
vedoucí kanceláře soudce	Eva Svozilová

Soudce	JUDr. Miloslav Výborný
asistenti	JUDr. Jiřina Gojová JUDr. Markéta Navrátilová JUDr. Leoš Oliva Mgr. Ladislav Vyhnanek
vedoucí kanceláře soudce	Ivana Šmerdová

Na rozhodovací činnosti Ústavního soudu se kromě asistentů soudců podílely i odborné útvary Ústavního soudu řízené generálním sekretářem:

- analytický odbor v čele s vedoucím JUDr. et Mgr. Ivo Pospíšilem, Ph.D., ve složení Mgr. et Mgr. Robert Jakubíček (analytik a zástupce vedoucího odboru), JUDr. Soňa Matochová, Ph.D. (analytik), JUDr. Faisal Husseini (analytik), Mgr. et Mgr. Kateřina Skřivánková (analytik), JUDr. Alena Weignerová (poradce pro vydávání SbNU), JUDr. Helena Pietriková (poradce pro vydávání SbNU), Lenka Strnadová (referentka) a knihovnici PhDr. František Zajíček, Mgr. Ludmila Čílečková a Miroslava Kusáková,

- soudní odbor v čele s vedoucí JUDr. Dagmar Hudcovou, ve složení JUDr. Petr Chládek (poradce pro správní agendu a zástupce vedoucí odboru), JUDr. Vlasta Vagaiová (specialistka), vedoucí soudních kanceláří Marcela Čapková, Jitka Borýsková, Markéta Putnová (do 30. 6. 2011), Andrea Kovaříková (od 1. 7. 2011), Zdeňka Řezníčková, Šárka Smetanová a Mgr. Hana Wohlgemuthová a pracovnice referátu evidence Eva Krátká, Jarmila Knötigová, Irena Randýsková (do 30. 6. 2011), Hana Zavřelová a Alžbeta Bartošová,

- oddělení vnějších vztahů a protokolu v čele s JUDr. Vlastimilem Göttingerem a dále s PhDr. Janou Pelcovou, tiskovou mluvčí, a Kristinou Krejčovou DiS., referentkou oddělení a tajemnicí generálního sekretáře.

Zázemí Ústavního soudu tvořily osoby a útvary řízené ředitelem soudní správy, a to:

- personalistka Bc. Eva Kubínyi, organizační pracovnice Margita Veselá a technik, referent BOZP a PO a řidič Jan Liška,
- oddělení informačních a komunikačních technologií v čele s Ing. Zuzanou Schwangmaierovou, vedoucí oddělení, a se zaměstnanci Ing. Ivanem Balusem (správce sítě), Bc. Davidem Krevem (správce informačních technologií) a Ing. Daliborem Skopalem (vývojový pracovník výpočetní techniky),

- oddělení dopravy v čele s vedoucím oddělení Petrem Žákem a řidiči Milanem Chatrným (do 31. 5. 2011), Bedřichem Lízalem, Zdeňkem Pokorným, Břetislavem Riedlem, Petrem Singrem a Antonínem Geršlem (od 11. 4. 2011),

- finanční referát se zaměstnanci Mgr. Yvetou Tesařovou (hlavní účetní), Bc. Irenou Hořavovou (rozpočtářka), Svatavou Moučkovou (mzdová účetní) a finanční účetní Lenkou Kolaříkovou,

- referát hospodářské správy se zaměstnanci Liborem Ruthem (technický pracovník), údržbáři Januszem Pawlikem a Romanem Viktorinem a uklízečkami Danou Hájkovou, Renatou Křištofovou, Emilií Létalovou, Vladimírou Listovou, Zdenou Němcovou (do 30. 4. 2011), Janou Mílotovou (od 2. 5. 2011), Zdeňkou Rozumkovou a Alenou Veitovou,

- referát majetku složený ze Zdeňky Pospíšilové (hospodářka, referentka MTZ) a Marie Žilkové (referentka majetkové správy).

Emeritní soudci Ústavního soudu

Ústavní soudci udržují osobní, odborné a společenské kontakty s kolegy, jejichž mandát soudce Ústavního soudu již skončil. Příležitostí bývá každoroční předvánoční setkání, jež se v prosinci roku 2011 konalo v prostorách foyer sněmovny a senátních jednacích místností. Všichni bývalí kolegové jsou stále aktivní ve významných funkcích. Iva Brožová je předsedkyní Nejvyššího soudu, Jiří Malenovský soudcem Soudního dvora Evropské unie, Vladimír Jurka soudcem Nejvyššího soudu, Miloš Holeček soudcem Krajského soudu v Brně, Eva Zarembová asistentkou místopředsedy Ústavního soudu a Pavel Varvařovský zastává funkci veřejného ochránce práv.

Představujeme: analytický odbor Ústavního soudu, jeho koncepce a aktivity

Analytický odbor je pracovištěm, které je přímo podřízeno generálnímu sekretáři Ústavního soudu. Vzniklo na základě rozhodnutí pléna v roce 2007

a jeho vedením byl až do konce roku 2008 pověřen tehdejší asistent předsedy Ústavního soudu Tomáš Langášek. Od roku 2009 je odbor veden Ivem Po-spíšilem, jeho zástupcem je Robert Jakubíček. Odbor sestává ze tří referátů, a to referátu analytiků, poradců a knihovny Ústavního soudu.

Původním záměrem, který stál za založením analytického odboru, bylo institucionální zaštitění přípravných a implementačních prací na databázi NALUS. Správa této databáze ostatně nadále tvoří základ činnosti odboru, avšak tím se jeho kapacity zdaleka nevyčerpávají. Snahou současného vedení je zajišťovat komplexní podporu plénu či jednotlivým soudcovským kabinetům, pokud jde o činnosti, které přesahují možnosti vlastních rozhodovacích těles Ústavního soudu. Základní koncepcí je propojování praktické aplikace práva s činností, která se blíží akademickému přístupu (srovnávání judikatury, právních úprav, právních institutů atd.) a umožňuje tak vnitřní (nezřídka i kritickou) reflexi rozhodovací praxe Ústavního soudu. Tento základní cíl se odráží také v personálním obsazení odboru, jenž je tvořen zaměstnanci, kteří mají nezřídka vedle právního také filologické (němčina, italština, francouzština) či sociálně vědní (politologie, žurnalistika) vzdělání, studují v doktorských studijních programech či externě vyučují na vysokých školách.

V praxi takové zaměření znamená, že odbor vedle správy databáze NALUS (indexace rozhodnutí, tvorba abstraktů atd.) provádí vyhodnocování rozhodovací činnosti Ústavního soudu, pracovníci analytického referátu dále systematicky sledují (dle svých jazykových znalostí) judikaturu zahraničních ústavních soudů (Spolkového ústavního soudu Německa, ústavních soudů Rakouska, Itálie, Slovenska a francouzské Ústavní rady), z vlastní iniciativy a na žádost soudců zpracovávají konkrétní rešerše či analýzy k problémům, které jsou aktuálně soudem řešeny. Tyto informace shrnuje měsíční bulletin odboru, který je rozesílán všem zaměstnancům soudu, a v němž jsou kromě informací o rozhodovací činnosti Ústavního soudu obsaženy anotace vybraných aktuálních rozhodnutí zahraničních ústavních soudů, judikatury Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie a rešerše aktuálních článků zahraničních periodik relevantních pro činnost Ústavního soudu.

Vedle toho připravuje odbor podklady pro komunikaci s vládním zmocněncem pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva či podklady pro uplatnění připomínek k návrhům legislativních a nelegislativních aktů, v jejichž případě je Ústavní soud připomínkovým místem dle legislativních pravidel vlády.

Informační funkce odboru je přirozeně rozvíjena i navenek: kromě přípravy publikace Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, resp. publikace příslušných rozhodnutí ve Sbírce zákonů, odbor zodpovídá za pořizování anglických překladů nejvýznamnějších rozhodnutí, která se publikují na internetových stránkách a každý rok v tištěné sbírce *Selected Decisions*, která je distribuována nejen na zahraniční ústavní soudy a nadnárodní instituce, ale také na další akademická a vědecká pracoviště. První svazek zahrnující vybranou judikaturu od roku 1993 do roku 2001 vyšel v roce 2002 v nakladatelství Linde Praha, a. s., a od té doby vychází pravidelně jednou ročně. Analytický odbor dále zajišťuje předávání a výměnu informací o judikatuře prostřednictvím tzv. Benátské komise (*The European Commission for Democracy through Law*) a jeho pracovníci, kteří jsou tzv. *liaison officers*, se pravidelně účastní setkávání se svými zahraničními partnery v rámci tzv. *Joint Councils*. Analytický odbor rovněž přispívá do Bulletinu Benátské komise, který je vydáván třikrát ročně.

Spolupráce byla také navázána s redakcí časopisu Soudce, na jehož stránkách pracovníci odboru pravidelně publikují informace o aktuálních rozhodnutích Ústavního soudu, která by současně mohla být informačně cenná pro soudce obecných soudů. Analytici se také účastní řady vědeckých konferencí či seminářů, ať už v České republice či v zahraničí (v roce 2011 například akcí organizovaných Kanceláří veřejného ochránce práv, Právníckou fakultou Masarykovy univerzity, Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity, Ministerstvem vnitra, Radou Evropy atd.).

Základní koncepce, která klade důraz na propojení právní praxe a teorie, je rozvíjena také v činnosti knihovny Ústavního soudu. To se týká především vlastní akvizice literatury, která je volena tak, aby pokrývala jak každodenní

praktické požadavky soudců a pracovníků Ústavního soudu (zejména domácí komentáře k právním předpisům), tak uspokojovala i nadčasové, zahraniční i mimoprávní pohledy na právo (knihovna například posiluje akvizice zahraniční literatury a za tím účelem navázala spolupráci přímo se zahraničním knižním velkoobchodem, kromě ryze právní literatury se soustředí i na nákup literatury z příbuzných oborů – politologie, mezinárodních vztahů, sociologie atd.). Analytický odbor je vedle toho odpovědný také za přístup k tuzemským i zahraničním právním databázím (český Beck-online, Westlaw, německý Beck-online).

Sídlo Ústavního soudu a jeho vybavení

Ústavní soud sídlí v Brně na Joštově třídě č. 8 v historické, památkově chráněné budově někdejší moravské zemské sněmovny. Oproti předchozímu roku doznalo vybavení sídla soudu zásadní i méně podstatné – nikoliv však nedůležité – změny.

Jednací sály

Již delší dobu se Ústavní soud potýkal se zastaralým audio systémem ozvučení jednacích sálů (sněmovna, senátní místnosti) a s nevyhovující nahrávací technologií, založenou ještě na analogových kazetových magnetofonech. V roce 2011 byla realizována kompletní i komplexní obnova vlastní zvukové soustavy a nadto ve sněmovně bylo uskutečněno i rozšíření o videočást, tj. možnost obrazového přenosu čtyřmi statickými kamerami z veřejného ústního jednání v plenárních věcech na velkoplošnou obrazovku ve foyer sněmovny. Tyto kamery zobrazují pohled na sedadla obou stran řízení, širokouhlý záběr pléna Ústavního soudu a detail na předsedajícího a soudce zpravodaje. Po vnitřní síti lze *on-line* přenos zprostředkovat též určeným zaměstnancům Ústavního soudu; použitá technologie do budoucna umožňuje i napojení na internet.

Nová audio technologie umožňuje digitální zpracování až 24stopého přenosu a záznamu zvuku s archivací v centrálním paměťovém úložišti [nahrávka

je zachována ve formátu *wav* (*Waveform Audio File Format*)]; záznam lze využít pro *off-line* přepis průběhu jednání do protokolu o jednání pro elektronický i listinný spis. K tomuto účelu se používá komprimace ve formátu *mp3*.

Každá jednací místnost má samostatný konferenční systém, jenž je tvořen konferenčními mikrofony pro snímání mluveného slova, svedenými do centrální jednotky napojené na stolní počítač. V počítači je nainstalován program, který umožní ovládání mikrofonů. Audiozáznam se uloží na paměťové médium počítače, jež zapisovatelka označí číslem jednacím a pomocí vnitřní zabezpečené počítačové sítě archivuje na hlavním serveru se zabezpečeným přístupem.

Nový audio video systém na základě výsledků zadávacího řízení pro podlimitní veřejnou zakázku dodala společnost SATDESIGN, s. r. o. Veškeré dodávky a montáže včetně nových konstrukčních, stavebních, kabelových či technologických systémů dodavatel uskutečnil bez subdodávek (vyjma softwaru), za „plného provozu“ bez jakéhokoliv ovlivnění či výpadků v harmonogramu jednotlivých jednání před Ústavním soudem. Zvolené technické řešení vycházelo ze standardní nabídky, s dílčím přizpůsobením vzhledem ke specifickým potřebám Ústavního soudu.

Technologické zázemí

Informační technologie Ústavního soudu si udržují vysoký standard. Rychlost přenosu po vnitřní síti 1 Gbit/s se od loňského roku nezměnila, vyhovuje stávajícím potřebám. Vnější připojení je zabezpečeno přes vysokokapacitní optickou internetovou datovou přípojku s garantovanou spolehlivostí a obousměrnou rychlostí přenosu 80 Mbit/s.

Co se týče softwarových aplikací, Ústavní soud v roce 2011 přešel na vyšší verzi Microsoft Office 2010 a rozšířil aplikaci ASPI o moduly komentáře k zákonům a profesionální překlad předpisů. Realizací penetračních testů ověřil zranitelnost své vnitřní sítě před napadením zvnějšku. V rámci modernizace hardware Ústavní soud realizoval obnovu firewallů ve vysoké dostupnosti,

rozšířil datovou síť do sněmovny a pořídil speciální datový trezor pro počítačové nosiče dat s ohnivzdorností S120DIS.

Rozpočet Ústavního soudu v roce 2011

Z pohledu tvorby státního rozpočtu České republiky je Ústavní soud samostatnou rozpočtovou kapitolou číslo 358.

Podle zákona č. 433/2010 Sb., o státním rozpočtu České republiky pro rok 2011, nebyl pro Ústavní soud stanoven rozpočet příjmů, neboť kapitola vykazuje pouze příjmy nahodilé, které nelze vzhledem k oboru činnosti Ústavního soudu objektivně plánovat. K 31. prosinci 2011 vykázal Ústavní soud celkové příjmy ve výši 334,49 tis. Kč, které zahrnují nedaňové příjmy ve výši 166,49 tis. Kč (příjmy z vlastní činnosti jako jsou úroky, platby za umístění kamerového systému na budově Ústavního soudu, úhrady za kolky, vrácení záloh, dobropisy za nedodané publikace apod.) a dále příjmy z prodeje dlouhodobého majetku a ostatní kapitálové příjmy ve výši 168 tis. Kč.

Na výdajové straně rozpočtu byly Ústavnímu soudu pro rok 2011 stanoveny závazné ukazatele určené na výdaje spojené s jeho činností ve výši 145 771 tis. Kč. Oproti roku 2010 tak Ústavní soud po dohodě s Ministerstvem financí, v rámci celostátního úsporného programu vlády, cíleně snížil už v základním rozpočtu své výdaje o 8 969 tis. Kč, a to zejména v položkách platy zaměstnanců o 3 660 tis. Kč, platy soudců o 1 113 tis. Kč (nižší byly i související odvody na sociální a zdravotní pojištění a úsporu představoval i převod do FKSP z 2 % na 1 % z platů), výdaje na investice o 1 950 tis. Kč atd. V průběhu celého roku hospodařil Ústavní soud se svěřenými prostředky státního rozpočtu úsporně, hospodárně a účelově a přijal vlastní úsporná a zefektivňující opatření. Proto skutečné čerpání rozpočtu k 31. prosinci 2011 bylo ve výši 138 225,16 tis. Kč a poměr čerpání ke schválenému/upravenému rozpočtu činil 94,82 %.

V účelových a ostatních běžných výdajích se v roce 2011 promítly výdaje na platy a ostatní platby za provedenou práci a výdaje na povinné sociál-

ní a zdravotní pojištění placené zaměstnavatelem; rozpočet na ně činil 94 469 tis. Kč.

Systemizovaný počet zaměstnanců Ústavního soudu byl stanoven ve výši 126 osob. Průměrný přepočtený stav zaměstnanců za rok 2011 činil 123 zaměstnanců. Důvodem nenaplnění stanoveného limitu počtu zaměstnanců byla neobsazenost některých pozic k 31. prosinci 2011, částečné pracovní úvazky u vybraných funkcí a obměna zaměstnanců během roku s časovou prodlevou před nástupem nových zaměstnanců.

Dalšími položkami výrazně ovlivňujícími část rozpočtu účelových a ostatních běžných výdajů byly výdaje na nákup energie, tepla, vody a pohonných hmot a dále materiálové výdaje – nákup kancelářského materiálu, spotřebního materiálu k informačním technologiím, DDHM (drobný dlouhodobý hmotný majetek), knih a časopisů, překladatelských služeb, udržovací poplatky podpory softwaru, výdaje na běžné opravy a údržbu budovy, vozového parku, výdaje na zahraniční a tuzemské služební cesty apod. Na kapitálové výdaje (reprodukce majetku Ústavního soudu) použil Ústavní soud v roce 2011 z upraveného rozpočtu ve výši 13 253 tis. Kč celkem 12 794,26 tis. Kč, včetně zapojení profilujících nároků z nespotřebovaných výdajů ve výši 473,66 tis. Kč.

Za období 2010 – 2011 činil zůstatek z nespotřebovaných výdajů celkem 10 370,58 tis. Kč, z toho výdaje neprofilující 9 432,31 tis. Kč a výdaje profilující 938,27 tis. Kč. Neprofilující výdaje budou v následujícím období Ústavním soudem použity na rozpočtově nekryté výdaje, dle zákona 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, v platném znění (§ 47 odst. 5). Profilující výdaje budou využity na plánované, resp. neukončené investiční akce.

Zákonem schválený, resp. upravený rozpis specifických a průřezových ukazatelů státního rozpočtu, uvedený ve výše zmiňovaném zákoně, byl v roce 2011 dodržen.

Mezinárodní spolupráce a styky

Ochrana základních lidských práv, stejně jako ochrana ústavnosti v širším měřítku, není uzavřeným a neprostopupným systémem. Prostředky ochrany fundamentálních hodnot se stále vyvíjejí, a přestože se ústavy v jednotlivých zemích liší, moderní státy často sdílejí katalogy lidských práv či východiska ochrany ústavnosti vyvěrající ze společného konceptu materiálního právního státu. Nemůže proto být překvapením, že jednou z povinností orgánu ochrany ústavnosti musí být i monitorování aktuálního ústavního vývoje v širším evropském a světovém měřítku, což se v případě Ústavního soudu České republiky děje jednak prostřednictvím intenzivní rešeršní a výzkumné činnosti analytického odboru, ale také přímou mezinárodní spoluprací.

Těžiště zahraničních aktivit Ústavního soudu spočívá ve spolupráci s ústavními soudy zemí střední Evropy a v participaci na činnosti panevropských právních institucí. Klíčovým zdrojem získávání informací a zkušeností souvisejících se soudní ochranou ústavnosti jsou bilaterální jednání s představiteli partnerských ústavních soudů, která se netýkají jen aktuálních otázek rozhodovací činnosti, ale často směřují k hlubší strukturální diskusi o poslání ústavního soudnictví v moderních dějinách. Zvláště v dobách turbulentních společenských změn je spolupráce na mezinárodním fóru potřebná pro lepší porozumění aktuálním výzvám. Vzájemné srovnávání postojů a postupů jednotlivých ústavních soudů umožňuje budovat jejich rozhodovací argumentaci na společných základech a pevnějších pilířích.

V roce 2011 proběhla čtyři bilaterální jednání, z toho se dvě realizovala na půdě Ústavního soudu a další dvě u soudů zahraničních.

První pracovní návštěva se uskutečnila v dubnu, kdy Ústavní soud navštívil delegace Ústavního tribunálu Polské republiky vedená jeho předsedou Andrzejem Rzeplińskim. Předsedu Ústavního tribunálu doprovázeli soudci Mirosław Granat a Piotr Tuleja. Ohniskem brněnského setkání byla výměna poznatků o bezpečnostních opatřeních státu v boji proti terorismu a s tím související rozhodování ústavních soudů. Především polská judikatura je v této oblasti skutečně bohatá. Diskuse se brzy stočila k přelomovému nálezu sp. zn. K 44/07, v němž se polský soud zabýval otázkou, zda je ústavně konformní právní úprava, podle níž lze sestřelit civilní letadlo, které bylo patrně uneseno teroristy. Předmětnou novelu leteckého zákona Ústavní tribunál zrušil, neboť ochrana lidského života je nejvyšší hodnotou a nelze ji relativizovat potenciálním ohrožením dalších osob či zájmů, čímž navázal na obdobné rozhodnutí Spolkového ústavního soudu v Karlsruhe.

Polská delegace zavítala rovněž na půdu brněnské právnické fakulty, kde se setkala s děkankou Naděždou Rozehnalovou a dalšími funkcionáři fakulty, přičemž stěžejním tématem jejich setkání byla reforma a evaluace vzdělávání na soudobých právnických fakultách (Andrzej Rzepliński je ostatně sám univerzitním profesorem v oboru ústavního práva). Na závěr své pracovní cesty přijala delegace pozvání k návštěvě veřejného ochránce práv Pavla Varvařovského a živě s ním diskutovala o komparativních aspektech postavení ombudsmanů v obou zemích.

V červnu Ústavní soud přivítal delegaci Ústavního soudu Slovinska v čele s jeho předsedou Ernestem Petričem, doprovázeného soudkyní Jadrankou Sovdat, soudcem Janem Zobcem a generálním sekretářem Erikem Kerševanem. Soudci se především zabývali problematikou řízení o ústavní stížnosti, jež je efektivním nástrojem individuální ochrany základních lidských práv, současně však také zdrojem přetížení ústavních soudů. Slovinský ústavní

soud v této souvislosti představil zajímavou koncepci, kdy v návaznosti na změnu tamní právní regulace nemusí svá odmítavá usnesení odůvodňovat a má současně větší prostor pro selekci případů, které pokládá za klíčové a jimž chce věnovat maximální pozornost. Druhým diskusním tématem se staly politické dimenze případů rozhodovaných ústavními soudy. Česká i slovinská strana se shodly na podobnosti soudobých problémů soudnictví a politiky v obou zemích, stejně jako na východisku politické podmíněnosti abstraktní kontroly norem, bez níž tento druh ochrany ústavnosti není realizovatelný. Závěrem své návštěvy se slovinská delegace setkala i s předsedy obou nejvyšších soudů, kteří jí osvětlili východiska své rozhodovací činnosti a také vztahy k ústavnímu soudnictví.

V září navázal předseda Ústavního soudu na rozvíjející se spolupráci s Ústavním soudem Srbské republiky a přijal pozvání k návštěvě Bělehradu. Na této cestě jej doprovázela soudkyně Dagmar Lastovecká a soudce Miloslav Výborný. Srbský Ústavní soud byl konstituován již v roce 1963 v rámci bývalé Jugoslávie a v roce 1990 bylo jeho postavení redefinováno; jedná se tak o jeden z nejstarších ústavních soudů v rámci zemí bývalého východního bloku. Jeho zásadní reforma přišla v roce 2006 s novou srbskou ústavou, která zavedla nový systém jmenování soudců i změnu působnosti. Tématem bělehradských rozhovorů byla problematika mezer v právu. Pavel Rychetský představil poznatky z posuzování protiústavních mezer v právu, které představují komplikaci pro ústavní soudy, jež rozhodují toliko o derogaci právního předpisu. Pokud totiž mohou část právního předpisu pouze zrušit, nedojde k zacelení mezery v právu, ale naopak k jejímu zvětšení. Ústavní soudy by proto měly postupovat tak, aby mezera byla překlenuta ústavně konformním způsobem, anebo – jak to učinil český ústavní soud – použít tzv. aditivní výrok a otevřít tak obecným soudům cestu k poskytování ochrany základním právům účastníků řízení. V rámci diskuse k druhému tématu, jímž byl vliv judikatury Evropského soudu pro lidská práva na národní ústavní soudy, diskutovali soudci obou soudů o možnostech a limitech následování evropské judikatury na úrovni národního ústavního soudnictví, a to jak z aplikačního, tak i z teoreticko-právního hlediska.

Poslední realizovanou bilaterální návštěvou se stalo tradiční setkání se soudci Ústavního soudu Slovenské republiky. Oba soudy, navazující na krátkou činnost federálního ústavního soudu, vychází ze stejné historické a ústavní tradice a vzhledem k jazykové i právní blízkosti se jejich setkávání realizuje pravidelně každý rok. V říjnu roku 2011 tak bylo ve Velké Lomnici pod Tatrami diskutováno především o klíčových nálezech přijatých za poslední rok. Česká strana předestřela východiska k nálezu týkajícího se shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o telekomunikačním provozu [nález sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 (94/2011 Sb.)], problematiku posuzování obecně závazných vyhlášek o stanovení míst, na kterých mohou být provozovány interaktivní videoloterijní terminály [nález sp. zn. Pl. ÚS 29/10 ze dne 14. 6. 2011 (202/2011 Sb.)], a retroaktivního snížení a zdanění státní podpory [nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (119/2011 Sb.)]. Krátce byl představen i náleze k nepřipustnosti uplácení voličů při volbách do zastupitelstev obcí (nález sp. zn. Pl. ÚS 57/10 ze dne 18. 1. 2011). Slovenská strana naopak informovala o svém rozhodování o ústavnosti zákona, jímž byla eliminována nutnost prokázání existence vlastnického práva k pozemku stavebníkem (PL. ÚS 19/09), o usnesení ve věci ústavní stížnosti odvolaného člena Soudní rady Slovenské republiky (IV. ÚS 46/2011) a o rozhodnutí ve věci ústavní stížnosti na volbu kandidáta na generálního prokurátora Slovenské republiky (I. ÚS 76/2011).

Těmito bilaterálními setkáními se soudci zahraničních ústavních soudů však zdaleka nebyly vyčerpány zahraniční aktivity Ústavního soudu. Již v lednu proběhlo pracovní jednání na expertní úrovni se zástupci Parlamentního institutu Srbské republiky, které mělo za cíl přezkoumat jednotlivé formy ústavní spolupráce mezi mocí zákonodárnou a orgány ústavního soudnictví. V dubnu se uskutečnilo na Ústavním soudu expertní jednání generálního sekretáře a vedoucího analytického odboru s delegací Mezinárodního úřadu práce, vedenou paní Cleopatrou Doumbia-Henry, jehož cílem bylo vyjasnit vztah konkrétní judikatury Ústavního soudu k Úmluvě Mezinárodní organizace práce č. 111 a k její praktické implementaci. Diskuse byla vedena zejména o nálezech federálního a později českého ústavního soudu ve věci lustračních zákonů. V červnu na Ústavní soud zavítala pracovní skupina Mo-

nitorovacího výboru Kongresu místních a regionálních orgánů Rady Evropy. Skupinu, již tvořili zpravodajové Emiol Calota a Philippe Receveur, právní expert Eivind Smith a tajemnice Lilit Nikoghosyan, přijal generální sekretář Ústavního soudu Tomáš Langášek, který spolu s vedoucím analytického odboru Ivem Pospíšilem návštěvníky podrobně informoval o jednotlivých judikaturních a kompetenčních aspektech výkonu práva na samosprávu a ochraně, kterou samosprávě poskytuje Ústavní soud.

Předseda Ústavního soudu přijal v Brně řadu zahraničních představitelů soudní moci, kteří Českou republiku navštívili na pozvání jiných institucí či při jiných příležitostech. Na půdu Ústavního soudu tak zavítal předseda Nejvyššího soudu Nizozemí Geert Corstens, generální advokátka Soudního dvora Evropské unie Eleanor Sharpston, předseda Nejvyššího správního soudu Polské republiky Roman Marek Hauser či I. náměstek generálního prokurátora Slovenské republiky Ladislav Tichý v čele s delegací slovenské prokuratury, doprovázené nejvyšším státním zástupcem Pavlem Zemanem. V Praze na půdě Senátu přijal v listopadu též Andrew Duffa, poslance Evropského parlamentu, k diskusi nad problematikou tzv. české výjimky, resp. tzv. českého Protokolu k Listině základních práv a svobod Evropské unie.

Soudci a odborní pracovníci Ústavního soudu se rovněž zúčastnili řady zahraničních kolokvií, konferencí a seminářů, na nichž aktivně vystupovali a přednesli referáty související s činností Ústavního soudu. Předseda Ústavního soudu se v doprovodu soudce Jiřího Muchy zúčastnil tradičního ledového zahájení soudního roku ve Štrasburku a přijal také pozvání k účasti na červencové mezinárodní konferenci, která se konala v Sofii u příležitosti 20. výročí tamního ústavního soudu. Místopředsedkyně Ústavního soudu Eliška Wagnerová reprezentovala Ústavní soud na 15. Kongresu Konference evropských ústavních soudů, který se konal ve dnech 23. – 27. května 2011 v Bukurešti, a místopředseda Ústavního soudu Pavel Holländer přednesl v zastoupení předsedy příspěvek na mezinárodní konferenci pořádané v St. Peterburgu během oslav 20. výročí Ústavního soudu Ruské federace. Při obdobné příležitosti vystoupil také generální sekretář Tomáš Langášek, který zastupoval Ústavní soud na prosincovém mezinárodním kolokviu

v Andoře. Odborní pracovníci Ústavního soudu se dále zúčastnili například zasedání Spojeného výboru Benátské komise v Ankaře nebo expertního jednání pracovní skupiny při Radě Evropy ve Štrasburku.

S ohledem na význam, který Ústavnímu soudu náleží v systému dělby moci v České republice, projevují velký zájem o setkání s jeho předsedou rovněž velvyslanci mnoha států. V roce 2011 se tak předseda Ústavního soudu setkal s velvyslancem Spojených států amerických Normanem Eisenem, velvyslancem Estonské republiky Lembitem Uibo, velvyslancem Ruské federace Sergejem Kiseljovem, velvyslancem Rakouské republiky Ferdinandem Trauttmansdorffem, velvyslancem Argentinské republiky Vicente Espeche Gilem, velvyslancem Korejské republiky Gabrielem Oh, velvyslankyní Slovinské republiky Smiljanou Knez, velvyslankyní Lichtenštejnského velkoknížectví Marií-Pia Kothbauer, velvyslancem Španělského království Pascuaelem Navarro nebo s generálním konzulem Ruské federace v Brně Andrejem Šaraškinem.

V rámci tradičně dobré a intenzivní spolupráce s Ústavním soudem Korejské republiky vyhověl předseda Ústavního soudu žádosti korejského velvyslance a svým osobním vystoupením 3. října 2011 vzdal hold korejskému národu při oslavách korejského státního svátku na půdě korejské ambasády v Praze.

Činnost Ústavního soudu na poli mezinárodním však nebyla vyplněna jen oficiálními a protokolárními jednáními či návštěvami. Představitelé Ústavního soudu si dobře uvědomují význam vzdělávací a popularizační činnosti směrem k současné generaci studentů práv, a proto odborní pracovníci Ústavního soudu uspořádali i řadu exkurzí a přednášek pro studenty nejen z České republiky, ale doslova z celého světa (Austrálie, USA, Barmy, Ukrajiny, Slovinska, Srbska a z dalších zemí).

Vztahy s ostatními ústavními orgány

V rámci systému soudní moci náleží Ústavnímu soudu specifické postavení, které vyplývá z jeho jedinečné působnosti. Ústavní soud sice není součás-

tí soustavy obecných soudů, je však součástí moci soudní, již zastřešuje. Ostatní exekutivní a legislativní ústavní orgány státu vystupují před Ústavním soudem jako účastníci řízení či vedlejší účastníci řízení a při těchto příležitostech je z pochopitelných důvodů vyloučeno, aby se s ústavními soudci mimo procesně formalizované ústní jednání setkávali. Vedle toho však Ústavní soud jakožto nejvyšší ústavní orgán moci soudní udržuje formální a společenské vztahy s jinými ústavními orgány a diskutuje s nimi o obecných otázkách ústavního, evropského a mezinárodního práva.

V únoru 2011 navštívili Ústavní soud poslanci ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, vedeni předsedkyní výboru Karolínou Peake. Na setkání se soudci Ústavního soudu byly v úvodu nastíněny historické souvislosti vzniku ústavního soudnictví v našich zemích a následně předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský seznámil hosty s aktuální problematikou rostoucího nápadu návrhů na zahájení řízení, s nimiž se Ústavní soud musí každým rokem vypořádat.

Předseda Ústavního soudu, jakožto předseda Jednoty českých právníků, svolal na 6. května 2011 schůzi jejího grémia do prostor Ústavního soudu. Její součástí byla i přednáška místopředsedy Ústavního soudu Pavla Holländera „Právnícké stopy v hermeneutické reflexi umění“, která sklídila velký ohlas.

Dne 19. září 2011 přivítal v Brně předseda Ústavního soudu delegaci Stálé komise Senátu pro ochranu soukromí, kterou vedla předsedkyně komise senátorka Jana Juřenčáková, doprovázená místopředsedou komise a předsedou ústavně-právního výboru Senátu Miroslavem Antlem a senátory Pavlem Trpákem, Radkem Sušilem, Jiřím Čunkem a Jaroslavem Doubravou. K senátorům se připojil rovněž Igor Němec, předseda Úřadu na ochranu osobních údajů. Delegace se živě zajímala především o aktuální judikaturu Ústavního soudu v oblasti ochrany osobních údajů a o vývoj v této oblasti. Pavel Rychetský při jednání zdůraznil, že Ústavní soud se nemůže s ohledem na nutnost zachovávat nezávislost a nestrannost vyjadřovat k aktuálním právním problémům, protože je možné, že o nich bude muset v budoucnu rozhodovat. Diskuse

se proto zaměřila především na procesní aspekty soudního řízení a principy řízení vedených před Ústavním soudem.

Předseda a místopředsedkyně Ústavního soudu přijali dne 8. listopadu 2011 delegaci ústavně-právního výboru Národní rady Slovenské republiky, vedenou předsedou výboru Radoslavem Procházkou. Přijetí se dále zúčastnila Edita Pfundtner, místopředsedkyně výboru, a členové výboru Lubomír Petrák, Martin Poliačik a Anna Vitteková. Své slovenské kolegy na Ústavní soud doprovodili místopředsedové ústavně-právního výboru Senátu Parlamentu České republiky Dagmar Zvěřinová a Miloš Malý, spolu se senátorem Jiřím Čunkem, členem ústavně-právního výboru. V diskusi se hosté živě zajímali o úskalí soudního přezkumu legislativního procesu, zejména pokud jde o přezkumnou pravomoc ústavních soudů ve vztahu k novelám zákonů. Pozici Ústavního soudu a jeho doktrinální východiska objasnila místopředsedkyně Eliška Wagnerová, která zároveň připomněla, že současná pozice, jež v zásadě samostatný přezkum novel právních předpisů vylučuje, není rigidní a že v budoucnu se mohou objevit důvody pro její přehodnocení.

Samotný závěr roku poznamenalo úmrtí prezidenta Václava Havla 18. prosince 2011. Václav Havel se významně podílel na opětovné renesanci myšlenky ústavního soudnictví v našich zemích a byl velkým příznivcem Ústavního soudu. Ještě jako československý prezident s využitím práva zákonodárné iniciativy předložil Federálnímu shromáždění návrh na přijetí ústavního zákona o Ústavním soudu České a Slovenské Federativní Republiky, jež pak jeho jménem na půdě Federálního shromáždění obhajoval Pavel Rychetský, tehdy místopředseda federální vlády. Po jeho schválení jmenoval soudce prvního a posledního československého ústavního soudu. Po rozbití federace aktivně podporoval i zřízení Ústavního soudu samostatné České republiky a svým moudrým výběrem jeho prvních soudců položil základy autority a respektu, které si svým rozhodováním Ústavní soud posléze získal. Předseda a soudci Ústavního soudu uctili jeho památku povstáním a minutou ticha na neveřejném jednání pléna 20. prosince 2011 a s Václavem Havlem se rozloučili při oficiálních smutečních obřadech na Pražském hradě. Také zaměstnanci Ústavního soudu a široká veřejnost měli možnost vzdát hold

Václavu Havlovi a kondolovat jeho rodině podpisem kondolenčních listin u pietního místa zřízeného ve vstupním vestibulu Ústavního soudu. Mnozí jí využili – celkem 108 kondolenčních listin pak generální sekretář Ústavního soudu zaslal paní Dagmar Havlové.

Konference a semináře pořádané Ústavním soudem

Ve snaze udržovat krok s nejnovějšími poznatky právní vědy a právní komparatistiky v oboru veřejného práva Ústavní soud i v roce 2011 uspořádal řadu konferencí a seminářů.

Hned zkraje roku, 28. února 2011, měli soudci, odborní pracovníci a další pozvání hosté možnost zúčastnit se kolokvia na téma „*Ústavní soudy v období po Lisabonské smlouvě*“. Soumrak dualistické koncepce mezinárodního práva totiž zanechal otisk i v diskusi nad budoucí působností ústavních soudů členských zemí Evropské unie, a to především ve vztahu k abstraktní kontrole norem. Své poznatky k tomuto tématu prezentovali odborníci na evropské a ústavní právo: Marie France Christophe Tchakaloff z právnické fakulty Paris I – Panthéon-Sorbonne a Jiří Malenovský, soudce Soudního dvora Evropské unie a emeritní soudce Ústavního soudu ČSFR a Ústavního soudu ČR.

Vystoupení profesora Malenovského bylo strukturovaným exkurzem do vztahu národních ústavních soudů a Soudního dvora Evropské unie, stejně jako vztahu národního ústavního práva a práva evropského. Neomezil se však jen na deskripci vývoje, ale naznačil i úskalí a proměnlivost vztahu obou právních systémů, což demonstroval i na příkladech z judikatury Soudního dvora. Koreferát profesorky Christophe Tchakaloff byl soustředěn na otázku konkrétního postavení jednotlivých ústavních soudů v době po nabytí účinnosti Lisabonské smlouvy a také na následnou reflexi v judikatuře.

Referát prof. Christophe Tchakaloff je obsahem přílohy této ročenky. Referát prof. Malenovského v prohloubené a rozšířené podobě by měl být otištěn v časopise Právník v čísle 7 nebo 8 roku 2012.

V posledním dubnovém týdnu do Brna na osobní pozvání Pavla Rychetského zavítal profesor Robert Badinter, legenda francouzské právní a politické scény a velký přítel České republiky. Již v sedmdesátých letech začal jako advokát bojovat proti trestu smrti, který byl nakonec ve Francii jeho zásluhou zrušen v roce 1981. To již byl ministrem spravedlnosti. Do dějin se zapsal také jako dlouholetý a respektovaný předseda francouzské Ústavní rady (*Conseil constitutionnel*), profesor práva na Sorboně a v posledním období jako dlouholetý senátor za Hauts-de-Seine. U příležitosti jeho návštěvy České republiky mu byla na Právnické fakultě v Brně slavnostně udělena Zlatá medaile Masarykovy univerzity.

Jeho přednášku si v pátek 29. dubna 2011 v sídle Ústavního soudu se zájmem vyslechli nejen soudci a odborní pracovníci Ústavního soudu, ale také další významní představitelé justice a akademického právního světa. Tématem přednášky byla krize univerzality lidských práv. Robert Badinter zde využil svých expertních zkušeností a na příkladech současných „jasmínových revolucí“ v severní Africe demonstroval, že univerzalitu lidských práv nelze jen vyhlásit, že pouhá vášeň ke svobodě nestačí a že lidská práva nelze suspendovat z důvodů kulturních, utilitárních ani národních.

Text jeho přednášky je obsahem přílohy této ročenky.

Šňůru seminářů a odborných vystoupení uzavřelo slavnostní kolokvium k devadesátému výročí od ustavující schůze Ústavního soudu Českéoslovenské republiky, jež proběhla 17. listopadu 1921 na Pražském hradě. Na kolokvium, konané v Brně 15. listopadu 2011, byli pozváni všichni současní i emeritní soudci ústavních soudů České republiky, Slovenské republiky a České a Slovenské Federativní Republiky. Z federálních emeritních soudců nakonec dorazili pouze tři – Ivan Trimaj, Peter Kresák a pochopitelně Vojen Güttler, současný soudce českého Ústavního soudu. Na úvod zazněly obě hymny, česká i slovenská, a když bychom si odmysleli významnou pomlku mezi nimi, pak vlastně i československá. Kolokvium svými slavnostními projevy otevřeli předseda Ústavního soudu České republiky Pavel Rychetský a místopředseda Ústavního soudu Slovenské republiky Milan Lalík. První blok příspěvků

zahájil soudce Ústavního soudu a právní historik v jedné osobě Stanislav Balík přednáškou o osobnostech soudců Ústavního soudu ČSR. Tomáš Langášek, generální sekretář Ústavního soudu a autor monografie Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920–1948, v dalším příspěvku představil nemnouhou judikaturu prvorepublikového ústavního soudu na pozadí tzv. zmocňovacích zákonů, jež se staly charakteristickými pro ústavní dějiny první Československé republiky. Po přestávce vystoupila Jana Osterkamp, německá právní historička, na téma Národnostní otázka a ústavní soudnictví, a závěrečný příspěvek prof. Ladislava Vojáčka z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně byl věnován učitelům brněnské právnické fakulty v meziválečném období, jež měly co do činění s Ústavním soudem ČSR, tedy zejména Františku Weyrovi a Jaroslavu Krejčímu. Předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský ve svém závěrečném slově připomněl i památku Ernesta Valka, prvního a posledního předsedy Ústavního soudu ČSFR, od jehož vraždy uplynul právě rok.

Ústavní pořádek a zákon o Ústavním soudu

Činnost Ústavního soudu upravuje celá řada právních předpisů. Vedle ústavních zákonů a zákonů regulujících ve větší či menší míře vlastní řízení před Ústavním soudem je to celá řada zákonných a podzákonných předpisů upravujících chod Ústavního soudu jako kterékoliv jiné státní instituce.

Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti. Kromě vlastní Ústavy České republiky, vyhlášené pod č. 1/1993 Sb., tvoří ústavu v širším smyslu zejména Listina základních práv a svobod, v období federace přijatá jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb., v České republice pak znovu vyhlášená pod č. 2/1993 Sb., ovšem již bez uvozacích ustanovení. Součástí české ústavy jsou dále ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů, ústavní zákony související s rozpadem Československa a konstituováním České republiky jako nového, nástupnického státu (ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, ústavní zákon č. 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky) a ústavní zákony upravující státní hranice České republiky se sousedními státy.

Ustanovení čl. 3 a čl. 112 odst. 1 Ústavy České republiky pro souhrn ústavních zákonů, tzn. pro označení ústav v širším smyslu, zavádí souhrnný pojem ústavní pořádek České republiky a definují, co je jeho součástí. Ve smyslu nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317;

403/2002 Sb.) Ústavní soud jako referenční kritérium používá též mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jež byly ratifikovány a vyhlášeny.

Vlastní řízení před Ústavním soudem upravuje zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Právě tento zákon stanoví, jak předvídá čl. 88 odst. 1 Ústavy České republiky, kdo a za jakých podmínek je oprávněn podat návrh na zahájení řízení a další pravidla o řízení před Ústavním soudem. V řízení před Ústavním soudem se přiměřeně uplatní též ustanovení občanského soudního řádu a předpisy vydané k jeho provedení (§ 63 zákona o Ústavním soudu), ve zvláštních případech pak ustanovení trestního řádu o řízení před soudem (§ 108 a 138 zákona o Ústavním soudu).

Ústavní pořádek a právní úprava vztahující se ke kompetencím Ústavního soudu a řízení před ním zůstala v roce 2011 beze změn.

Rozdělení plenární a senátní agendy

Rozhodovací kompetence svěřuje zákon o Ústavním soudu jednotlivým soudcům zpravodajům, tříčlenným senátům či plénu Ústavního soudu. Do kompetence pléna Ústavního soudu ex lege spadají návrhy na zahájení řízení vyjmenované v § 11 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu. V těchto ustanoveních nedošlo v roce 2011 k žádným změnám.

Vedle těchto věcí si podle § 11 odst. 2 písm. k) zákona o Ústavním soudu plénum Ústavního soudu ke svému rozhodování může vyhradit další věci, které jinak spadají do rozhodovací kompetence senátů Ústavního soudu. Pravidla o atrakci senátní agendy plénem, přijímaná na základě zmíněného ustanovení, doznala v roce 2011 určitých změn.

Do roku 2011 vstupoval Ústavní soud s rozhodnutím o atrahování působnosti ze dne 30. listopadu 2010 (rozhodnutí č. Org. 49/10, vyhlášené ve Sbírce zákonů pod č. 342/2010 Sb.). Podle tohoto rozhodnutí si plénum Ústavního soudu navíc vyhradilo

- a) rozhodování sporů o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy podle čl. 87 odst. 1 písm. k) Ústavy České republiky,
- b) rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím velkých senátů kolegií Nejvyššího soudu,
- c) rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím rozšířených senátů Nejvyššího správního soudu,
- d) rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím zvláštního senátu podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů,
- e) rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutí nebo jinému záslahu orgánu veřejné moci, je-li účastníkem řízení nebo vedlejším účastníkem řízení o této ústavní stížnosti prezident republiky, vláda, předseda vlády, Parlament nebo některá z jeho komor, předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu nebo předseda Senátu Parlamentu nebo jiný orgán komory Parlamentu,
- f) rozhodování o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora podle čl. 87 odst. 1 písm. e) Ústavy České republiky,
- g) rozhodování v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance nebo senátora podle čl. 25 a čl. 87 odst. 1 písm. f) Ústavy České republiky,
- h) rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím správního soudu

o neplatnosti voleb nebo neplatnosti hlasování nebo neplatnosti volby kandidáta (§ 90 soudního řádu správního),

- i) rozhodování i jiné věci, a to na návrh kteréhokoli soudce senátu příslušného k projednání a rozhodování věci odůvodněný mimořádnou závažností rozhodované věci anebo nutností sjednocení judikatury Ústavního soudu, se souhlasem všech soudců senátu příslušného k projednávání a rozhodování věci, jakož i účastníků řízení v dané věci.

Plénum Ústavního soudu si tímto rozhodnutím vyhradilo též rozhodnutí o odmítnutí návrhu z jakéhokoliv důvodu ve všech řízeních, která spadají do působnosti pléna (zjednodušeně řečeno tedy ve všech plenárních věcech zapsaných do rejstříku Pl. ÚS), samozřejmě s výjimkou rozhodování o odmítnutí návrhu na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení, který byl podán spolu s ústavní stížností podle § 74 zákona o Ústavním soudu a dosud nebyl senátem postoupen plénu podle § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu (technicky vzato totiž do té doby nejde o plenární věc).

Na základě rozhodnutí o atrahování působnosti ze dne 30. listopadu 2010 byly do plenární agendy rozhodované všemi patnácti soudci Ústavního soudu zapsány všechny ústavní stížnosti, jimiž stěžovatelé brojili proti rozhodnutím krajských správních soudů ve věcech volebních žalob podaných v souvislosti s komunálními volbami, jež se na území České republiky konaly v říjnu roku 2010 (do konce roku 2010 obdržel Ústavní soud čtyři takové ústavní stížnosti, dalších 11 pak v prvních týdnech a měsících roku 2011), přičemž největší pozornost pochopitelně vyvolala ústavní stížnost Strany zelených, SNK Evropských demokratů a Věcí veřejných ve věci voleb do Zastupitelstva hlavního města Prahy, o níž bylo za značného zájmu politické scény, veřejnosti a médií rozhodnuto zamítavým nálezem po ústním jednání konaném 29. března 2011 (nález sp. zn. Pl. ÚS 52/10).

Ke změně v atrahovaných věcech do pléna došlo s účinností od 1. září 2011 rozhodnutím pléna Ústavního soudu o atrahování působnosti ze dne 9. srp-

na 2011 č. Org. 40/11, publikovaným ve Sbírce zákonů pod č. 242/2011 Sb. Toto rozhodnutí rozšířilo katalog atrahovaných věcí do pléna o „rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutí soudu vydaném v řízení, v němž na žádost soudu rozhodl Soudní dvůr Evropské unie o předběžné otázce podle čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie“ [čl. 1 odst. 1 písm. i) rozhodnutí o atrahování působnosti z 9. srpna 2011], a to v přímé reakci na rozhodování Nejvyššího správního soudu a s ním souvisejícího rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie v kauze Marie Landtová proti České správě sociálního zabezpečení C399/09 ze dne 22. června 2011, ve věci tzv. slovenských důchodů. Toto ustanovení o atrahování působnosti však do konce roku 2011 využito nebylo.

Další vnitřní předpisy

Chod Ústavního soudu se řídí též vnitřními předpisy, upravujícími jednak jeho organizační strukturu a správu, jednak vlastní výkon ústavního soudnictví.

Základními vnitřními předpisy upravujícími vlastní výkon ústavního soudnictví jsou:

- rozhodnutí o ustavení senátů Ústavního soudu, přijímané plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. m) zákona o Ústavním soudu (v roce 2011 bylo beze změn platné a účinné rozhodnutí o ustavení senátů pod č. Org. 1/05, ve znění rozhodnutí č. Org. 38/05 ze dne 9. srpna 2005 a rozhodnutí č. Org. 62/05 ze dne 20. prosince 2005),
- pravidla rozdělení agendy, přijímaná plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. m) zákona o Ústavním soudu (v roce 2011 bylo beze změn platné a účinné rozhodnutí o pravidlech rozdělení agendy od roku 2007 ze dne 2. května 2006 č. Org. 17/06, ve znění rozhodnutí ze dne 9. června 2009 č. Org. 21/09),
- rozhodnutí o atrakci senátních věcí plénem, přijímané plénem podle § 11

odst. 2 písm. k) zákona o Ústavním soudu (k tomuto rozhodnutí a jeho změnám v průběhu roku 2011 viz výše),

- kancelářský a spisový řád, přijímaný plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. l) zákona o Ústavním soudu (v roce 2011 byl beze změn platný kancelářský a spisový řád Ústavního soudu ze dne 16. března 2004 č. Org. 27/04, ve znění rozhodnutí č. Org. 52/04 ze dne 22. června 2004, rozhodnutí č. Org. 70/04 ze dne 5. října 2004, rozhodnutí č. Org. 44/05 ze dne 13. září 2005, rozhodnutí č. Org. 16/06 ze dne 2. května 2006, rozhodnutí č. Org. 8/07 ze dne 13. února 2007, rozhodnutí č. Org. 31/08 ze dne 5. srpna 2008, rozhodnutí č. Org. 47/09 ze dne 13. října 2009, rozhodnutí č. Org. 5/10 ze dne 2. února 2010 a rozhodnutí č. Org. 25/10 ze dne 22. června 2010).

Na základě těchto předpisů přijímaných a schvalovaných plénem Ústavního soudu vydává předseda Ústavního soudu pro každý kalendářní rok rozvrh práce Ústavního soudu a jeho změny. Rozvrh práce pro rok 2011 byl předsedou Ústavního soudu vydán pod č. Org. 1/11 dne 9. prosince 2010 a byl v průběhu roku novelizován rozhodnutím č. Org. 41/11 z 11. srpna 2011 v souvislosti s rozšířením atrakce senátní agendy plénem (viz výše). Při této příležitosti byl v rozvrhu práce upraven režim mylných zápisů do příslušného rejstříku a upřesněna pravidla pro zastupování nepřítomných členů senátů, a to v reakci na nález sp. zn. II. ÚS 3213/10 z 2. června 2011 a s ohledem na sporné výklady dosavadních ustanovení rozvrhu práce.

Základními vnitřními předpisy upravujícími organizační strukturu a správu Ústavního soudu jsou:

- organizační řád (v roce 2011 platil beze změn organizační řád č. Org. 44/10 ze dne 14. října 2010, účinný od 1. ledna 2011),
- bezpečnostní a návštěvní řád (č. Org. 24/09 ze dne 17. června 2009) a
- knihovní řád (v roce 2011 platil beze změny knihovní řád č. Org. 16/10

ze dne 22. dubna 2010, ve znění rozhodnutí o změně knihovního řádu č. Org. 38/10 ze dne 29. září 2010).

Tyto předpisy schvaluje a vydává předseda Ústavního soudu podle § 3 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu, organizační řád po projednání v plénu.

S ohledem na očekávaný zánik mandátů dvou soudců Ústavního soudu v roce 2012 uplynutím jejich desetiletého funkčního období (místopředsedkyně Ústavního soudu Eliška Wagnerová 20. března 2012 a soudce Ústavního soudu František Duchoň 6. června 2012) plénum Ústavního soudu rozhodnutím z 29. listopadu 2011 č. Org. 53/11 udělilo předsedovi Ústavního soudu souhlas s některými opatřeními v rozvrhu práce na rok 2012, konkrétně s tím, aby soudcům, jejichž mandát zanikne, mohl být nejpozději tři měsíce předtím pozastaven nápad, aby stihli dokončit co nejvíce věcí, jež jim byly přiděleny jako soudcům zpravodajům.

Mezi vnitřní předpisy je možné počítat i rozhodnutí předsedy Ústavního soudu z 12. července 2011 č. Org. 34/11 o sazebníku úhrad za poskytování informací podle § 17 odst. 1 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů. Toto rozhodnutí nahradilo starší sazebník ze dne 1. prosince 2009, vydaný přílohou opatření ředitele soudní správy č. O/ŘSS – 02/2009.

Své vnitřní předpisy a nejrůznější další akty řízení pro úsek správy soudu vydává též ředitel soudní správy. Zmínit lze zejména spisový a skartační řád, jenž kromě spisové agendy úseku ředitele soudní správy upravuje skartační režim pro všechny dokumenty Ústavního soudu, včetně soudní agendy. V průběhu roku 2011 platil spisový a skartační řád č. 2/2011 ze dne 23. září 2011, jenž byl na sklonku roku nahrazen novým spisovým a skartačním řádem č. 4/2011, účinným však až od 1. 1. 2012.

Ústavní soud poskytoval také v roce 2011 údaje o své činnosti v rozsahu, který ukládá orgánům veřejné moci zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

Základní informace ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb. zpřístupňuje Ústavní soud několika způsoby: na svých internetových stránkách na adrese www.usoud.cz, na nástěnce ve foyer svého sídla na adrese Brno, Joštova 8, jakož i přímo prostřednictvím svých pověřených zaměstnanců.

Převážná část údajů o činnosti soudu byla v roce 2011, stejně jako v předchozích letech, poskytnuta žadatelům ústně, a to telefonicky nebo osobně. Ve správním rejstříku (Spr. ÚS), v němž jsou registrována podání, jež nejsou návrhem na zahájení soudního řízení, eviduje Ústavní soud za rok 2011 celkem 927 podání. V 31 případech z uvedeného počtu se tazatelé odvolávali na zákon č. 106/1999 Sb. V pěti případech žadatelé o informace Ústavní soud zcela nevyhověl. V jednom případě bylo podáno odvolání proti částečnému neposkytnutí informace s ohledem na rozsah anonymizace poskytnuté informace, jež však bylo zamítnuto, čtyři stížnosti jednoho stěžovatele směřovaly v roce 2011 proti výši a způsobu předepsaných náhrad. Všechny stížnosti byly shledány nedůvodnými.

Úhradu za poskytování informací požadoval Ústavní soud podle svého sazebníku pouze v případech, kdy žadatel trval na přímém poskytnutí informací, jež jsou jinak k dispozici zdarma a zveřejněny na internetu. Výše předepsaných úhrad se v roce 2011 v jednotlivých případech pohybovala v desítkách, výjimečně stovkách korun.

V sazebníku úhrad za poskytování informací došlo v průběhu roku 2011 k podstatné formální změně. Nový sazebník vydal svým rozhodnutím

č. Org. 34/11 ze dne 15. července 2011 předseda Ústavního soudu a nahradil jím dosavadní sazebník vydaný přílohou opatření ředitele soudní správy ze dne 1. prosince 2009 č. O/ŘSS-02/2009. Zásadní obsahovou změnu nový sazebník nepřinesl, jen mírně zdražení sazeb, jež se však uplatní prakticky pouze tehdy, požaduje-li žadatel přímé poskytnutí jinak zdarma zveřejněných informací.

Stojí snad za to poznamenat, že agenda poskytování informací podle zákona č. 106/1999 Sb. přivádí Ústavní soud stále častěji jako žalovaný subjekt při výkonu veřejné moci před obecné soudy. Na straně jedné může být považováno za důkaz správně nastoupené cesty k „vyspělému rozvinutému demokratickému právnímu státu“, lze-li vůbec nejvyšší a jediný soudní orgán ochrany ústavnosti pohnat před místní Krajský soud v Brně. Na straně druhé však tato situace vyvolává značné napětí: podlamuje institucionální autoritu Ústavního soudu v hierarchicky budované soudní soustavě a vytváří riziko bludného kruhu, neboť takový spor se dříve či později může cestou ústavní stížnosti či kompetenční žaloby dostat před samotný Ústavní soud. Tato ročenka není vhodnou platformou pro podrobný a odborný rozbor této komplexní otázky – z praktických důvodů můžeme pracovat s odlišením Ústavního soudu v jeho roli instituce soudní ochrany ústavnosti a správy Ústavního soudu, jež se může stát (a v režimu zákona č. 106/1999 Sb. stává) běžným orgánem veřejné správy, jehož akty jsou pravidelně přezkoumatelné ve správním soudnictví; ostatně z této koncepce vycházejí i žalobci a správní soudy. Podle organizačního řádu Ústavního soudu v prvním stupni vydává správní rozhodnutí o odmítnutí žádosti o informace generální sekretář Ústavního soudu a proti jeho rozhodnutí lze podat odvolání k předsedovi Ústavního soudu, který rozhodne s konečnou platností; poté se lze obrátit na správní soud.

V roce 2011 čelil Ústavní soud jako žalovaný subjekt 6 žalobám. Převážná většina z nich byla podána toutéž osobou opakovaně se domáhající přímého poskytnutí informací, jež jsou dálkovým přístupem zveřejněny a jejichž přímé poskytnutí bylo proto podle sazebníku Ústavního soudu podmíněno zaplacením úhrady nákladů; žalobce se v jednom případě dokonce pokusil napadnout samotný sazebník Ústavního soudu před Nejvyšším správním soudem s tvrzením, že jde o nezákonné opatření obecné povahy, avšak nebyl úspěšný (Spr. ÚS 603/11, usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8 Ao 4/2011 ze dne 31. srpna 2011). Jiný žadatel o informaci, který požadoval text návrhu na zahájení řízení ve věci Pl. ÚS 22/09, podal žalobu z důvodů nespokojenosti s rozsahem anonymizace osobních údajů (Spr. ÚS 424/11, sp. zn. Krajského soudu v Brně 31 A 29/2011) – v poskytnutém textu návrhu Nejvyššího soudu na zahájení řízení bylo totiž anonymizováno jméno a příjmení soudce stíhaného kárně před navrhujícím Nejvyšším soudem a dalších osob, jejichž jména se v kárném řízení z těch či oněch důvodů vyskytla. O žádné z těchto žalob nebylo v roce 2011 meritorně v neprospěch Ústavního soudu rozhodnuto.

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

Ústavní soud podle § 59 zákona o Ústavním soudu vydává pro veřejnou potřebu Sbírku nálezů a usnesení Ústavního soudu. V ní jsou povinně publikovány všechny nálezy, z usnesení pak ta, jež k publikaci odsouhlasilo plénum Ústavního soudu. Sbírka vychází čtvrtletně, tzn. za kalendářní rok ve čtyřech svazcích. V roce 2011 vyšly čtyři svazky, konkrétně svazky 54 (obsahující rozhodnutí za 3. čtvrtletí roku 2009), 55, 56 a nakonec svazek 57 za 2. čtvrtletí roku 2010; reálné zpoždění při vydávání sbírky tedy činí cca jeden a půl roku, což je kompenzováno bezprostřední publikací všech rozhodnutí v internetové databázi NALUS. Sbírka je od samého počátku vydávána nakladatelstvím C. H. Beck v Praze.

Sbírka zákonů

Zákon o Ústavním soudu předepisuje v § 57, že se ve Sbírce zákonů povinně publikují nálezy Ústavního soudu v řízení o kontrole norem podle čl. 87

odst. 1 písm. a) a b) Ústavy České republiky a v některých dalších případech, z nichž ani jeden v roce 2011 nenastal. Kromě toho může Ústavní soud rozhodnout, že ve Sbírce zákonů bude zveřejněn i jiný nálezy, jenž má všeobecný význam. Podle tohoto ustanovení Ústavní soud publikuje též stanoviska pléna, byť nejde přísně vzato o nálezy Ústavního soudu.

V roce 2011 Ústavní soud ve Sbírce zákonů publikoval jedno stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 ze dne 8. 11. 2011 pod č. 368/2011 Sb. (ústavnost daňové kontroly zahájené bez konkrétními skutečnostmi podloženého podezření, že daňový subjekt nesplnil řádně daňovou povinnost). Jinak bylo v ročníku 2011 Sbírky zákonů publikováno 16 nálezů vydaných v řízení o kontrole norem:

1. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 15/10 ze dne 25. 1. 2011 (39/2011 Sb.) – K právní úpravě kárného řízení se členy Nejvyššího kontrolního úřadu: návrh zamítnut,
2. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 13/09 ze dne 25. 1. 2011 (40/2011 Sb.) – Obecně závazná vyhláška města Vodňany č. 4/2008 o ochraně veřejného pořádku při provozování hostinských činností: zrušen čl. 3 odst. 2 obecně závazné vyhlášky, ve zbývající části návrh zamítnut,
3. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 (80/2011 Sb.) – K přijímání zákonů ve stavu legislativní nouze: zrušen zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí,
4. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 (94/2011 Sb.) – Ke shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o telekomunikačním provozu: zrušeny § 97 odst. 3 a 4 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 485/2005 Sb., o rozsahu provozních a lokalizačních údajů, době jejich uchování a formě a způsobu jejich předávání orgánům oprávněným k jejich využívání,

5. nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (119/2011 Sb.) – Ke stavebnímu spojení – retroaktivnímu snížení a zdanění státní podpory a problematice legislativní nouze: zrušena některá ustanovení zákona č. 348/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spojení a státní podpoře stavebního spojení a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona České národní rady č. 35/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů,

6. nález sp. zn. Pl. ÚS 43/10 ze dne 13. 4. 2011 (130/2011 Sb.) – K procesní způsobilosti osob omezených na způsobilosti k právním úkonům: zrušen § 33 odst. 3 věta první zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní,

7. nález sp. zn. Pl. ÚS 46/10 ze dne 31. 5. 2011 (177/2011 Sb.) – K neústavnosti vyloučení rozhodnutí o prominutí penále za nezaplacení pojistného na sociální zabezpečení ze soudního přezkumu: zrušen § 104e písm. b) zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,

8. nález sp. zn. Pl. ÚS 29/10 ze dne 14. 6. 2011 (202/2011 Sb.) – Obecně závazná vyhláška města Chrastavy č. 5/2009 o stanovení míst, na kterých mohou být provozovány interaktivní videoloterijní terminály: zrušen čl. II odst. 2 obecně závazné vyhlášky, včetně poznámky pod čarou č. 2, zamítnut návrh na zrušení čl. I obecně závazné vyhlášky,

9. nález sp. zn. Pl. ÚS 17/10 ze dne 28. 6. 2011 (232/2011 Sb.) – Ke snížení platu státních zástupců: návrh zamítnut a částečně odmítnut,

10. nález sp. zn. Pl. ÚS 9/08 ze dne 12. 7. 2011 (236/2011 Sb.) – K retroaktivitě při stanovení daňové povinnosti a ochraně důvěry daňového poplatníka v právo: zrušen čl. V bod 1 věta druhá zákona č. 260/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 191/1999 Sb., o opatřeních týkajících se dovozu, vývozu a zpětného vývozu zboží porušujícího některá práva duševního vlastnictví a o změně některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 121/2000 Sb.,

zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

11. nález sp. zn. Pl. ÚS 16/11 ze dne 2. 8. 2011 (267/2011 Sb.) – K platům soudců XII – snížení a zmrazení platové základny v letech 2011 až 2014: zrušen § 3b odst. 1 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění zákona č. 425/2010 Sb., ve zbyvajících částech návrh odmítnut,

12. nález sp. zn. Pl. ÚS 38/09 ze dne 3. 8. 2011 (269/2011 Sb.) – Ke kárnému řízení se soudními exekutory a k retroaktivitě přechodných ustanovení zákona č. 183/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 7/2009 Sb.: návrh zamítnut,

13. nález sp. zn. Pl. ÚS 56/10 ze dne 7. 9. 2011 (293/2011 Sb.) – Obecně závazná vyhláška města Františkovy Lázně č. 1/2010 k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku v oblasti omezení hazardu: návrh zamítnut,

14. nález sp. zn. Pl. ÚS 11/10 ze dne 6. 9. 2011 (314/2011 Sb.) – K právu na náhradu škody způsobené rozhodnutím o vazbě a otázce zavinění si vazby: návrh zamítnut a částečně odmítnut,

15. nález sp. zn. Pl. ÚS 22/11 ze dne 27. 9. 2011 (328/2011 Sb.) – Obecně závazná vyhláška statutárního města Kladna č. 46/10 o určení míst pro provozování jiných technických herních zařízení povolených Ministerstvem financí na území města Kladna: návrh zamítnut,

16. nález sp. zn. Pl. ÚS 25/11 ze dne 1. 11. 2011 (439/2011 Sb.) – Obecně závazná vyhláška města Holýšov č. 1/2010 ze dne 29. 3. 2010 o čistotě a ochraně životního prostředí a omezení volného pohybu psů a jiných zvířat na veřejných prostranstvích: zrušeny čl. IV odstavec čtvrtý věty druhá a třetí, čl. V odstavec první písm. b) a odstavec třetí a příloha č. 2 obecně závazné vyhlášky.

Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky

Na tomto místě je vhodné pro úplnost zmínit i mimořádný počín Ústavního soudu v roce 2011, jímž bylo opětovně knižní vydání jediného svazku někdejší sbírky rozhodnutí Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky.

Jak uvedl generální sekretář Tomáš Langášek v redakční poznámce k tomuto druhému vydání, výběr z rozhodnutí Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky, jemuž osud dopřál jen velmi krátké trvání, vznikl podle pamětníků hekticky a téměř na koleně mezi Vánoce a Silvestrem roku 1992, v době, kdy neúprosná realita demontáže Československa dostihla i federální ústavní soud. Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky tehdy obdržela jen velmi skromnou výpravu a jak její editor – místopředseda federálního ústavního soudu Vlastimil Ševčík – v úvodu přiznal, nemohla pro nedostatek času projít ani jazykovou korekturou.

Po téměř dvaceti letech byla sbírka podrobena pečlivé jazykové korektuře a vyšla „v novém kabátě“ knižně v Praze roku 2011 v nakladatelství Linde Praha, a. s., pod ISBN 978-80-7201-834-5 a názvem „Ústavní soud ČSFR. Sbírka usnesení a nálezů“.

Statistika z pohledu rozhodnutí Ústavního soudu přijatých v roce 2011

Rozhodnutí za rok 2011 celkem		
3713		
nálezy	usnesení	stanoviska pléna
220	3491	2

Nálezy za rok 2011 ⁱ⁾		
220		
Vyhověno (alespoň částečně)	Zamítnuto (alespoň částečně)	Vyhověno a zamítnuto
188	38	6

Usnesení za rok 2011 (včetně procesních) ⁱⁱ⁾						
3491						
zjevná neopodstatněnost	vady návrhu	po lhůtě	neoprávněnost návrhovatele	nepříslušnost	nepřípustnost	zastaveno
2377 68,09 %	385 11,03 %	193 5,53 %	86 2,46 %	57 1,63 %	504 14,44 %	62 1,78 %

i) Některé nálezy obsahují více výroků, proto součet náleží, v nichž bylo návrhu alespoň částečně vyhověno, a náleží, jimiž byl návrh zamítnut, neodpovídá celkovému počtu náleží. „Obojetných“ náleží (vyhověno a zároveň zamítnuto) bylo 6, což je v tabulce zachyceno.

ii) Nezanedbatelné množství usnesení obsahuje více výroků. V tabulce je zachycen počet

Plenární rozhodnutí za rok 2011 ⁱⁱⁱ⁾	
54	
nálezy	usnesení
24	30

Senátní rozhodnutí za rok 2011	
3657	
nálezy	usnesení (včetně procesních)
196	3461

Řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů – počet rozhodnutí	
28	
Vyhověno (alespoň částečně)	Nevyhověno
11	17
Návrhy na zrušení zákona	Návrhy na zrušení obecně závazné vyhlášky
21 (14 náleží)	6 (5 náleží)
Vyhověno alespoň částečně	Vyhověno alespoň částečně
8	3

jednotlivých výroků, jejichž absolutní součet se nerovná součtu přijatých usnesení (obdobně to platí u procentuálního vyjádření, kde součet netvoří 100 % a počet jednotlivých typů výroků je vztažen k celkovému počtu usnesení, a to včetně procesních).

iii) Kromě stanovisek pléna; viz tabulka rozhodnutí za rok 2011 celkem.

Řízení o ústavních stížnostech^{v)} – počet rozhodnutí

3682											
Vyhověno (alespoň částečně)						Nevyhověno (meritorní a kvazimeritorní rozhodnutí; nezapočítána procesní rozhodnutí a zastavení řízení)					
177						3400 (náleží 65, z toho 24 zamítavých a 4 zamítavé a vyhovující zároveň)					
Ústavní stížnost směřovala proti: ^{v)}											
Rozhodnutí soudu	Rozhodnutí správní	Rozhodnutí jiné	Jiný zásah	Zákon	Jiný pr. předpis	Obec. záv. vyhl.	Nařízení obce/kraje	Rozhodnutí ÚS	Opatř. ob. povahy	Interní předpis	Ostatní
3433	106	116	130	127	16	1	0	1	1	1	1

V jiných typech řízení Ústavní soud v roce 2011 nerozhodoval.

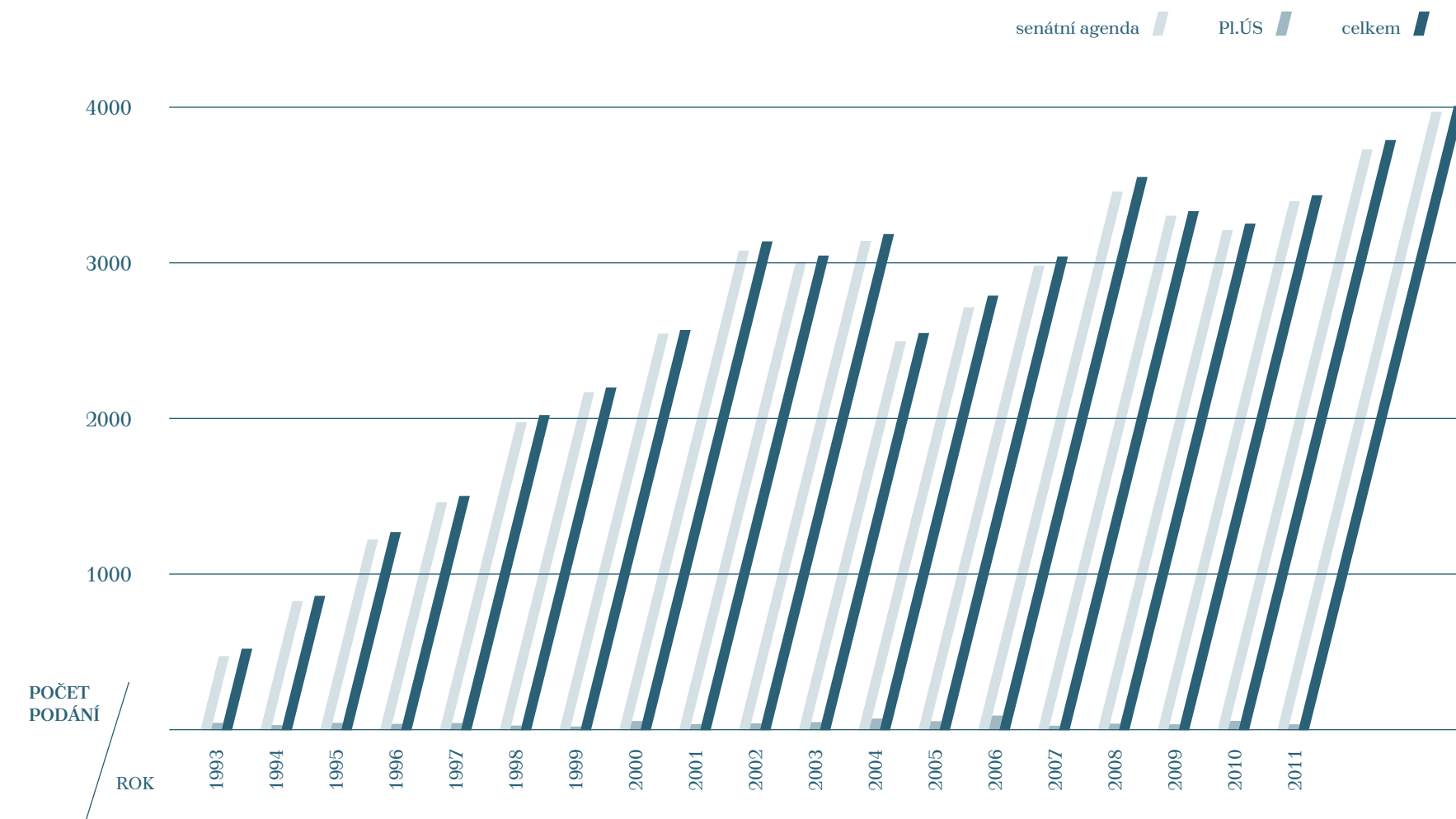
iv) Zahrnuje též řízení o komunálních stížnostech dle čl. 87 odst. 1 písm. c) a řízení o návrhu politické strany nebo hnutí dle čl. 87 odst. 1 písm. j) Ústavy České republiky.

v) Některá podání směřují vůči více typům aktů; proto neodpovídá součet počtu rozhodnutí v řízení o ústavních stížnostech s počtem návrhů dle této části tabulky.

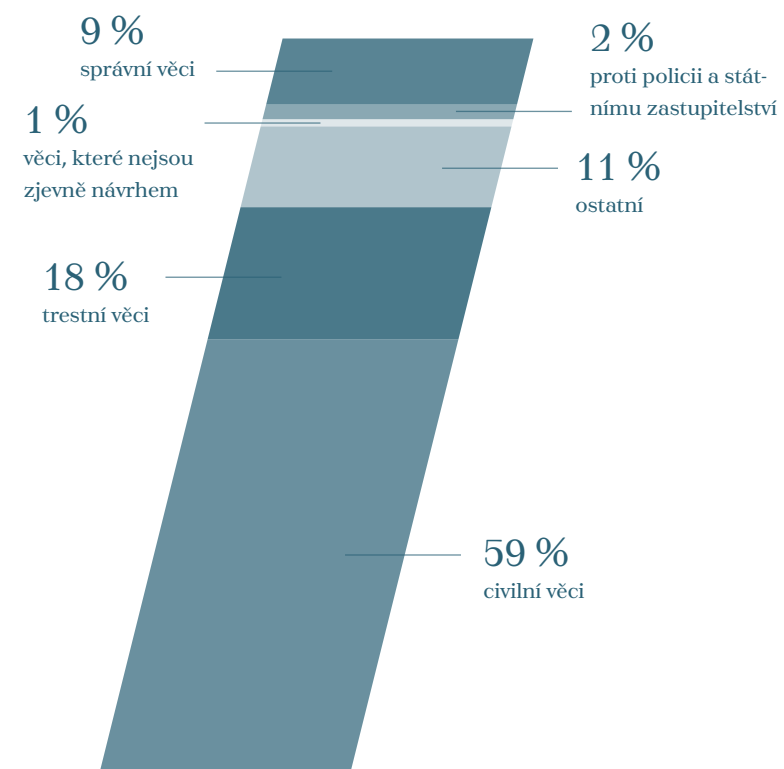
Statistika z pohledu návrhů na zahájení řízení a ostatních podání

Počet podání v letech 1993 – 2011				
rok	Počet podání			Spr.
	celkem	Pl. ÚS (plenární agenda)	senátní agenda	
1993	523	47	476	92
1994	862	33	829	332
1995	1271	47	1224	313
1996	1503	41	1462	241
1997	2022	46	1976	240
1998	2199	30	2169	235
1999	2568	24	2544	283
2000	3136	59	3077	449
2001	3045	39	3006	335
2002	3183	44	3139	336
2003	2548	52	2496	414
2004	2788	75	2713	548
2005	3039	58	2981	765
2006	3549	94	3455	802
2007	3330	29	3301	894
2008	3250	42	3208	1010
2009	3432	38	3394	819
2010	3786	60	3726	855
2011	4005	38	3967	921
CELKEM	50039	896	49143	9884

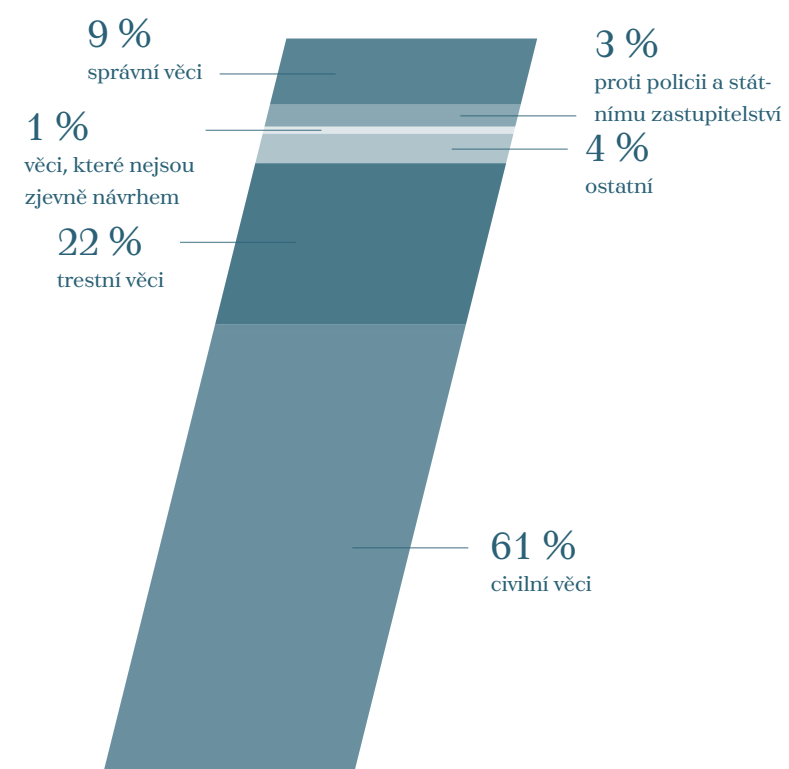
Vývoj počtu podání v letech 1993-2011

Věcná struktura nápadu Ústavního soudu – rok 2011

Věcná struktura nápadu Ústavního soudu – rok 2010

ROZHODOVACÍ ČINNOST ÚSTAVNÍHO SOUDU V ROCE 2011

Rozhodovací činnost Ústavního soudu pokrývá celou oblast ústavního pořádku. Ústavní soud se za své téměř dvacetileté působení vyjádřil ke všem podstatným aspektům ústavního systému v České republice, ať už jde o působení základních ústavních principů (zejména principu právního státu či nezměnitelnosti jeho podstatných náležitostí), vztahy mezi vrcholnými ústavními orgány, vztah ústavního pořádku k mezinárodnímu či evropskému právu a v neposlední řadě vztah jednotlivců k veřejné moci v podobě ústavně zaručených základních práv a svobod.

Níže uvedený text budiž průvodcem judikaturou Ústavního soudu, přijatou v roce 2011. Pro větší přehlednost je judikatura členěna do jednotlivých oblastí ústavního pořádku počínaje obecnými ústavními principy a konče konkrétními ústavně zaručenými základními právy.

Základní ústavní principy

Demokratický právní stát

Česká republika je jako demokratický právní stát definována v čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky. Princip demokratického právního státu představuje určitý generální a uvozující princip, na který se váže celá řada ústavních sub-principů, z nichž některé Ústava České republiky či ústavní pořádek upravují výslovně, jiné jsou dovozovány judikaturou Ústavního soudu.

K této poměrně obecné kategorii se Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti vyjádřil i v roce 2011, když se v některých nálezech věnoval konkrétním aspektům tohoto pojmu. Učinil tak např. v souvislosti s ústavní stížností skupiny stěžovatelů odsouzených za trestný čin propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka; v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2011/10 ze dne

28. 11. 2011 se Ústavní soud přihlásil k principům tzv. bránící se demokracie (blíže k rozhodnutí též část věnující se ochraně shromažďovacího práva).

Závazky z evropského a mezinárodního práva

V minulém roce se Ústavní soud vyjádřil rovněž k problematice závazků České republiky vyplývajících z evropského práva, konkrétně odpovědnosti státu za porušení (neprovedení či nesprávné provedení) práva EU. Povinnost plnit závazky, jež pro Českou republiku plynou z mezinárodního práva a z členství v mezinárodních organizacích, je upravena v čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky.

Ústavní soud korigoval v nálezu sp. zn. II. ÚS 1518/10 ze dne 28. 6. 2011 dosavadní závěry Nejvyššího soudu. V rozhodovaném případě Ústavní soud připustil, že ústavní pořádek nebrání tomu, aby odpovědnost za porušení práva EU stála mimo rámec vnitrostátního systému odpovědnosti, není pak ovšem možné žaloby týkající se nároků z odpovědnosti plynoucí z evropského práva odmítat pouze z toho důvodu, že určité typy porušení nelze podřadit pod pojmy, s nimiž operuje domácí právní úprava. Je proto na obecných soudech v čele s Nejvyšším soudem, aby vybraly, ke kterému z možných přístupů se hlásí (zda oddělený systém odpovědnosti či podřazení pod existující vnitrostátní systém), avšak svou volbu musí jednoznačně odůvodnit a zajistit, aby se jejich závěry nedostaly do kolize s právem EU (anotace rozhodnutí viz část o náhradě škody za nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup).

Nezávislost soudů

Nezávislost soudů a soudní moci náleží k podstatným ústavním principům, odvozovaným jak z pojmu právního státu, tak z principu dělby moci. Mezi

již tradiční oblasti rozhodování Ústavního soudu pak náleží v tomto směru posuzování zásahů zákonodárce do odměňování soudců obecných soudů. Platy soudců se Ústavní soud zabýval již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/2000 ze dne 3. 7. 2000 (N 105/19 SbNU 23; 321/2000 Sb.), v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/02 ze dne 11. 6. 2003 (N 87/30 SbNU 309; 198/2003 Sb.), dále v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 34/04 ze dne 14. 7. 2005 (N 138/38 SbNU 31; 355/2005 Sb.), v němž řešil problematiku snížení platů soudců v souvislosti s nutnými úsporami státu po povodních v roce 2002, nebo v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 55/05 ze dne 16. 1. 2007 (N 9/44 SbNU 103; 65/2007 Sb.).

Rovněž v roce 2011 měl Ústavní soud možnost se k otázkám spojeným s materiálním aspektem soudcovské nezávislosti vyjádřit. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/11 ze dne 2. 8. 2011 (267/2011 Sb.) tak zrušil právní úpravu, která nadměrnými platovými restrikcemi zasáhla do nezávislosti soudců a soudců, přičemž se vyslovil rovněž k některým obecnějším jevům souvisejícím s procesem přijímání napadené právní úpravy a nedostatku jejího projednání se zástupci soudní moci.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 16/11: Platy soudců XII – snížení a zmrazení platové základny v letech 2011 až 2014

Plénum Ústavního soudu nálezem z 2. 8. 2011 zrušilo § 3b odst. 1 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění zákona č. 425/2010 Sb., neboť předmětná platová restrikce vůči soudcům je v rozporu s čl. 1 odst. 1 ve spojení s čl. 82 odst. 1 Ústavy České republiky. Návrh na zrušení předmětného ustanovení podal dle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky obecný soud, který tak učinil v souvislosti s rozhodováním o žalobě, kterou se soudce domáhal vůči České republice zaplacení částky, která představuje rozdíl mezi nárokem žalobce na plat ve smyslu dřívější a napadené právní úpravy.

S ohledem na svou dřívější judikaturu Ústavní soud uvedl, že posouzení ústavnosti platových restrikcí vůči soudcům spadá do rámce vymezeného

principem soudcovské nezávislosti; nynější kroky zákonodárce se dotkly materiálního aspektu soudcovské nezávislosti. Přitom ústavní postavení soudců na straně jedné a představitelů moci zákonodárné a výkonné na straně druhé se vzhledem k principu dělby moci a principu nezávislosti soudců odlišuje, z čehož plyne i rozdílný dispoziční prostor pro zákonodárce k platovým restrikcím vůči soudcům ve srovnání s dispozičním prostorem k takovýmto restrikcím v jiných oblastech veřejné sféry. Navíc zásah do materiálního zabezpečení soudců nesmí být výrazem svévole zákonodárce, nýbrž musí být s ohledem na zásadu proporcionality odůvodněn výjimečnými okolnostmi, např. tíživou finanční situací státu, přičemž i za splnění této podmínky musí být zohledněna odlišnost funkce soudců a představitelů moci zákonodárné a výkonné; takovýto zásah nesmí zavdat důvod k obavám, nedotýká-li se omezení důstojnosti soudců, příp. není-li výrazem ústavně nepřipustného tlaku moci zákonodárné a moci výkonné na moc soudní. Takové výjimečné okolnosti v posuzovaném případě Ústavní soud neshledal.

Nyní přitom Ústavní soud seznal, že napadená právní úprava, stejně jako dlouhodobý trend snižování a „zmrazování“ soudcovských platů, kdy soudci jsou prakticky jedinou takto postihovanou skupinou státních zaměstnanců, vede k opuštění racionálních relací mezi úrovní platu soudců a úrovní platů ve veřejné správě. Tato nivelizace vede k sestupu soudcovského stavu uvnitř středostavovské společenské vrstvy a ke snížení potřebné společenské prestiže. Nadto velmi vysoká úroveň platů ve veřejné správě za rok 2010 je v rozporu s deklarovaným cílem nutnosti úspor, jímž bylo argumentováno v důvodové zprávě k napadené právní úpravě.

Ústavních principů rovnosti, garance nezávislosti a důstojnosti postavení soudců se dotýká i to, že soudci (a státní zástupci) zůstávají jedinými „služebníky státu“, jimž se nedostává kompenzace, jakož i společenského uznání za výkon funkce v podobě výsluhového příspěvku či sociálního zajištění, které zahrnuje příspěvek za výsluhu služebních let k důchodu.

Na rozdíl od rozhodování ve věci platových poměrů soudců nedospěl Ústavní soud k závěru, že by se požadavek téže formy materiálního zabezpečení,

z hlediska jejich nezávislosti, vztahoval na státní zástupce. Ústavní soud tak v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/10 ze dne 28. 6. 2011 (232/2011 Sb.) konstatoval zejména s ohledem na systematické zařazení státního zastupitelství v systému dělby moci ve státě; toto zařazení, odlišné od zařazení soudů, neumožnilo vztáhnout na státní zástupce stejná hlediska, která byla uplatněna ve výše zmíněném nálezu týkajícím se materiálního zabezpečení soudcovské nezávislosti.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 17/10: Snížení platu státních zástupců

Ústavní soud zamítl nálezem z 28. 6. 2011 návrh obecného soudu na zrušení § 3 odst. 9 zákona č. 201/1997 Sb., o platu a některých dalších náležitostech státních zástupců a o změně a doplnění zákona č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech. Navrhovatel předmětný návrh podal v souvislosti s rozhodovací činností ve věci u něj vedené, v níž se žalobce, státní zástupce, domáhal proti České republice zaplacení částky, která představuje rozdíl mezi platem dle dřívější a napadené právní úpravy.

Ústavní soud předně odmítl argument, jímž navrhovatel srovnával postavení státních zástupců a soudců a odkazoval tak na judikaturu Ústavního soudu ve věci platu soudců. V ní totiž Ústavní soud hájil v Ústavě České republiky explicitně formulovanou soudcovskou nezávislost. Postavení státních zástupců (státního zastupitelství) je přitom jiné než soudců (soudů); systematicky je státní zastupitelství zařazeno pod moc výkonnou (čl. 80 Ústavy České republiky), přičemž sama konstrukce zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, nesvědčí o charakteru nezávislosti státních zástupců odpovídající nezávislosti soudcovské.

Ústavní soud přitom nezpochybnil význam nezávislosti státních zástupců při posuzování jednotlivých případů, ať již v přípravném řízení, či ve fázi rozhodování, zda jsou dány důvody k podání obžaloby či nikoliv. Jak z Ústavy České republiky, tak ze zákona o státním zastupitelství, ale i ze samotné zásady rovnosti účastníků řízení a spravedlivého procesu plyne požadavek

nezávislého výkonu funkce státního zástupce, a to v rámci soustavy státního zastupitelství, která jakožto zvláštní samostatný orgán *sui generis* plní ústavou a zákonem stanovený úkol vlastní pouze tomuto orgánu státní moci. Avšak potencialita možného zásahu do výkonu funkce, ať již vedoucího státního zástupce či řadových státních zástupců, neumožňuje pohlížet na výkon funkce státního zástupce z hlediska nezávislosti výkonu funkce jako na výkon soudní moci. Proto také nelze dospět k závěru o ohrožení takové nezávislosti prostřednictvím zásahu do výše platu státního zástupce, jak tomu bylo již dříve konstatováno u soudců. Předmětná platová restrikce zároveň není takové intenzity, aby protiústavně vedla k faktickému či dokonce záměrnému ztěžování či maření úkolů, které Ústava České republiky a zákon o státním zastupitelství státnímu zastupitelství svěřují.

K námitce porušení práva na spravedlivou odměnu za práci dle čl. 28 Listiny základních práv a svobod Ústavní soud poukázal na omezenost principu proporcionality ve vztahu k právům, která jsou v dispozici zákonodárce. Testem ústavnosti v tomto smyslu projde taková zákonná úprava, u níž lze zjistit sledování legitimního cíle, a která tak činí způsobem, ježž si lze představit jako rozumný prostředek k jeho dosažení, byť nemusí jít o prostředek nejlepší, nejvhodnější, či neúčinnější. V případě hospodářských a sociálních práv by protiústavností dosahovala až úprava, která by daná práva negovala. Ze zjištěného však nelze shledat ani libovůli zákonodárce, neboť je zřejmé, že záměrem politické reprezentace bylo a je snižovat výdaje státního rozpočtu v mnoha oblastech, a to včetně široké skupiny státních zaměstnanců.

Pravomoc a činnost ústavních orgánů

Legislativní procedura

Obecná pravidla pravomoci a činnosti ústavních orgánů jsou určena především čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 1 a 3 Ústavy České republiky, z nichž vyplývá mj. princip odvozenosti státní moci od lidu, úcta České republiky k právům a svobodám člověka a občana a uplatňování státní moci jen v případech, mezích a způsoby stanovenými zákonem. Konkrétní podmínky pravomoci

a činnosti jednotlivých ústavních orgánů pak stanoví hlavy druhá až šestá Ústavy České republiky.

V roce 2011 se Ústavní soud ve vztahu k pravomoci a činnosti ústavních orgánů zabýval zejména problematikou pravidel legislativního procesu, především nedostatky spočívajícími v přijímání zákonů „nestandardními“ procedurálními postupy, popř. nečinností zákonodárce.

Protiústavní nečinnost zákonodárce shledal Ústavní soud v roce 2011 zejména v případech dvou nálezů týkajících se problematiky restitucí církevního majetku. Jednalo se o nálezy sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011 a sp. zn. II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011. V nich Ústavní soud připomenul, že v plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.) se ve výroku rozhodnutí vyjádřil v tom smyslu, že dlouhodobá nečinnost Parlamentu spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní; opětovně proto upozornil Parlament na nesplnění legitimního očekávání, které je založeno § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (dále též „zákon o půdě“), a vyzval jej, aby v této věci urychleně konal.

Nález sp. zn. I. ÚS 562/09: K problematice restitucí církevního majetku a možnosti podání určovací žaloby

Stěžovatelka (římskokatolická farnost) v ústavní stížnosti uvedla, že se před obecnými soudy domáhala určení, že je vlastníci specifikovaných nemovitostí. Výměrem okresního národního výboru z roku 1949 bylo rozhodnuto o jejich výkupu a vlastnictví státu bylo zapsáno do pozemkové knihy, ačkoli byl předmětný výměr nadřazeným orgánem posléze zrušen.

Ústavní soud ve svém nálezu z 31. 8. 2011 následně uvedl, že obdobnou situaci již posuzoval v nálezu sp. zn. II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011, v němž předznamenal svůj další postup, pokud zákonodárce zůstane v oblasti restitucí církevního majetku nečinný. Nynější závěry navíc nejsou

v rozporu se stanoviskem pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.), v němž Ústavní soud uvedl, že žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství, ani se stanoviskem pléna sp. zn. Pl. ÚS-st 22/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 22/39 SbNU 515; 13/2006 Sb.), dle něhož je zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, svojí povahou součástí restitučního zákonodárství.

Výše uvedené závěry by však byly stěží obhajitelné při neexistenci příslušného restitučního zákona. Ve vztahu k historickému majetku církví proto Ústavní soud zdůraznil, že je nutná taková interpretace § 29 zákona o půdě (dle něhož nelze majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákona o tomto majetku), která zakládá legitimní očekávání dotčených subjektů.

Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07, že dlouhodobá nečinnost zákonodárce v podobě nepřijetí zvláštního zákona, který by vypořádal církevní majetek, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přitom zdroje legitimního očekávání církví jsou trojí: a) příslib v § 29 zákona o půdě, b) celková konstrukce restitučního zákonodárství a legitimní majetková očekávání, c) imperativ nezávislosti církví na státu; ten nemůže být naplněn, pokud je stát v důsledku své vlastní nečinnosti a ekonomickému ochromení církví dominantním zdrojem jejich příjmů. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 navíc Ústavní soud avizoval, že při další nečinnosti zákonodárce se nebude moci zříci své úlohy orgánu ochrany ústavnosti a poskytnout ochranu dotčeným subjektům.

Výše uvedené principy bylo třeba aplikovat v dané věci. Soudní ochrana měla být stěžovatelce poskytnuta už proto, že i za dřívějšího režimu musela být vůle státu k převzetí majetku vyjádřena pravomocným rozhodnutím, což se zde nestalo. Ochranu bylo třeba stěžovatelce poskytnout už s ohledem na „quasirestituční“ charakter věci a smysl restitučního zákonodárství s tím,

že případné legislativní nedůslednosti, jakož i nepředvídatelnost v postupu státních orgánů v průběhu času nelze bez dalšího vykládat v neprospěch účastníků řízení, ale, ve vztahu ke konkrétní věci, s ohledem na platné konstitutivní hodnoty a principy demokratického právního státu vyjádřené v ústavním pořádku. Zejména je třeba vzít v potaz již zmiňovaný fakt dlouhodobé nečinnosti zákonodárce.

Od přijetí § 29 zákona o půdě (tzv. blokační paragraf) uplynulo více než 20 let a od přijetí nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 více než rok, tedy náležitá doba pro plnohodnotný legislativní proces. Za této situace poskytl Ústavní soud právům stěžovatelky ochranu a uvedl, že její žaloba vyloučena není a je třeba ji pojmout jako žalobu svého druhu, mající za cíl dosáhnout zaplnění protiústavní mezery v zákoně. Opírá se o dnes už existující majetkový nárok stěžovatelky, jehož nezbytná soudní ochrana je dovoditelná z uplynutí adekvátní doby, což vyplývá ze závazku státu vydat nový restituční zákon.

Ve dvou svých nálezech se Ústavní soud dotkl některých aspektů retroaktivity právních předpisů. V případě nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/09 ze dne 3. 8. 2011 (269/2011 Sb.), v němž rozhodoval o ústavnosti právní úpravy kárného řízení proti exekutorům a o tvrzené retroaktivitě přechodných ustanovení této právní úpravy, dospěl Ústavní soud k závěru o ústavní konformnosti předmětné právní úpravy. Ústavní soud v tomto případě uzavřel, že se jednalo o retroaktivitu nepravou, a tedy přípustnou. Nastolené otázky přitom posuzoval především hlediskem principu proporcionality.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 38/09: Kárné řízení proti exekutorům, retroaktivita přechodných ustanovení

Ústavní soud zamítl náležením z 3. 8. 2011 návrh Nejvyššího správního soudu na zrušení přechodných ustanovení k části první zákona č. 183/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 7/2009 Sb.

Navrhovatel předmětný návrh podal v souvislosti s rozhodovací činností ve věci u něj vedené; jedná se o kárné řízení proti soudnímu exekutorovi. Napadená zákonná úprava měla vyvolávat nepřipustnou pravou retroaktivitu, neboť aplikace předmětných přechodných ustanovení v již zahájených řízeních ve svém důsledku znamená vedení kárného řízení před Nejvyšším správním soudem znovu od počátku, bez možnosti přihlédnutí k úkonům, které již byly v řízení učiněny podle právní úpravy předchozí, účinné do 25. 6. 2009. Další ustanovení napadené právní úpravy jsou pak v rozporu se zásadou zákazu *reformationis in peius*.

K námitce retroaktivity Ústavní soud odkázal na svou dřívější judikaturu, dle níž obecně platí, že retroaktivita právních norem je nepřipustná. Za jistých okolností je však přípustná tzv. „retroaktivita nepravá“, což je situace, kdy se nová právní norma sice vztahuje i na právní vztahy vzniklé před její účinností, ale jen od doby účinnosti této nové právní normy. Přitom část přechodných ustanovení zákona č. 183/2009 Sb., navrhovatelem navržená ke zrušení, představovala jen retroaktivitu nepravou, v procesním právu přípustnou, která do základních práv exekutorů nijak nezasáhla; exekutorům je touto právní úpravou dán k dispozici celý nový proces před vysoce kvalifikovaným senátem Nejvyššího správního soudu.

Ústavní soud též uvedl, že zrušení staré a přijetí nové právní úpravy je nutně spjato se zásahem do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo. Dochází k tomu v důsledku ochrany jiného veřejného zájmu či základního práva a svobody. Toto legislativní řešení časového střetu právních úprav má být posuzováno hlediskem proporcionality. Zákonodárná moc je přitom ve své činnosti vedena právě příkazem proporcionality (přiměřenosti) a zákazem legislativní svévole.

V souvislosti s výše uvedeným a kritérii testu proporcionality Ústavní soud uvedl, že daná novela měla za cíl odstranit nefunkčnost a excesy v řízeních dosud vedených Exekutorskou komorou. Jejím účelem mělo být rychlé a jasné překlenutí prostoru mezi starou a novou právní úpravou kárného řízení s exekutory. Předání této kompetence Nejvyššímu správnímu soudu

sledovalo legitimní cíl. Vzhledem k zásadním nedostatkům příslušné činnosti Exekutorské komory bylo splněno také hledisko potřebnosti. Přiměřenost v užším smyslu byla dána tím, že dle nové, navrhovatelem kritizované právní úpravy mají exekutoři k dispozici celý proces, vedený od samého počátku před vysoce kvalifikovaným senátem Nejvyššího správního soudu, jehož složení zajistí rovné, spravedlivé a nezávislé posouzení všech případů bez ohledu na to, v jakém stadiu řízení mu byly postoupeny.

Naproti tomu Ústavní soud konstatoval nedostatky právní úpravy v případě nálezu sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (119/2011 Sb.), v jehož rámci posuzoval otázku retroaktivního snížení a zdanění státní podpory stavebního spoření. V tomto nálezu se vyjádřil taktéž k problematice přijímání zákonů ve stavu legislativní nouze, resp. k navrhovateli vzneseným námitkám týkajícím se podílu „nově zvolených“ senátorů na legislativním procesu, který probíhal v průběhu změny složení horní komory Parlamentu.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10: Stavební spoření – retroaktivní snížení a zdanění státní podpory, problematika legislativní nouze

Ústavní soud náležením z 19. 4. 2011 na návrh skupiny poslanců zrušil ustanovení čl. III bodu 1 v části, kterou se stanovuje nové znění § 4 odst. 1 písm. s) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a čl. III bodu 2, 3 a 4 zákona č. 348/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona České národní rady č. 35/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Zároveň Ústavní soud uplynutím dne 31. 12. 2011 zrušil ustanovení čl. I, čl. II, čl. III bodu 1 v části, kterou se ruší § 4 odst. 1 písm. s) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění před účinností zákona č. 348/2010 Sb., a čl. IV zákona č. 348/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona České národní rady č. 35/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Napadeným zákonem byla stanovena zvláštní sazba daně ve výši 50 % na příspěvek fyzickým osobám dle zákona upravujícího stavební spoření a jeho státní podporu, na něž vznikl nárok v roce 2010 a který byl poukázán stavební spořitelně po 31. 12. 2010. Současně byla snížena záloha státní podpory z ročně uspořené částky. Dle navrhovatelů byla tato právní úprava ústavně-právně deficitní jak z hlediska způsobu přijetí [projednání návrhu ve zkráceném řízení ve stavu legislativní nouze; mimořádná schůze, na které došlo ke zkrácenému jednání o návrhu daného zákona, byla svolána jen 40 minut před jejím začátkem; došlo k omezení práv senátorů zvolených ve volbách v říjnu 2010, protože 12. 11. 2010 projednával Senát návrh napadeného zákona ve složení odpovídajícím jeho 7. funkčnímu období (2008–2010), a nově zvolení senátoři se tak nemohli projednávání zúčastnit], tak z hlediska obsahového, jelikož výše popsaná opatření měla vykazovat znaky pravé retroaktivity a odporovat legitimnímu očekávání účastníků stavebního spoření.

Ústavní soud v nálezu nejdříve posoudil otázku přijetí napadené právní úpravy ve stavu legislativní nouze a za výše uvedených podmínek. Konstatoval, že z demokratického principu dle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky neplyne ve vztahu k zákonodárné proceduře pouze požadavek většinového rozhodnutí; promítá se i do jejího průběhu. Poslanci či senátoři musí mít skutečnou možnost seznámit se s obsahem předloženého návrhu a zaujmout k němu stanovisko v rámci jeho projednávání, k čemuž musí mít dostatečný čas. Možnost konfrontace postojů na parlamentní půdě je též zárukou svobodné soutěže politických sil, jednoho ze základních prvků demokratického státu, vyjádřeného v čl. 5 Ústavy České republiky a čl. 22 Listiny základních práv a svobod. Tyto principy chrání pouze samotnou možnost parlamentní diskuse, nikoliv možnost ovlivnit výsledek konečného hlasování.

Výše uvedené vyhlášení stavu legislativní nouze a projednání návrhu zákona ve zkráceném jednání zásadně mění strukturu zákonodárného procesu a omezuje jeho podstatu na pouhé vyslovení souhlasu nebo nesouhlasu. Tento postup lze akceptovat jen jako výjimku, a to za předpokladu zvlášť závažných důvodů, kdy zájem na bezprostředním přijetí zákona v kontextu konkrétních okolností převáží nad obecnými požadavky, které ve vztahu

k zákonodárnému procesu vyplývají z ústavního pořádku. Nelze akceptovat využití tohoto mimořádného institutu jako běžného nástroje omezení zákonodárné procedury parlamentní většinou. Vzhledem k porušení pravidel legislativní procedury plynoucí z výše uvedených postulátů shledal Ústavní soud důvod ke zrušení napadené právní úpravy.

Ústavní soud se rovněž vyslovil i k námitce porušení práv „nově“ zvolených senátorů. Uvedl, že složení, v němž Senát zasedá, se odvíjí od jeho funkčního období. Senátorům zvoleným v rámci volby třetiny senátorů (čl. 16 odst. 2 Ústavy České republiky), sice dle čl. 19 Ústavy České republiky vznikl již zvolením jejich mandát, tímto dnem ale nedošlo též ke změně složení, v němž Senát zasedá. V obměněném složení zasedá až od své první schůze (§ 24 odst. 2 a § 26 zákona č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu), neboť až tímto okamžikem začíná jeho nové funkční období. Projednal-li proto Senát návrh zákona poté, co sice již došlo ke zvolení třetiny senátorů, avšak stále ještě trvalo jeho dosavadní funkční období, nebyli v této době nově zvolení senátoři součástí složení, v němž zasedal, a nemohlo tedy dojít ani k odepření jejich hlasovacích práv.

V souvislosti s otázkou retroaktivity Ústavní soud uvedl k čl. I. a II. zákona č. 348/2010 Sb., v jejichž důsledku došlo ke snížení státní podpory stavebního spoření pro léta 2011 a 2012, bez ohledu na to, kdy byly příslušné smlouvy uzavřeny, že princip právní jistoty a ochrany důvěry v právo podle čl. 1 odst. 1 Ústavy nelze vztahovat na očekávání účastníků stavebního spoření, že v průběhu trvání jejich stavebního spoření nedojde ke snížení výše státní podpory. Poskytuje-li totiž stát příspěvek, jehož stanovení je pouhé beneficium zákonodárce, aniž by s ním současně bylo spojeno naplnění určitého základního práva nebo svobody, nemohou jeho příjemci spoléhat na to, že do budoucna nedojde k přehodnocení jeho výše.

Ústavní soud však shledal převážně protiústavním čl. III. zákona č. 348/2010 Sb., jímž se stanoví zvláštní daň ze státní podpory stavebního spoření za rok 2010 ve výši 50 %. Vznikl-li totiž účastníkovi stavebního spoření uplynutím kalendářního roku za daný rok nárok na státní podporu, která se však zatím

nestala jeho příjmem, nelze očekávání tohoto účastníka, že tento nárok bude trvat dál v nezměněném rozsahu, přiznat z hlediska principu právní jistoty dle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a legitimního očekávání dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod odlišnou míru ochrany jen podle toho, zda zákonodárce ke snížení tohoto nároku přistoupil přímo či zda tak učinil dodatečným stanovením daňové povinnosti, jež se od přímého snížení liší jen označením.

Problematicky přijímání zákonů ve stavu legislativní nouze se ostatně dotkl i další nálezy přijaté Ústavním soudem v roce 2011, konkrétně nálezy sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 (80/2011 Sb.). V daném případě Ústavní soud konstatoval, že institut vyhlášení stavu legislativní nouze omezuje či relativizuje mnohé z důležitých ústavních principů (např. princip dělby moci, pluralismu, svobodné soutěže politických sil, princip reprezentativní demokracie, princip většinového rozhodování a od něj neoddělitelný princip ochrany menšin, které jsou na parlamentní půdě představovány parlamentní opozicí), a proto musí být podmínky jeho použití vykládány velmi restriktivně. Podmínkou vyhlášení stavu legislativní nouze je existence mimořádné okolnosti, která má potenciál ohrozit základní práva a svobody zásadním způsobem, anebo kdy státu hrozí značné hospodářské škody. Takovou okolností může být dle Ústavního soudu jen situace, která se zjevně vymyká běžnému průběhu politických procesů vnitřních i vnějších, anebo může jít o situaci přírodní katastrofy.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 55/10: Přijímání zákonů ve stavu legislativní nouze

Ústavní soud nálezem z 1. 3. 2011 vyhověl návrhu skupiny poslanců a zrušil zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí. Podstatou návrhu bylo tvrzení, že napadený zákon nebyl přijat ústavně předepsaným způsobem. Konkrétně navrhovatelé namítali, že vládní většina při přijímání zákona jednala zcela nepřiměřeně a svévolně, když zneužila institut legislativní nouze, nepředvídatelně svolala mimořádnou schůzi Po-

slanecké sněmovny, neodůvodněně vypustila obecnou rozpravu a odepřela právo hlasovat již zvoleným senátorům.

Ústavní soud v nálezu odkázal na svou dosavadní judikaturu týkající se požadavků na ústavně konformní legislativní proces, v níž apeloval na respektování základních demokratických principů legislativního procesu. Specificky se Ústavní soud věnoval vztahu principu většinového rozhodování a ochrany menšin (reprezentovaných v parlamentu opozicí) v podmínkách parlamentních procedur.

Pokud jde o stav legislativní nouze, Ústavní soud uvedl, že jde o institut zkracující proceduru přijetí vládních návrhů zákonů, při němž nezbytně dochází nejen k omezení či zkrácení práv parlamentní opozice, nýbrž v konečném důsledku i k narušení či relativizování demokratických principů ovládajících legislativní proces.

Být je institut vyhlášení stavu legislativní nouze výhradně zákonným institutem, je třeba jej vykládat prizmatem principů odvoditelných od normativního principu demokracie (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky); proto musí být podmínky vyhlášení stavu legislativní nouze interpretovány velmi restriktivně. Podmínkou vyhlášení stavu legislativní nouze je především existence mimořádné okolnosti, která má potenciál ohrozit základní práva a svobody zásadním způsobem, anebo kdy státu hrozí značné hospodářské škody. Takovou okolností může být jen situace, která se zjevně vymyká běžnému průběhu politických procesů vnitřních i vnějších, anebo může jít o situaci přírodní katastrofy. Nemůže jí však být nesouhlas opozice s urychleným projednáním návrhu zákona v prvním čtení.

Požadovaný prvek mimořádnosti tak nelze spatřovat v údajných „obstrukcích“ ze strany parlamentní opozice. Ústavní soud proto dovodil, že jediným důvodem projednání a schválení napadeného zákona ve stavu legislativní nouze ve zkráceném jednání bylo ohrožení jeho včasného přijetí tak, aby na byl účinnosti nejpozději ke konci roku 2010, což bylo znemožněno postupem opozice podle § 90 odst. 3 a § 91 odst. 2 jednacím řádu Poslanecké sněmov-

ny. Tento důvod ovšem nelze považovat za legitimní a ústavně aprobovatelný pro vyhlášení stavu legislativní nouze. Ústavní soud proto uzavřel, že v procesu přijímání napadeného zákona byly porušeny čl. 1 odst. 1 a čl. 6 Ústavy České republiky a čl. 22 Listiny základních práv a svobod.

Vykonatelnost nálezu byla odložena až ke dni 31. 12. 2011 s ohledem na negativní důsledky, které by mohly nastat při okamžitém zrušení zákona. Ústavní soud ovšem zdůraznil, že v případě nepřijetí nové právní úpravy do tohoto data „obživne“ dnem 1. 1. 2012 úprava předchozí.

Pokud v závěru shora uvedeného nálezu Ústavní soud zmínil tzv. „obživnutí“ zrušené právní úpravy, nejednalo se v roce 2011 o jediný takový případ. Ústavní soud tak sice učinil v jiném kontextu, nicméně „oživování“ zrušených právních předpisů věnoval celou „sérii“ nálezů. Konkrétně se jednalo o nálezy sp. zn. I. ÚS 1696/09 ze dne 8. 2. 2011, sp. zn. I. ÚS 1927/09 ze dne 21. 3. 2011 a sp. zn. I. ÚS 504/10 ze dne 21. 3. 2011. Hlavní závěr těchto nálezů představovalo konstatování Ústavního soudu, že samotným zrušením zrušovacího ustanovení v novele zákona nedochází bez dalšího k „obživnutí“ původní právní úpravy, aniž by zde byla odpovídající výslovná aktivita zákonodárce. Druhým důležitým momentem vyplývajícím z citovaných nálezů byla kritika týkající se praxe účelového využívání možnosti v rámci zákonodárného procesu na půdě Poslanecké sněmovny přednášet k vládním předlohami individuální „poslanecké“ pozměňovací návrhy ve druhém čtení.

Nález sp. zn. I. ÚS 1696/09: K „oživování“ právních předpisů v důsledku zrušení derogujících předpisů; pravidla legislativního procesu

Nálezem z 8. 2. 2011 zamítl Ústavní soud ústavní stížnost stěžovatelky proti rozhodnutím finančních orgánů a obecných soudů; neshledal, že by aplikací zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 109/2006 Sb., došlo k porušení jejich ústavních práv.

Stěžovatelka uvedla, že uplatnila nárok na odpočet daně z přidané hodnoty u vybraných loterií a jiných podobných her za zdaňovací období červen a čer-

venec roku 2007 a orgány veřejné moci jí tento nárok nepřiznaly. K tomu došlo v důsledku toho, že dané orgány jinak než stěžovatelka posoudily důsledky derogačního ustanovení § 113 písm. b) zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty (dále jen „zákon o DPH“), ve znění zákona č. 109/2006 Sb. Jak ústavní soud zjistil, uplatnila stěžovatelka nárok na odpočet DPH v přešvědčení, že zrušením § 113 písm. b) zákona o DPH (zákonem č. 109/2006 Sb.) „obživla“ ustanovení § 51 odst. 1 písm. i) a § 68 odst. 10 zákona o DPH. Odvolací orgán (a následně soudy) přitom ve svém rozhodnutí uvedl, že předmětná ustanovení nebyla od 1. 1. 2005 opětovně vyhlášena ve Sbírce zákonů. Nemohlo tak dojít k tomu, že by se zrušením § 113 písm. b) zákona o DPH daná ustanovení vrátila do právního řádu České republiky, a že by tak na jedno plnění existovaly dvě právní normy, z nichž jedna nárok na odpočet daně přiznává a druhá nikoliv.

Ústavní soud v nálezu předně uvedl, že ke sporu by vůbec nedošlo, kdyby nedocházelo k účelovému využívání možnosti v rámci zákonodárného procesu na půdě Poslanecké sněmovny přednášet k vládním předlohám individuální „poslanecké“ pozměňovací návrhy ve druhém čtení; zvláště nemravným je pak takový pozměňovací návrh, který postrádá jakékoli odůvodnění (to byl právě nynější případ). Při této příležitosti Ústavní soud vyzval zejména vládu a Parlament, aby přijetím vhodné právní úpravy takovým excesům zabránily.

Zákon o DPH v § 113 písm. b) stanovil, že „§ 51 odst. 1 písm. i) a § 68 odst. 10 pozbývají platnosti dnem 31. prosince 2004.“ Uplynutím daného dne tak tato ustanovení přestala normativně existovat. Přijetím zákona č. 109/2006 Sb., kterým byl mj. zrušen § 113 písm. b) zákona o DPH, přestalo i toto ustanovení zákona o DPH normativně existovat. Nicméně daný zákon nijak neupravil následek, ke kterému aplikací § 113 písm. b) zákona o DPH již došlo; tento následek tak tedy zůstal zachován. Ústavní soud proto konstatoval, že chtěli by zákonodárci docílit stavu, aby existovala pravidla, jichž se stěžovatelka dovolává, musel by je ve formě zákona výslovně přijmout; tak se tomu ale nestalo.

Ústavní soud dodal, že v právním řádu České republiky není výslovné úpravy předjímající znovunabytí platnosti jednou zrušeného zákona, mělo-li by být obnovení platnosti spjato s projevem vůle jiného státního orgánu než Parlamentu; jednou zrušený zákon bez jeho opětovné vůle, směřující k obnovení platnosti a účinnosti zákona, tyto vlastnosti znovu nabýt nemůže. Z této zásady ale v minulosti Ústavní soud učinil nutnou výjimku, která však respektuje svrchovanost Parlamentu. Jak plyne z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.), Ústavní soud tehdy poskytl Parlamentu čas, aby otázky upravené ustanovením občanského zákoníku, jež bylo posléze protiústavním zákonem zrušeno, znovu posoudil a přijal přiměřenou právní úpravu, která bude respektovat základní práva a svobody. V citovaném rozhodnutí Ústavní soud předjímal i možnost, že zákonodárci apel strážce ústavnosti nevyšlyší, a vzhledem ke specifické situaci – ochraně základního práva všešlého z legitimního očekávání – stanovil další právní následky svého rozhodnutí. V daném případě Parlament nečinil žádný krok k tomu, aby zajistil garanci ohrožených základních práv, a právě až v důsledku toho došlo k „obživnutí“ příslušných ustanovení občanského zákoníku.

Právo na územní samosprávu

Podobně jako v předchozích letech se také v roce 2011 věnovala judikatura Ústavního soudu garancím práva na územní samosprávu. Kromě tradiční kompetence posuzování návrhů Ministerstva vnitra na zrušení obecně závazných vyhlášek se rozhodovací činnost Ústavního soudu v tomto roce dotkla též problematiky komunálních voleb, ať už jde o posouzení volebních manipulací v jejich průběhu, účelového přihlašování voličů k trvalému pobytu v obci (nálezy sp. zn. Pl. ÚS 59/10 ze dne 4. 5. 2011 a sp. zn. Pl. ÚS 6/11 ze dne 4. 5. 2011) nebo rozdělení hlavního města Prahy do více volebních obvodů (nález sp. zn. Pl. ÚS 52/10 ze dne 29. 3. 2011) – viz k tomu blíže část věnující se volebnímu právu.

Pokud jde o posuzování obecně závazných vyhlášek, řešil Ústavní soud v loňském roce celou řadu otázek s touto regulací souvisejících, přičemž řada závěrů byla Ústavním soudem formulována v judikatuře poprvé. To se týkalo

zejména přípustnosti regulace umístování tzv. videoloterijních terminálů (VLT), řešené postupně v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 29/10 ze dne 14. 6. 2011 (202/2011 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 56/10 ze dne 7. 9. 2011 (293/2011 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 22/11 ze dne 27. 9. 2011 (328/2011 Sb.), v nichž Ústavní soud aproboval možnost takové regulace, a to jak podle § 50 odst. 4 zákona č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách (dále též „loterijní zákon“), tak podle obecného zmocnění dle § 10 písm. a) zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). Současně dal Ústavní soud jasně najevo, že je povinností Ministerstva financí zahájit přezkumná řízení o individuálních povoleních k provozování VLT v případech, kdy se taková rozhodnutí dostávají do kolize s obecně závaznými vyhláškami.

V souvislosti s těmito nálezy se Ústavní soud vyjádřil k řadě dalších otázek, jako je například přípustnost individualizované regulace v obecně závazných vyhláškách.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 22/11: Obecně závazná vyhláška Statutárního města Kladna č. 46/10, o určení míst pro provozování jiných technických herních zařízení povolených Ministerstvem financí na území města Kladna

V nálezu ze dne 27. 9. 2011 se plénum Ústavního soudu zabývalo obecně závaznou vyhláškou, jíž statutární město Kladno vymezilo přesně místa, na nichž povolilo či naopak zakázalo umístění loterijních terminálů. Dle Ministerstva vnitra jako navrhovatele byla napadena vyhláška v rozporu se zákonem č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách. I přes deklaraci existence zákonného zmocnění dle § 10 písm. d) obecního zřízení a § 50 odst. 4 loterijního zákona statutární město ve vyhlášce údajně upravilo záležitost nespádající do jeho věčné působnosti. Daná vyhláška totiž regulovala možnost provozu herních zařízení povoloovaných dle § 50 odst. 3 loterijního zákona, tzv. videoloterijních terminálů, i když dle navrhovatele tato zařízení není možné podřadit pod pojem výherních hracích přístrojů (VHP) dle § 50 odst. 4, § 17 odst. 1 a § 2 písm. e) loterijního zákona. Dle navrhovatele město nemohlo věc upravit ani dle zmocnění obsaženého v § 10 písm. a) obecního zřízení (otázky veřejného pořádku), neboť to je omezeno základními právy

a svobodami plynoucími z ústavního pořádku. V daném případě se napadená vyhláška ocitla v rozporu se svobodou podnikání dle čl. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a s čl. 104 odst. 3 Ústavy České republiky.

Ústavní soud však dospěl závěru, že obce jsou povolány k této regulaci VHP i VLT, nerozhodno zda na základě § 50 odst. 4 ve spojení s § 2 písm. e) loterijního zákona či případně na základě § 10 písm. a) obecního zřízení. Ústavní soud k tomu blíže uvedl, že právo územních samosprávných celků na samosprávu je ústavně garantovaným právem, avšak Ústava České republiky sama přímo nevyjmenovává konkrétní oblasti, v nichž se právo na územní samosprávu může realizovat, a svěčuje stanovení podrobností zákonu. To však dle Ústavního soudu neznamená, že ústavní garance práva na územní samosprávu se vyčerpává formálně pouze stanovením výhrady zákona. Ústavní garance práva na územní samosprávu má nepochybně i materiální aspekt; prováděcí zákon nemůže obsah ústavně garantovaného práva na územní samosprávu vyprázdnit či fakticky eliminovat. Ústavní soud proto konstatoval, že nelze připustit takový výklad podústavních předpisů, který by ve svém důsledku vedl k popření ústavně zaručeného práva územních samosprávných celků na samosprávu v tom smyslu, že by obce byly zbaveny možnosti rozhodovat ve formě obecně závazných vyhlášek o tom, kde se mohou na jejím území vyskytovat provozovny loterií a jiných podobných her, bez ohledu na to, jaké je jejich vnitřní technické uspořádání.

Ústavní soud v nálezu posoudil rovněž přípustnost regulace, založené na přijetí seznamu konkrétních nemovitostí, v nichž nelze VLT provozovat. V této souvislosti uvedl, že taková regulace je možná, pokud neporušuje princip rovnosti a pokud je případným provozovatelům zajištěn individuální soudní přezkum. Shledal, že v daném případě jsou obě tyto podmínky splněny, neboť zařazení míst je objektivně ospravedlněno a provozovatelům je zachován soudní přezkum poté, co Ministerstvo financí rozhodne o povolení přístrojů, resp. co posoudí existenci důvodů pro zrušení již vydaných povolení dle § 43 loterijního zákona. K tomu pak Ústavní soud doplnil, že je právě na Ministerstvu financí, aby zajistilo respekt k obecní regulaci prostřednictvím nástrojů, které mu uděluje správní řád a loterijní zákon v § 43 odst. 1; ten

stanoví povinnost povolujícího orgánu zrušit povolení, jestliže nastanou nebo dodatečně vyjdou najevo okolnosti, pro které by nebylo možné loterii nebo jinou podobnou hru povolit. Pokud Ministerstvo financí v návaznosti na existující obecně závazné vyhlášky nezahájí přezkumná řízení, porušuje ústavně zaručené právo obcí na územní samosprávu.

Další podstatnou skutečností je změna náhledu Ústavního soudu na možnost regulace otevíracích dob restauračních a pohostinských zařízení v obecně závazných vyhláškách. Tuto možnost Ústavní soud posvětil již v roce 2010 (nález sp. zn. Pl. ÚS 28/09 ze dne 2. 11. 2010; 368/2010 Sb.) a znovu ji potvrdil také v roce minulém (nález sp. zn. Pl. ÚS 13/09 ze dne 25. 1. 2011; 40/2011 Sb.). V tomto nálezu Ústavní soud rovněž rozebral podmínky stanovení výjimek z povinností uložených v obecně závazných vyhláškách, a to tak, že vyhláška může rámcově upravit povolení výjimek, avšak nemůže stanovit výluky z aplikace správního řádu, pokud jde o individuální rozhodování o udělení výjimky.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 13/09: Obecně závazná vyhláška města Vodňany č. 4/2008, o ochraně veřejného pořádku při provozování hostinských činností

V nálezu z 8. 2. 2011 posoudilo plénum Ústavního soudu obecně závaznou vyhlášku, kterou byla regulována otevírací doba restauračních zařízení a která v případě žádosti o vynětí z takové regulace stanovovala výluky z použití správního řádu.

Ústavní soud dospěl k závěru, že za situace, kdy provozováním hostinské činnosti v nočních hodinách může docházet k narušování veřejného pořádku, má obec možnost na základě zmocnění vyplývajícího z § 10 obecního zřízení a čl. 104 odst. 3 Ústavy České republiky stanovit povinnosti subjektům tuto činnost provozujícím, a to včetně povinností spočívajících v omezení provozní doby v nočních hodinách. S ohledem na toto obecné ústavní zmocnění již není třeba konkrétního zmocnění ve zvláštním zákoně. Přitom každá taková místní úprava má své zvláštnosti; hodnocení kritérií ústavnosti a zákonnosti obecně závazné vyhlášky musí vycházet z podmínek konkrétní obce,

neboť zde Ústavní soud hodnotí nikoli celostátní, nýbrž právě místní úpravu záležitostí veřejného pořádku. Provozování hostinské činnosti přitom samo o sobě veřejný pořádek neporušuje, ale v určitých lokalitách může vytvářet „předpolí“ (viz k tomu předchozí nález sp. zn. Pl. ÚS 11/09) pro narušování veřejného pořádku. Ústavní soud rovněž přihlédl k intenzitě zásahu do práva provozovat hospodářskou činnost dle čl. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, kterou shledal poměrně nízkou s ohledem na konkrétní stanovení dob.

Ústavní soud však shledal důvody pro zrušení čl. 3 odst. 2 napadené vyhlášky, dle kterého se na udělování výjimek nevztahuje správní řád. Pro rozhodování orgánu veřejné správy je totiž možná výluka použití správního řádu jen cestou zákona, nikoli cestou obecně závazné vyhlášky. Takové ustanovení obecně závazné vyhlášky se dostalo mimo zákonem vymezenou věcnou působnost obce, která zde proto postupovala *ultra vires*.

Základní práva a svobody

Osobní svoboda

Osobní svoboda ve smyslu článku 8 Listiny základních práv a svobod patřila i v roce 2011 mezi relativně frekventované oblasti podléhající přezkumu Ústavním soudem. Hlavními aspekty této svobody, jimiž se Ústavní soud v roce 2011 zabýval, bylo zejména omezení osobní svobody vazbou či trestem odnětí svobody, zákonnost rozhodnutí přijatých v trestním řízení a práva osob obviněných či odsouzených.

V souvislosti s přezkumem vazebních věcí se Ústavní soud v roce 2011 zabýval právy osob vazebně stíhaných v nálezech sp. zn. II. ÚS 2288/11 ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. I. ÚS 969/11 ze dne 14. 7. 2011 a sp. zn. II. ÚS 3630/10 ze dne 24. 5. 2011, v nichž shodně konstatoval, že obviněným náleží právo být slyšen v kontradiktorním řízení, v němž se rozhoduje o dalším trvání jejich vazby. Ústavní soud se také věnoval právu těchto osob na náhradu škody a náhradu nemajetkové újmy, jež jim vznikly v důsledku nesprávného úřed-

ního postupu, tj. neopodstatněností vazebního stíhání. K právům osoby, jež byla mj. vazebně stíhána, proti níž byla vznesena obžaloba (a již byla posléze zproštěna), na náhradu újmy způsobené zásahem trestního stíhání do jejích osobnostních práv se Ústavní soud vyslovil v nálezu sp. zn. III. ÚS 1976/09 ze dne 13. 12. 2011. V dané věci byl v řízení před civilními soudy stěžovatelův nárok na náhradu nemajetkové újmy zamítnut s ohledem na námitku promlčení, vznesenou vedlejším účastníkem (Ministerstvem spravedlnosti). Ústavní soud v tomto nálezu upozornil, že v dané věci představovalo vyhovení námitce promlčení rozpor s dobrými mravy, neboť stěžovatel důvodně pociťoval dopady trestního stíhání do svého soukromého i pracovního života a navíc svůj nárok na náhradu uplatnil v dobré víře, že mu bude vyhověno.

K náhradě škody v důsledku uvalení vazby se Ústavní soud dále vyjádřil v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/10 (314/2011 Sb.) ze dne 6. 9. 2011, v němž se podrobně zabýval také problematikou tzv. zavinění si vazby (anotace rozhodnutí viz část o náhradě škody za nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup).

Dalšímu aspektu práv osob, jejichž svoboda byla omezena vazbou, se Ústavní soud věnoval v nálezu sp. zn. II. ÚS 3647/10 ze dne 2. 6. 2011, v němž se vyjádřil k právu obviněné osoby, jež se nachází ve vazbě, na soukromou korespondenci.

Nález sp. zn. II. ÚS 3647/10: Respektování ochrany soukromí – odesílání korespondence z vazby

V nálezu ze dne 2. 6. 2011 se Ústavní soud zabýval případem stěžovatelky, proti níž bylo vedeno trestní stíhání pro trestný čin podpory a propagace neonacistických hnutí. Byla vzata do vazby z koluzního a předstižného důvodu, později byla vazba prodloužena pouze z předstižného důvodu. Usnesením obvodního soudu ze dne 15. 7. 2010 byl přijat písemný slib stěžovatelky, byl stanoven dohled probačního úředníka a byla propuštěna z vazby. Ke stížnosti státní zástupkyně městský soud zrušil usnesení obvodního soudu a ponechal stěžovatelku ve vazbě. V odůvodnění soud uvedl, že v případě propuštění stěžovatelky hrozí opakování trestné činnosti, neboť tato udržuje

písemný kontakt s desítkami osob pohybujících se na „scéně pravicového extremismu“. Podle stěžovatelky soud nepřijal její písemný slib pouze proto, že vedla korespondenci s jinými osobami.

Ústavní soud s odkazem na svůj nález sp. zn. II. ÚS 2379/08 ze dne 9. 7. 2009 (N 157/54 SbNU 33) připomněl, že právo na nedotknutelnost osoby a soukromí může být omezeno, jen pokud je šetřeno podstaty a smyslu tohoto práva. Proto je osobám legitimně omezeným na svobodě omezeno výše uvedené právo jen v rozsahu účelu tohoto omezení. Tomu odpovídá úprava podústavního práva v § 13 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, jež na jedné straně výslovně umožňuje přijímání a odesílání korespondence, na druhé umožňuje kontrolu obsahu korespondence. Platí ovšem, že ze samotného využití základních práv a svobod nesmí být v souladu s čl. 3 odst. 3 Listiny základních práv a svobod nikomu způsobena újma.

V posuzovaném případě obecný soud odůvodnil obavy z opakování trestné činnosti, pro kterou byla stěžovatelka stíhána, pouze tím, že je v korespondenčním styku s osobami, „jež se exponují na scéně pravicového extremismu“, aniž by se zabýval tím, v jakém směru by mohl být obsah korespondence závadný. Ústavní soud je ovšem toho názoru, že samotný fakt vedení korespondence nemůže hrát zásadní roli při rozhodování o dalším trvání vazby. Navazování a udržování vztahů s jinými osobami je totiž kryto právem na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jež může být výkonem vazby omezeno právě jen povahou vazby a účelem trestního řízení.

Z těchto důvodů Ústavní soud stížnosti vyhověl, neboť obecný soud porušil základní právo stěžovatelky podle čl. 3 odst. 3 ve spojení s čl. 7 odst. 1 a čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

V dalších nálezech s přesahem do osobní svobody se Ústavní soud v roce 2011 zabýval např. zákonností zbavení osobní svobody (nález sp. zn. I. ÚS 2910/10 ze dne 15. 12. 2011), rušením nezákonných rozhodnutí vydaných v trestním řízení (nález sp. zn. II. ÚS 655/11 ze dne 30. 8. 2011), dokazová-

ním v trestním řízení (nálezy sp. zn. I. ÚS 684/11 ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 3622/10 ze dne 16. 6. 2011) a podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody (nálezy sp. zn. I. ÚS 380/11 ze dne 17. 5. 2011 a sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011).

Mimo rámec trestního řízení stál nález sp. zn. I. ÚS 3654/10 ze dne 3. 3. 2011, v němž Ústavní soud v souvislosti s nařízením ochranného léčení v ústavní formě konstatoval, že „ochranné léčení ve formě ústavní je závažným zásahem do osobní svobody; je opatřením výjimečným a subsidiárním k ambulantní formě. Stejně jako u jiných forem omezení osobní svobody, resp. jiných základních práv nebo svobod, je možné ji nařídit jen v případě nezbytně nutném k zajištění legitimního cíle. Pokud lze dosáhnout legitimního cíle jinak, nelze toto ani jiné základní právo či svobodu omezit.“

Ochrana soukromého života a nedotknutelnosti obydlí

Ochranou soukromého života, garantovanou článkem 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a nedotknutelností obydlí dle článku 12 Listiny základních práv a svobod se Ústavní soud v loňském roce zabýval celkem v devíti nálezech. V této souvislosti Ústavní soud věnoval pozornost např. dokazování v trestním řízení ve vazbě na prolomení nedotknutelnosti obydlí domovní prohlídkou ve smyslu článku 12 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (nález sp. zn. IV. ÚS 569/11 ze dne 12. 7. 2011). Domovní prohlídkou provedenou coby neodkladný a neopakovatelný úkon před zahájením trestního řízení se Ústavní soud zabýval v nálezu sp. zn. II. ÚS 3073/10 ze dne 10. 3. 2011, v němž konstatoval, že pakliže ještě nebylo zahájeno trestní stíhání konkrétní osoby, musí příkaz k provedení domovní prohlídky obsahovat odůvodnění toho, že jde o úkon neodkladný nebo neopakovatelný; v opačném případě trpí dle Ústavního soudu takový příkaz závažnou vadou, která má za následek porušení základního práva na domovní svobodu dle čl. 12 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a práva na spravedlivý proces v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 2228/09 ze dne 15. 3. 2011 Ústavní soud řešil návrh stěžovatele, u nějž byla prohlídka jiných prostor a pozemků provedena, ačkoliv byl osobou odlišnou od subjektu,

proti němuž byla prohlídka jiných prostor a pozemků nařízena. V dané věci Ústavní soud neshledal zásah do základního práva stěžovatele, jenž užíval některé prostory, proti nimž byla prohlídka nařízena, na jejich nedotknutelnost ve smyslu článku 12 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, neboť stěžovatel předmětné prostory neměl zvlášť označeny (tj. tak, aby bylo zřejmé, že se nejedná o prostory užívané subjektem, proti němuž byla prohlídka nařízena).

V oblasti ochrany soukromého a rodinného života přijal Ústavní soud několik přelomových nálezů, z nichž ve dvou – nálezech sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 (publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 94/2011 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 24/11 ze dne 20. 12. 2011 – posuzoval způsobilost shromážděných údajů z telekomunikačního provozu zasáhnout do práva na soukromý život dle článku 10 Listiny základních práv a svobod.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 24/10: Shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o telekomunikačním provozu

V nálezu ze dne 22. 3. 2011 se plénum Ústavního soudu zabývalo návrhem skupiny poslanců na zrušení § 97 odst. 3 a 4 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů, a vyhlášky č. 485/2005 Sb., o rozsahu provozních a lokalizačních údajů, době jejich uchovávání a formě a způsobu jejich předávání orgánům oprávněným k jejich využívání.

Napadená ustanovení zakotvovala povinnost provozovatelů veřejných komunikačních sítí nebo veřejně dostupných služeb elektronických komunikací shromažďovat a ukládat provozní a lokalizační údaje z uskutečněných telekomunikací, a to po dobu 6–12 měsíců, a případně je poskytnout oprávněným orgánům. Dle navrhovatelů shromažďování a využívání těchto údajů o telekomunikačním provozu v takovém rozsahu, v jakém jej vymezovala napadená ustanovení zákona a napadená vyhláška, představovala neproporcionální zásah do základních práv uvedených v Listině základních práv a svobod a v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, konkrétně

základních práv dle čl. 7 odst. 1, čl. 10 odst. 2 a 3 a čl. 13 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Daný zásah bylo navíc možno považovat za porušení podstatných náležitostí demokratického právního státu, k nimž lze přiřadit i zásadu proporcionality ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud se zaměřil především na způsobilost napadené právní úpravy zasáhnout do práva na soukromí ve smyslu článku 10 Listiny základních práv a svobod, přičemž připomněl, že primární funkcí práva na respekt k soukromému životu je zajistit prostor pro rozvoj a seberealizaci individuální osobnosti. Vedle tradičního prostorového vymezení soukromí (ochrana obydlí) a v souvislosti s autonomní existencí a veřejnou mocí nerušenou tvorbou sociálních vztahů zahrnuje právo na respekt k soukromému životu i garanci seburčení ve smyslu rozhodování jednotlivce o sobě samém. Právo na soukromí tak garantuje též právo jednotlivce sám rozhodnout, zda, v jakém rozsahu, jak a za jakých okolností mají být informace z jeho soukromí zpřístupněny jiným subjektům. Jde o aspekt práva na soukromí v podobě práva na informační seburčení garantovaný čl. 10 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Právo na informační seburčení je nezbytnou podmínkou jak pro svobodný rozvoj a seberealizaci jednotlivce ve společnosti, tak i pro ustavení svobodného a demokratického komunikačního řádu; v podmínkách vševědoucího a všudypřítomného státu a veřejné moci jsou svoboda projevu, právo na soukromí a právo svobodné volby chování a konání iluzorní.

Ústavní soud dále uvedl (s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, Spolkového ústavního soudu a dalších ústavních soudů), že ačkoliv se povinnost uchovávat předmětné údaje nevztahuje na obsahy jednotlivých sdělení, z daných údajů o uživateli, adresátech, časech, datech, místech a formách telekomunikace lze – pakliže by údaje byly sledovány po delší dobu – v jejich kombinaci sestavit detailní informace o jednotlivých osobách. Tento důsledek aplikace právní úpravy ovšem dle Ústavního soudu nepřipustně zasahuje do práva na soukromí dotčených osob. Napadená právní úprava proto podle něj nesplňovala požadavky plynoucí z principu právního státu a byla v kolizi s požadavky na omezení základního práva na soukromí

v podobě práva na informační seburčení dle čl. 10 odst. 3 a čl. 13 Listiny základních práv a svobod, které plynou z principu proporcionality. Ústavní soud proto návrhu na zrušení napadených právních předpisů vyhověl.

Na závěry představené ve výše uvedeném nálezu Ústavní soud obsahově navázal v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/11 ze dne 20. 12. 2011, v němž řešil otázku přístupu orgánů činných v trestním řízení k údajům o telekomunikačním provozu.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 24/11: Přístup orgánů činných v trestním řízení k údajům o telekomunikačním provozu

V nálezu ze dne 20. 12. 2011 se plénum Ústavního soudu zabývalo návrhem Obvodního soudu pro Prahu 6 na zrušení ustanovení § 88a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Napadené ustanovení umožňuje pro účely objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení předsedovi senátu či soudci v přípravném řízení nařídit osobám vykonávajícím telekomunikační činnost, aby jemu či státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu v přípravném řízení sdělily údaje o telekomunikačním provozu, které jsou předmětem telekomunikačního tajemství nebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovacích dat.

Obvodní soud podal návrh na zrušení uvedeného ustanovení v souvislosti s řízením, jež vede o žádosti Vojenské policie o vydání příkazu ke sdělení údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu. Podle navrhovatele neobsahovalo toto zákonné ustanovení dostatečné garance práv uživatelů služeb elektronických komunikací; navrhovatel také uvedl, že napadenou právní úpravu považuje za značně benevolentní a taková benevolence zapříčiňuje inflaci návrhů ze strany Policie České republiky a dalších státních orgánů. Dle navrhovatele proto § 88a nebyl v souladu s čl. 13 Listiny základních práv a svobod (jenž zakotvuje právo na listovní tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů).

Ústavní soud s odkazem na svůj předchozí nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10 posuzoval právo na informační sebeurčení a právo na soukromí v kontextu jejich omezení, vyplývajících z napadeného ustanovení § 88a trestního řádu. Přitom uvedl, že taková omezení musí splňovat požadavek určitosti – zákonná ustanovení stanovící omezení základních práv tedy musí být přesná a zřetelná ve svých formulacích a současně předvídatelná v tom smyslu, aby potenciálně dotčeným jednotlivcům poskytovala dostatečnou informaci o podmínkách, za nichž může k omezení jejich základních práv dojít.

Na základě takto obecně vymezeného rámce přistoupil Ústavní soud k provedení testu proporcionality. V této souvislosti konstatoval, že účel sledovaný napadeným ustanovením, tj. stíhání, předcházení, odhalování a vyšetřování trestných činů je účelem ústavně akceptovatelným. Pokud jde o požadavek nezbytnosti, dospěl Ústavní soud k závěru, že upravené meze základního práva na informační sebeurčení jsou formulovány v § 88a trestního řádu velmi široce a neurčitě a ve své podstatě umožňují vyžádání a použití údajů ze strany orgánů činných v trestním řízení pokaždé, je-li jim možné přiznat nějakou souvislost s probíhajícím trestním řízením. Takové zákonné meze jsou ale dle Ústavního soudu příliš široké a tuto neústavnost nelze zhojit ani ústavně konformním výkladem, k němuž by byly povolány obecné soudy při posuzování žádostí orgánů činných v trestním řízení. S tím souvisí riziko nadužívání (i zneužívání) tohoto opatření jako běžného a rutinního prostředku provozu.

Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené ustanovení neobstojí v testu proporcionality, a představuje tak porušení práva na soukromí v podobě práva na informační sebeurčení, jak je garantováno v čl. 10 odst. 3, čl. 13 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel). S ohledem na to Ústavní soud napadené ustanovení zrušil, avšak odložil vykonatelnost nálezu k 30. 9. 2012.

Vedle ochrany soukromí se Ústavní soud zabýval rovněž zásahy státu do práva na respekt k rodinnému životu. Například v nálezu sp. zn. III. ÚS 3363/10

ze dne 13. 7. 2011 řešil závažný ústavněprávní problém, a to umístění nezletilého dítěte do péče psychiatrické léčebny za situace, kdy toto dítě odmítá styk s jedním z rodičů.

Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10: Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem

V nálezu ze dne 13. 7. 2011 se Ústavní soud zabýval případem stěžovatelky, jejíž nezletilý syn byl předběžným opatřením, nařízeným okresním a následně krajským soudem, umístěn do péče psychiatrické léčebny v Opavě, neboť odmítal styk se svým otcem. V době, kdy soudy rozhodovaly o pokračování pobytu nezletilého v psychiatrické léčebně, byl nezletilý přitom v psychiatrické léčebně umístěn již více než půl roku. Podle stěžovatelky krajský soud pochybil při hodnocení důkazů a tvrzení účastníků (např. vzal v potaz pouze tvrzení otce, opomenul důkazy navržené stěžovatelkou i stanovisko nezletilého) a zároveň je jeho rozhodnutí nepřezkoumatelné. Vedle toho stěžovatelka namítala, že nezletilý nebyl v řízení před obecnými soudy slyšen a jeho umístění do psychiatrické léčebny nesledovalo jeho nejlepší zájem.

Ústavní soud se zaměřil v prvé řadě na posouzení, zda v dané věci existovaly podmínky pro nařízení předběžného opatření. V této souvislosti byl nucen konstatovat, že pro předběžné opatření nebyly dány základní procesní podmínky, a proto jeho vydání (resp. „obnovení“ krajským soudem) představovalo natolik zásadní vadu, že tato nabývá charakteristik vady významu ústavněprávního. Principy spravedlivého procesu zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod byly tedy porušeny a stěžovatelka se jich dle Ústavního soudu dovolávala opodstatněně.

Ústavní soud se dále vyjádřil k přiměřenosti předběžného opatření (tj. umístění nezletilého do péče psychiatrické léčebny) a k intenzitě jeho zásahu do rodinného života stěžovatelky, potažmo nezletilého. S odkazem na svůj nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 (N 80/53 SbNU 11) Ústavní soud upozornil, že vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje nejen zásah do soukromého a rodinného života, ale do jisté míry i do osobní

svobody. Tento závěr se uplatní o to více v situaci, kdy dítě se svým odnětím z rodinného prostředí nesouhlasí. Rodinné prostředí je totiž dle Ústavního soudu pro dítě prostorem svobody a jakékoli jiné prostředí, zejména pak ústavní zařízení, jež má svůj vlastní režim vnucovaný – v souladu se zákonem – chovancům, nelze považovat za prostor osobní svobody dítěte. Opatření, jímž soud stěžovatelce uložil umístit nezletilého do péče psychiatrické léčebny, sice podle Ústavního soudu sledovalo legitimní účel, prostředí psychiatrické léčebny se však nejeví jako vhodné z hlediska zájmu dítěte, který jsou obecné soudy povinny primárně zohledňovat při rozhodování v rodinných záležitostech. Obecné soudy tak pochybily především tím, že se dostatečně nezabývaly otázkou, zda prostředí psychiatrické léčebny je pro zdraví dítěte vhodné, a nezkoumaly, zda nezletilého nelze předat do péče jiného vhodného zařízení. Realizace předběžného opatření prostřednictvím psychiatrické léčebny a především postup krajského soudu při rozhodování o odvolání porušily dle Ústavního soudu právo nezletilého a stěžovatelky na zohlednění zájmu dítěte při rozhodování v jeho záležitostech ve smyslu článku 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a na rodičovskou výchovu a péči ve smyslu článku 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a právo stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nad rámec výše uvedeného Ústavní soud upozornil, že v průběhu řízení před obecnými soudy bylo porušeno také právo nezletilého být slyšen a vyjádřit se ve své věci, garantované článkem 12 Úmluvy o právech dítěte a článkem 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Jakkoli toto právo náleží dítěti, nikoli rodičům, v dané věci v důsledku porušení uvedených práv nezletilého došlo k zásahu do práva stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny. Z uvedených důvodů proto Ústavní soud zrušil rozhodnutí krajského soudu, jímž tento soud „obnovil“ předběžné opatření o umístění nezletilého do péče psychiatrické léčebny.

Ochrana majetkových práv, legitimní očekávání

Majetková práva, a to včetně legitimního očekávání zmnožení majetku, patří tradičně k oblastí, jež podléhá častému přezkumu Ústavním

soudem. Nejinak tomu bylo i v minulém roce, kdy se Ústavní soud v této souvislosti zabýval např. problematikou restitucí církevního majetku (viz nálezu sp. zn. I. ÚS 2166/10 ze dne 22. 2. 2011, sp. zn. II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011 a sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011) či práv menšinových akcionářů při rozhodování valných hromad akciových společností (v nálezech sp. zn. III. ÚS 2671/09 ze dne 3. 3. 2011 a sp. zn. I. ÚS 1768/09 ze dne 21. 3. 2011).

V roce 2011 se Ústavní soud také vyslovil k dotčení majetkových práv správními či soudními rozhodnutími na úseku stavebního zákona (v nálezu sp. zn. IV. ÚS 1796/11 ze dne 18. 10. 2011) a pozemních komunikací – v nálezech sp. zn. II. ÚS 3608/10 ze dne 21. 9. 2011 a sp. zn. I. ÚS 263/11 ze dne 27. 10. 2011 řešil střet ochrany vlastnického práva osob, jež byly dlouhodobě v dobré víře, že určitý pozemek má povahu účelové komunikace a jako takový je možné jej užívat bezplatně, a požadavku státu na zaplacení úhrady za užívání tohoto pozemku v režimu pozemní komunikace. V této souvislosti Ústavní soud mj. uvedl, že dobrá víra vlastníků sousedních pozemků, kteří spoléhají na určitý právní režim předmětného pozemku (tj. oprávněně se domnívají, že se jedná o účelovou komunikaci, již je možno užívat bezplatně), musí být i s ohledem na dřívější chování státu chráněna, a stát tedy nemůže změnit dlouhodobé bezplatné užívání uvedených pozemků coby účelové komunikace. Problematiky vztahu práva vlastnit majetek a dobré víry vlastníků se Ústavní soud dotkl také v nálezech sp. zn. I. ÚS 2576/10 ze dne 11. 5. 2011 a II. ÚS 165/11 ze dne 11. 5. 2011, v nichž upozornil na nutnost každý případ posuzovat individuálně a dobrou víru (zejména) laiků bez právního vzdělání chránit.

Ve vztahu k zásahům státu do práva občanů vlastnit majetek se Ústavní soud v roce 2011 zaměřil také na oblast daní a poplatků, a to v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/08 ze dne 12. 7. 2011 (publikovaném ve Sbírce zákonů pod č. 238/2011 Sb.) a ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 ze dne 8. 11. 2011 (publikovaném ve Sbírce zákonů pod č. 368/2011 Sb.).

Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/08: Retroaktivita při stanovení daňové povinnosti a ochrana důvěry daňového poplatníka v právo

V nálezu ze dne 21. 7. 2011 plénum Ústavního soudu zrušilo ke dni vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů ustanovení čl. V bodu 1 věty druhé zákona č. 260/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 191/1999 Sb., o opatřeních týkajících se dovozu, vývozu a zpětného vývozu zboží porušujícího některá práva duševního vlastnictví a o změně některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 121/2000 Sb., zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Návrh na zrušení předmětného ustanovení podal Krajský soud v Brně v souvislosti se svou rozhodovací činností; v dané věci se žalobce domáhal zrušení rozhodnutí finančních orgánů, jimiž mu byla vyměřena daň z příjmu za zdaňovací období roku 2002. Krajský soud přitom dospěl k závěru, že napadené ustanovení zakládá pravou retroaktivitu, kterou došlo k zásadnímu znevýhodnění fyzických osob obchodujících s cennými papíry a účtujících v soustavě jednoduchého účetnictví.

Ústavní soud v rámci přezkumu napadené právní úpravy předně uvedl, že zákon č. 260/2002 Sb. nabyt účinnosti až 1. 9. 2002, avšak v důsledku napadeného přechodného ustanovení byly finanční orgány povinny již pro zdaňovací období roku 2002 aplikovat ve vztahu k žalobci § 24 odst. 2 písm. r) a w) zákona o daních z příjmů. Přezkum se tak soustředil na otázku, zda tato situace má z hlediska plátce daně povahu pravé retroaktivity, popř. zda má povahu retroaktivity nepravé, která může být za určitých okolností rovněž shledána neústavním postupem zákonodárce.

Podle napadené právní úpravy bylo ustanovení § 24 odst. 2 písm. w) aplikováno na osoby účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, což se promítlo nejen do bilance hospodaření účetních jednotek účtujících v této soustavě, nýbrž i do jejich dalších platebních povinností. Jak již bylo řečeno, nabyla

daná právní úprava účinnosti 1. 9. 2002 a měla platit i pro zdaňovací období roku 2002. V návaznosti na zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, však ve zdaňovacím období roku 2002 neměla účetní jednotka účtující v soustavě jednoduchého účetnictví možnost reagovat na nečekanou změnu zákona o daních z příjmů a tím kompenzovat ztráty a zisky z prodeje cenných papírů jako dosud.

Z požadavků kladených na právní stát (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky) mj. plyne, že stát může vyžadovat od jednotlivců chování, jehož pravidla jsou stanovena a vyhlášena předem. Jiný postup, nejsou-li k tomu zvlášť závažné důvody, znamená porušení principu právní jistoty a ochrany důvěry v právo. V daném případě žádný takový důvod shledán nebyl a v průběhu zákonodárského procesu ani nebyl formulován. Tento postup zákonodárce představuje zásah do ochrany vlastnického práva dle čl. 11 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod. Současně je takový postup diskriminační, neboť postrádá zdůvodnění rozlišení mezi účetními jednotkami účtujícími v soustavě jednoduchého účetnictví (nemohly ocenit akcie reálnou hodnotou a nemohly tak uplatnit případnou ztrátu pro daňové účely) a účetními jednotkami účtujícími v soustavě podvojného účetnictví. Tím zákonodárce současně porušil požadavek rovnosti obsahu a ochrany vlastnického práva všech vlastníků bez rozdílu podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a současně založil nerovnost v podmínkách práva podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost podle č. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čímž porušil čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud dále uvedl, že nepravá retroaktivita je v oblasti daňového zákonodárství s ohledem na jeho poslání přípustná tehdy, je-li to potřebné k dosažení zákonem sledovaného cíle a lze-li dospět k závěru, že při celkovém poměrování „zklamané“ důvěry v právo a významu a naléhavosti důvodů právní změny byla zachována hranice únosnosti. V nyní předložené věci však Ústavní soud shledal, že takové důvody pro výjimečný závěr o ústavní nepřipustnosti nepravé retroaktivity jsou dány. V projednávané věci totiž zákonodárce nedoložil, že zde existovaly závažné důvody, proč stanovil, že jako daňovou ztrátu mohou prodej akcií se ztrátou uplatňovat za blíže sta-

novených podmínek pouze účetní jednotky účtující v soustavě podvojného účetnictví.

Jiným souvislostem ukládání a vybírání daní a poplatků se Ústavní soud věnoval ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 ze dne 8. 11. 2011 (368/2011 Sb.), v němž posuzoval ústavnost daňové kontroly, jež byla zahájena s podezřením na daňový únik, aniž by toto podezření bylo podloženo konkrétními skutečnostmi.

Stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11: Ústavnost daňové kontroly zahájené bez podezření podloženého konkrétními skutečnostmi

Ve stanovisku ze dne 8. 11. 2011 se plénum Ústavního soudu zabývalo ústavními aspekty daňové kontroly, jež byla zahájena u stěžovatele k prověření daňového základu a daně ve smyslu § 16 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, protokolem ze dne 10. 5. 2006, přičemž daňová kontrola nebyla v protokolu nijak zdůvodněna (ze spisového materiálu vyplývá, že podnětem pro zahájení daňové kontroly byl významný pokles výkonnosti daňového subjektu, promítající se do výše daně). Stěžovatel proti rozhodnutí finančního úřadu podal správní žalobu, jež však byla krajským soudem zamítnuta. Také stěžovatelovu kasační stížnost Nejvyšší správní soud zamítl. V obdobné věci již Ústavní soud rozhodoval, a to v nálezu sp. zn. I. ÚS 1835/07 ze dne 18. 11. 2008 (N 196/51 SbNU 375) ze dne 18. 11. 2008, protože se však II. senát Ústavního soudu, jenž posuzuje stěžovatelovu věc, se závěry vyslovenými v uvedeném nálezu neztotožnil, navrhl plénu přijetí stanoviska.

Ústavní soud v tomto stanovisku především upozornil, že daňové řízení a jednotlivá dílčí oprávnění svěřená správcům daně v průběhu daňového řízení se ocitají mezi veřejným zájmem na stanovení a výběru daní na straně jedné a ochranou autonomní sféry jednotlivce na straně druhé. Povinností správce daně při uplatňování jednotlivých procesních institutů, tedy i při provádění daňové kontroly, je zejména postupovat v souladu s principem proporcionality a minimalizovat zásahy tak, aby se konkrétní procesní postup nestal

vůči jednotlivci nepřiměřeným a v důsledku porušujícím právo na informační autonomii jednotlivce. Za porušení těchto principů a realizaci pravomoci v rozporu s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod nelze považovat bez dalšího postup správce daně, který zahájí daňovou kontrolu ve smyslu § 16 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, bez podezření podloženého konkrétními skutečnostmi, že daňový subjekt nesplnil řádně daňovou povinnost. Daňová kontrola je totiž institutem s preventivním významem, jehož cílem je na místě ověřit údaje rozhodné pro stanovení daňové povinnosti ve správné výši. Jde o jeden z rozhodujících právních institutů k dosažení cíle řízení a k omezení daňových úniků. Legitimním cílem v případě daňové kontroly prováděné podle § 16 zákona o správě daní a poplatků je veřejný zájem státu na řádném stanovení a výběru daní zakotvený v § 2 odst. 2 zákona o správě daní a poplatků. Omezení osobní sféry jednotlivce při realizaci daňové kontroly správcem daně je nutno posuzovat z hlediska principu přiměřenosti v každém konkrétním případě tak, aby byl vyloučen svévolný postup správce daně. Za takovýto postup však dle pléna Ústavního soudu nelze bez dalšího považovat (s ohledem na účel daňové kontroly) postup, při němž při zahájení či průběhu daňové kontroly neexistuje důvodné podezření řádného neplnění povinností daňového subjektu.

Ústavní soud v minulém roce dále rozvíjel starší a již konstantní judikaturu týkající se problematiky tzv. regulovaného nájemného. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1109/08 ze dne 5. 4. 2011 upozornil, že obecné soudy nesmí apriorně zamítnout žaloby pronajímatelů na náhradu škody vůči státu, jež měla vzniknout v důsledku dlouhodobé protiústavní nečinnosti Parlamentu spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu vymezujícího případy, ve kterých je pronajímatel oprávněn jednostranně zvýšit nájemné, úhradu za plnění poskytovanou s užíváním bytu a změnit další podmínky nájemní smlouvy. Obecné soudy jsou totiž dle Ústavního soudu povinny uplatněný nárok posoudit z hlediska práva vlastníků (pronajímatelů) na náhradu za nucené omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, přičemž nedodržení tohoto postupu představuje porušení základního práva žalobce na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Uvedené závěry Ústavní soud dále rozvedl v nálezu sp. zn. IV. ÚS 423/08 ze dne 6. 9. 2011.

Nález sp. zn. IV. ÚS 423/08: K náhradě škody za nucené omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod ve věcech protiústavní regulace nájemného

V nálezu ze dne 6. 9. 2011 se Ústavní soud zabýval návrhem stěžovatele, jenž se žalobou vůči České republice – Ministerstvu financí domáhal náhrady škody způsobené nesprávným úředním postupem, která mu měla vzniknout v období od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2003 jako ztráta v důsledku protizákonné a protiústavní regulace nájemného. Obvodní soud stěžovatelův nárok neshledal opodstatněným a jeho žalobu zamítl, odvolací soud pak rozsudek obvodního soudu potvrdil a uvedl, že od 20. 3. 2003 již výše nájemného nebyla limitována žádným právním předpisem, a stát tak mohl způsobit škodu jen svojí nečinností od 20. 3. 2003 do konce roku 2003. Nejvyšší soud dovolání stěžovatele odmítl, neboť dospěl k závěru, že nepřijetí určitého zákona není otázkou zásadního právního významu.

Ústavní soud v tomto případě zvolil dvě argumentační linie. V první linii prakticky odkázal na svoji konstantní judikaturu a především na stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09 ze dne 28. 4. 2009 (ST 27/53 SbNU 885; 136/2009 Sb.), dle kterého jsou obecné soudy povinny posoudit žaloby na náhradu škody vůči státu, jež měla vzniknout v důsledku dlouhodobé protiústavní nečinnosti Parlamentu spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu vymezujícího případy, ve kterých je pronajímatel oprávněn jednostranně zvýšit nájemné, úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu a změnit další podmínky nájemní smlouvy [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 20/05 ze dne 28. 2. 2006 (N 47/40 SbNU 389; 252/2006 Sb.)], z hlediska jejich práva na náhradu za nucené omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Obecné soudy se musí v každém konkrétním případě zabývat otázkou, zda v rozhodném období, k němuž stěžovatel upíná svůj nárok, nedocházelo v důsledku regulace nájemného k tzv. kvalifikovanému omezení vlastnického práva, jež by bylo lze považovat za jeho nucené omezení ve smyslu čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (jedná se v podstatě o posouzení míry disproporce mezi regulovaným a tržním nájemným, což by mělo také najít svůj odraz v řádném odůvodnění rozhodnutí).

Co se týče druhé argumentační linie (období od 20. 3. 2003 do 31. 12. 2003), Ústavní soud uvedl, že obecné soudy vyšly zcela správně ze skutečnosti, že výše nájemného nebyla v té době regulována žádným právním předpisem, a stěžovatel se tak mohl domáhat zvýšení nájemného prostřednictvím žaloby na zvýšení nájemného s účinností ex tunc ke dni podání žaloby. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že odpovědnost státu je zde vyvozována subsidiárně. Jinými slovy řečeno, náhrada škody za toto období by náležela stěžovateli pouze v případě, kdy by soud nedostál své povinnosti rozhodnout o zvýšení nájemného ve smyslu nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. 20/05. Z ústavní stížnosti a ani z vyžádaného soudního spisu přitom nevyplývalo, že by se stěžovatel v řízení před obecnými soudy v tomto období zvýšení nájemného domáhal, a proto mu ve věci náhrady škody nešlo přisvědčit.

Podle Ústavního soudu obecné soudy pochybily, pokud se nezabývaly tím, zda omezení vlastnického práva stěžovatele od 1. 1. 1992 do 20. 3. 2003 nenabylo takové intenzity, jež by bylo možné považovat za zásah do základních práv ve smyslu čl. 11 odst. 4. Listiny základních práv a svobod. Uvedené závěry vztáhl též na rozhodnutí odvolacího soudu, který se ve své argumentaci zaměřil na odpovědnost státu za nepřijetí právního předpisu, ovšem otázkou nuceného omezení vlastnického práva ponechal stranou.

Náboženská práva

Ve srovnání s jinými skupinami základních práv rozhodoval Ústavní soud v roce 2011 o svobodě svědomí, myšlení a náboženského vyznání a právu svobodně projevovat své náboženské přesvědčení nebo víru velmi sporadicky. V nálezu sp. zn. III. ÚS 449/06 ze dne 3. 2. 2011 se Ústavní soud vyslovil pro zákaz paušálního trestání rodičů, jež nenechají své děti očkovat proti infekčním nemocem pro své přesvědčení či víru, pokutami ve správním řízení.

V nálezu sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011 Ústavní soud připomněl, že problematika tzv. církevních restitucí za situace, kdy pro dlouhodobou nečinnost státu nemohl být stěžovatelce – římskokatolické farnosti vydán nemovitý majetek, jenž jí byl zabaven během komunistického režimu, se

může dotýkat také práva církví a náboženských společností spravovat své záležitosti a práva svobodně projevovat své náboženství či víru. K obdobným závěrům ohledně zásahů státu do činností církví Ústavní soud dospěl v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3597/10 ze dne 20. 10. 2011, zde šlo o otázku autonomie církví v otázkách služebních poměrů duchovních.

Nález sp. zn. IV. ÚS 3597/10: Právo církve spravovat nezávisle své záležitosti

Stěžovatelka – církev se s odkazem na porušení svého práva na církevní samosprávu domáhala zrušení rozsudku městského a Nejvyššího soudu. Obvodní soud zamítl žalobu vedlejších účastníků – duchovních na určení, že jejich služební poměr u stěžovatelky trvá. K odvolání vedlejších účastníků městský soud prvostupňový rozsudek změnil tak, že služební poměr trvá. Dovolání stěžovatelky Nejvyšší soud zamítl; s odkazem na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 211/96 ze dne 26. 3. 1997 (N 34/7 SbNU 227) a usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1487/2003 uvedl, že se za určitých okolností lze domáhat určení, že služební poměr duchovních k církvi nadále trvá, aniž by tím došlo k omezení její nezávislé rozhodovací pravomoci (nicotný akt v rozporu s vnitřními předpisy církve). Stěžovatelka namítala, že jsou to výlučně orgány církve, kdo má pravomoc ustanovovat duchovní a ukončovat jejich službu.

Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval problematikou rozhodování vnitřních orgánů církve [např. ve výše uvedeném nálezu sp. zn. I. ÚS 211/96, usnesení sp. zn. III. ÚS 136/2000 ze dne 31. 8. 2000 (U 30/19 SbNU 283), nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (N 146/28 SbNU 295; 4/2003 Sb.) nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 1244/07 ze dne 18. 10. 2007]. Zdůraznil přitom zásadu autonomie církví a náboženských společností spočívající v maximálním možném omezení zásahů státu do jejich činnosti s tím, že zejména vnitřní záležitosti těchto subjektů principiálně nelze činit předmětem soudního přezkumu. V nálezu sp. zn. I. ÚS 211/96 Ústavní soud dospěl k závěru, že rozhodováním o dalším trvání služebního poměru duchovního k církvi by došlo k nepřipustnému zásahu do vnitřní autonomie církve.

V posuzované věci bylo podstatou sporu to, zda je v pravomoci civilních soudů rozhodovat o určovací žalobě, jejímž předmětem je otázka trvání služebního poměru duchovních. Rovněž v tomto případě Ústavní soud uvedl, že obecné soudy nemají pravomoc k projednání a rozhodnutí sporu o neplatnost skončení služebního poměru duchovních s církví. I zde by jinak došlo k nepřipustnému zásahu do vnitřní autonomie církví a do jejich samostatné a nezávislé rozhodovací pravomoci, jak vyplývá z vnitřních předpisů této církve.

Ústavní soud se neztotožnil ani s rozlišováním mezi nicotností a neplatností aktu rozvázání služebního poměru, jak to učinil Nejvyšší soud, neboť z hlediska práva na církevní samosprávu toto rozlišování nehraje roli.

Ústavní soud uzavřel, že pokud obecné soudy ve věci dospěly k závěru, že byla dána jejich pravomoc, a věc projednaly, porušily čl. 16 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Proto stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil.

Politická práva

Právo na informace

Pokud jde o právo na svobodný přístup k informacím, byl Ústavní soud v minulém roce opětovně konfrontován s problematikou zveřejňování informací o členství soudců v bývalé KSČ, respektive bylo v tomto kontextu jeho povinností korigovat postup Nejvyššího správního soudu, který nerespektoval předchozí kasační nález sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že informace o členství soudců v KSČ není tzv. citlivým údajem, který zákon zakazuje zveřejnit.

Nález sp. zn. IV. ÚS 1642/11: K poskytování informací o členství soudců v bývalé KSČ a závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu

Stěžovatel požádal o poskytnutí informací, resp. si vyžádal poskytnutí seznamu soudců Vrchního soudu v Olomouci, kteří byli ke dni 17. 11. 1989 členy

nebo kandidáty Komunistické strany Československa (KSČ). Vrchní soud tuto žádost stěžovatele odmítl, odvolání stěžovatele proti tomuto rozhodnutí pak následně Ministerstvo spravedlnosti zamítlo. Rozsudkem Městského soudu v Praze byla poté zamítnuta jeho žaloba proti uvedenému rozhodnutí ministerstva, přičemž ani Nejvyšší správní soud kasační stížnosti stěžovatele nevyhověl.

Ústavní soud v dané věci posuzoval klíčovou otázku, zda Nejvyšší správní soud při vydání svého rozsudku postupoval v rozporu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010, jímž bylo zrušeno jeho předchozí rozhodnutí v téže věci, tedy zda porušil tzv. kasační závaznost nálezů Ústavního soudu. Odkazem na svoji předchozí judikaturu – např. nálezy sp. zn. III. ÚS 425/97 ze dne 2. 4. 1998 (N 42/10 SbNU 285) a sp. zn. Pl. ÚS 4/06 ze dne 20. 3. 2007 (N 54/44 SbNU 665) – konstatoval, že vykonatelný nález Ústavního soudu je závazný pro všechny orgány i osoby a zakládá nepominutelnou procesní překážku *rei iudicatae*, která brání jakémukoli dalšímu meritornímu přezkumu či přehodnocení věci. Uvedl, že zatímco v případě tzv. precedenční závaznosti nálezů Ústavního soudu existuje možnost, aby obecný soud (ne)reflektoval právní názory Ústavního soudu tím, že v dobré víře předestře konkurující úvahy a započne s Ústavním soudem ústavněprávní dialog, kasační závaznost může (pochopitelně toliko za nezměněného skutkového stavu) být reflektována pouze bezpodmínečným respektováním nálezu Ústavního soudu.

V projednávané věci však Nejvyšší správní soud těmto požadavkům nedostál, a to navzdory své konstataci, že pouze využíval prostor daný mu odůvodněním citovaného nálezu. Ve skutečnosti lze postup Nejvyššího správního soudu vnímat pouze jako nepřipustné nereflektování či dokonce vědomé obcházení kasačního nálezu Ústavního soudu. Z nálezu sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010 zřetelně plyne právní názor Ústavního soudu, podle něhož měly být stěžovateli jím požadované informace poskytnuty, čemuž není způsobilé zabránit ani tvrzení (navíc nepodložené), že povinný subjekt jimi nedisponuje. V takovém případě měl dle Ústavního soudu povinný subjekt vyvinout veškerou snahu o získání požadovaných informací. Nepřipustná

byla i opětovná polemika Nejvyššího správního soudu v otázce, zda požadovaná informace spadala do působnosti Vrchního soudu v Olomouci.

Ústavní soud dospěl k závěru, že Nejvyšší správní soud nedostál své povinnosti respektovat v téže věci právní názor obsažený v kasačním nálezu Ústavního soudu, což vedlo k porušení nejen čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky, ale opětovnému porušení čl. 17 odst. 5 Listiny základních práv a svobod. Z výše uvedených důvodů proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zrušil.

Shromažďovací právo a svoboda projevu

Pokud jde o svobodu shromažďování a svobodu projevu v judikatuře Ústavního soudu za uplynulý rok 2011, lze upozornit na důležité rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 2011/10 ze dne 28. 11. 2011, kterým Ústavní soud nevyhověl stížnosti pravicových extrémistů, kteří v průběhu shromáždění pravicově extremistické organizace Národní odpor konaném v Brně dne 1. května 2007 nesli v čele tohoto průvodu transparenty s hesly Národního odporu, případně s odkazy na internetové stránky tohoto hnutí, přičemž za toto jednání byli následně shledáni vinnými ze spáchání trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačením práv a svobod člověka. Ačkoliv se Ústavní soud v uvedeném nálezu zabýval i jinými námitkami stěžovatelů a svoboda shromáždění, resp. svoboda projevu nebyla centrálním tématem ústavněprávního přezkumu, dospěl k závěru, že přes nepochybnost garance základních práv (včetně svobody projevu a práva shromažďovacího) pro každého, je právem i povinností demokratického státu přiměřenými prostředky bránit sama sebe i společnost, kterou reprezentuje, proti destruktivním útokům ze strany těch hnutí a jednotlivců, jež popírají a zpochybňují základní demokratické hodnoty.

Nález sp. zn. IV. ÚS 2011/10: K trestnému činu propagace neonacismu v průběhu shromáždění extrémistického hnutí Národní odpor

Stěžovatelé byli rozsudkem městského soudu shledáni vinnými ze spáchání trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačením práv

a svobod člověka dle § 260 odst. 1 trestního zákona. Tohoto trestného činu se měli dopustit v průběhu shromáždění pravicově extremistické organizace Národní odpor v Brně dne 1. května 2007, kde v čele tohoto průvodu nesli transparenty s hesly Národního odporu, případně s odkazy na internetové stránky tohoto hnutí. Odvolání stěžovatelů krajský soud jako nedůvodné zamítl, neboť se ztotožnil se skutkovými i právními závěry nalézacího soudu; jejich dovolání pak Nejvyšší soud jako zjevně neopodstatněné odmítl. Stěžovatelé v ústavní stížnosti brojili především proti výroku o vině a trestu, proti nepředvídatelnosti trestního postihu, jiným procesním pochybením a namítali mimo jiné to, že obecné soudy do své právní argumentace vnesly politické prvky, takže věc nebyla projednána nezávislým a nestranným soudem.

Ústavní soud uvedl, že přes nepochybnost garance základních práv (včetně svobody projevu a práva shromažďovacího) pro každého je právem i povinností demokratického státu přiměřenými prostředky bránit sám sebe i společnost, kterou reprezentuje, proti destruktivním útokům ze strany těch hnutí a jednotlivců, jež popírají a zpochybňují základní demokratické hodnoty.

Ústavní soud se dále zabýval předvídatelností trestního postihu stěžovatelů, tj. jak určitostí zákona, tak jeho aplikací obecnými soudy, přičemž v této souvislosti odkázal na nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 4. 9. 1992 sp. zn. Pl. ÚS 5/92 (nález č. 9 Šbírký usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR), kde se vyjadřoval k § 260 bývalého trestního zákona a kde uvedl, že úprava zakazující podporu a propagaci hnutí ohrožujících bezpečnost státu a práva a svobody jeho občanů je v souladu s čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud se s těmito závěry plně ztotožnil a dodal, že stěžovatelé byli v předmětné věci seznámeni ještě před začátkem shromáždění s tím, že daná symbolika bude považována za vybočující z dovoleného právního rámce, z čehož dle Ústavního soudu mohli jasně předvídat následný (a to i trestní) postih v případě neuposlechnutí.

Ústavní soud závěrem konstatoval, že nemá důvod zpochybňovat úsudek obecných soudů, dle něhož bylo možno na základě provedených důkazů

učinit závěr, že stěžovatelé jako čelní představitelé krajně pravicové scény v České republice svými projevy propagovali nenávistné, rasistické a xenofobní hnutí směřující proti základním právům a svobodám, nezřikající se i možnosti použití násilí, hlásající zášť vůči mnohým menšinám a podkopávající demokratický řád České republiky. Trestní postih za toto jednání byl z hlediska stěžovatelů dostatečně předvídatelný a trestní proces s nimi vedený lze jako celek označit za spravedlivý a souladný s ústavními zásadami. Ústavní soud proto ve shodě s obecnými soudy dospěl k závěru, že potrestání stěžovatelů bylo ústavně konformní a nezbylo mu, než ústavní stížnost stěžovatelů zamítnout.

Volební právo

Ačkoliv rok 2011 nebyl „volebním rokem“, z pohledu přijatých rozhodnutí Ústavního soudu týkajících se volebního práva lze tento rok jednoznačně označit za „judikatorně supervolební“. Volební právo patří obecně k frekventovaným oblastem řešeným v rámci rozhodovací činnosti Ústavního soudu, avšak uplynulý rok zásadním způsobem přispěl k rozšíření dosavadní volební judikatury Ústavního soudu a formování nových ústavněprávních imperativů, zejména pak v oblasti komunálních voleb.

V této souvislosti je třeba upozornit zejména na nález sp. zn. Pl. ÚS 57/10 ze dne 18. 1. 2011 (komunální volby v Krupce), kde se Ústavní soud vyjádřil k otázce uplácení voličů při volbách do zastupitelstva obce, dále nálezy sp. zn. Pl. ÚS 59/10 ze dne 4. 5. 2011 (volby do obecního zastupitelstva obce Hřensko) a sp. zn. Pl. ÚS 6/11 ze dne 4. 5. 2011 (volby do obecního zastupitelstva obce Karlova Studánka), ve kterých se Ústavní soud zabýval problematikou účelového přihlašování voličů k trvalému pobytu, a v neposlední řadě na rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 52/10 ze dne 29. 3. 2011 (volby do zastupitelstva hlavního města Prahy). Jím byla zamítnuta ústavní stížnost politických stran Strana zelených, SNK Evropští demokraté a Věci veřejné a několika kandidátů za tyto strany do pražského zastupitelstva, kteří brojili proti usnesení Městského soudu v Praze, jímž tento soud zamítl jejich návrh na prohlášení neplatnosti voleb do Zastupitelstva hlavního města Prahy v říj-

nu 2010. Ústavní soud v tomto nálezu také odmítl návrh těchto politických subjektů na zrušení § 27 věty druhé návěti odstavce 1 zákona č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí, podle něhož může zastupitelstvo nejpozději 85 dnů přede dnem konání voleb vytvořit více volebních obvodů. Právě na základě tohoto ustanovení se komunální volby v Praze konaly v sedmi volebních obvodech.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 57/10: Komunální volby v Krupce – nepřipustnost uplácení voličů při volbách do zastupitelstev obcí

Ústavní soud tímto nálezem ze dne 18. ledna 2011 zrušil usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem a rozhodnutí ministra vnitra o opakovaném hlasování ve volbách do zastupitelstev obcí, oznámené sdělením Ministerstva vnitra č. 353/2010 Sb. ze dne 30. listopadu 2010, a to pokud jde o opakované hlasování ve volebních okrscích č. 5, 8 a 9 města Krupky.

Krajský soud v Ústí nad Labem porušil podle Ústavního soudu práva účastníků na spravedlivý proces. Ústavní soud zdůraznil, že ani relativní krátkost lhůty, v níž byl krajský soud povinen rozhodnout, jej neměla vést k tomu, aby rezignoval na dodržení pravidel spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud konstatoval, že součástí práva na spravedlivý proces je i řádné odůvodnění soudního rozhodnutí a takovým nemůže být v žádném případě odůvodnění, jehož východiska nejsou v souladu s principy demokratického právního státu ve smyslu preambule a čl. 1 Ústavy České republiky. Exces, jehož se dopustil krajský soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí v pasážích o přípustnosti pojetí voleb „obchodně tržním způsobem“, je východiskem, které je s principy demokratického právního státu v natolik extrémním a hrubém nesouladu, že by sám o sobě stačil k tomu, aby Ústavní soud napadené usnesení zrušil.

Krajský soud podle Ústavního soudu zcela mylně dovodil, že obchodně tržní pojetí voleb je sice nečestné, není však protizákonné. Takové posou-

zení věci neobstojí ani v rovině podústavního práva. Nemůže obstát ani argument, že podplácení není – na rozdíl od voleb do Parlamentu České republiky – explicitně uvedeno jako skutková podstata porušení volebního zákona v případě voleb do obecních zastupitelstev. Smyslem voleb do obecního zastupitelstva není dražba funkcí v obecní samosprávě, ale vyjádření nezávislé vůle voličů při výběru kandidátů. Vůle voliče, který je zkorumpován, není nezávislá.

Jak již bylo uvedeno výše, Ústavní soud se v souvislosti s komunálními volbami v roce 2010 zabýval také problematikou účelového přihlašování voličů k trvalému pobytu, přičemž uvedl, že při posuzování platnosti voleb je třeba, aby obecní soudy posuzovaly materiálně (nikoli jen formálně) účel změny trvalého pobytu voličů, pokud tato svou intenzitou mohla ovlivnit volební výsledky. Toto posuzování musí být vedeno zejména s ohledem na možné obcházení volebního zákona a ovlivnění výsledku voleb účelovou změnou trvalého pobytu přihlášením se kupř. do objektu ve vlastnictví některého z kandidátů.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 59/10: Volby do Zastupitelstva obce Hřensko v roce 2010, otázka účelového přihlašování se voličů k trvalému pobytu

Stěžovatelka se před krajským soudem domáhala vyslovení neplatnosti voleb do Zastupitelstva obce Hřensko, konaných 15. a 16. 10. 2010. V návrhu uvedla, že od 1. 10. 2010 do 15. 10. 2010, vzrostl počet občanů přihlášených k trvalému pobytu v obci o 67 nových obyvatel starších 18 let, tj. o jednu třetinu původního počtu voličů, což zásadně ovlivnilo výsledek voleb a složení obecního zastupitelstva. Krajský soud návrh zamítl mimo jiné s odkazem na evidenční povahu institutu trvalého pobytu a uvedl, že podmínka trvalého pobytu pro realizaci volebního práva byla u všech voličů pro volby do zastupitelstva obce splněna; i voliči přihlášení k trvalému pobytu těsně před volbami byli oprávněni své aktivní volební právo realizovat. Uzavřel, že přihlášení k trvalému pobytu v obci těsně před volbami do zastupitelstva obce není jednáním představujícím porušení volebního zákona.

Ústavní soud uvedl, že Česká republika nemá speciálně upraveny jiné podmínky ve vztahu k bydlišti, které by voliči byli povinni splnit, než přihlášení se k trvalému pobytu v obci. I přes tuto skutečnost při posuzování předmětného návrhu na vyslovení neplatnosti voleb, za účelem ochrany zájmu voličů na správném provádění voleb, je nezbytné posoudit, zda posuzovaná praktika (zde přihlášení se více osob k trvalému pobytu těsně před komunálními volbami na určitou adresu spjatou skrze vlastnická práva s konkrétními kandidáty) měla reálný vliv na to, jakého volebního výsledku dosáhla volební strana, která tyto kandidáty navrhla, a zda zjištěná skutečnost znamenala porušení ústavních principů demokratických voleb. Ústavní soud totiž zastává názor, že případné „nekalé praktiky“ dle své závažnosti mohou oslabit integritu voleb a tedy i demokracii samotnou. Proto je třeba zkoumat dopady konkrétních jednání, které by mohly mít vliv na omezení rovnosti volebního práva na konečný výsledek voleb (srov. čl. 5 a čl. 102 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 21 odst. 1, 3 a 4 a čl. 22 Listiny základních práv a svobod).

Přestože konstantní judikatura Ústavního soudu, jak se na ni odvolával i krajský soud, pojímá trvalý pobyt jako údaj evidenční, nikoli faktický, je přesto třeba tuto věc posoudit s ohledem na závěry uvedené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/94 ze dne 13. 9. 1994 (N 40/2 SbNU 7; 207/1994 Sb.) a s ohledem na závažnost dopadu i skutečnost, zda toto přihlášení nebylo zcela účelovým jednáním ve vztahu ke vzniku aktivního volebního práva porušujícím smysl a účel § 10 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), tedy jednáním obcházejícím zákon o evidenci obyvatel i volební zákon. Právo na zvolení si trvalého pobytu dle § 10 zákona o evidenci obyvatel je subjektivně veřejným právem, vymahatelným ve správním soudnictví. Je třeba si však uvědomit, že se nejedná o samostatné ústavně zaručené základní právo, nýbrž o právo odvozené od práva na svobodu pohybu a pobytu zaručené čl. 14 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud dospěl k závěru, že rozhodnutím krajského soudu, který formalistickým způsobem zúžil přezkum neplatnosti voleb pouze na posouzení platnosti ve vztahu k zákonu o evidenci obyvatel a neposoudil zákonost

a platnost voleb ze širšího hlediska dopadu změny trvalého pobytu určitého počtu občanů bezprostředně před volbami na celý volební proces jako takový, došlo k porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy ochrany lidských práv a základních svobod.

Téměř identickou problematikou se Ústavní soud zabýval i v následujícím nálezu, kde se vypořádal také s namítanými procesními vadami v rámci dokazování před příslušným krajským soudem.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/11: Volby do Zastupitelstva obce Karlova Studánka v roce 2010, otázka účelového přihlašování se voličů k trvalému pobytu

Stěžovatelka se před krajským soudem domáhala vyslovení neplatnosti výše uvedených voleb do zastupitelstva obce. V návrhu uvedla, že v období tří týdnů před konáním voleb L. Z., kandidát jedné z volebních stran a nájemce bytu v hotelu v Karlově Studánce, přihlásil k trvalému pobytu do tohoto bytu 34 osob. Podle návrhu účelově, a to s ohledem na termín úkonu i fakt, že jde o byt o velikosti 48 m², kolaudovaný v srpnu roku 2010. Jmenovaný měl také organizovat docházení těchto osob do volební místnosti, kde navíc prohlášovaly, že jdou volit pana K. a právě pana L. Z. Krajský soud návrh zamítl mimo jiné proto, že se stěžovatelce nepodařilo prokázat účelovost přihlášení daných osob k trvalému pobytu. V ústavní stížnosti stěžovatelka toto rozhodnutí napadla mimo jiné s tvrzením o vadách procesu dokazování, neboť krajský soud některé důkazní návrhy zamítl a zároveň na stěžovatelku kladl takovou míru povinností prokázat svá tvrzení, která toto prokázání učinila nemožným.

Ústavní soud uvedl, že krajský soud provedl nedostatečné dokazování, a to za situace, kdy konkrétní okolnosti svědčily o zneužití volebního zákona. Proto se nezabýval porušením zásady rovného volebního práva a svobodné soutěže politických sil ve vztahu ke stěžovatelce. Je tudíž třeba, aby v dalším řízení materiálně posoudil účel změny trvalého pobytu, jež svou intenzitou mohla ovlivnit volební výsledky a též (ne)existenci příčinné souvislosti mezi

namítaným postupem před volbami a jejich výsledkem, a to se zřetelem na možné obcházení volebního zákona a ovlivnění výsledku voleb v souvislosti s intenzitou zásahu, tedy možnými dopady účelové změny trvalého pobytu přihlášením se kupř. do objektu v užívání (vlastnictví) určitého kandidáta.

Ústavní soud uzavřel, že krajský soud formalisticky zúžil přezkum neplatnosti voleb pouze na posouzení platnosti ve vztahu k zákonu č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel). Porušil tak právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochra ně lidských práv a základních svobod tím, že neposkytl dostatečnou ochranu jejímu právu na rovný přístup k voleným a jiným veřejným funkcím (čl. 21 odst. 4 Listiny základních práv a svobod).

Posledním zásadním „volebním“ nálezem za rok 2011 je zamítavý nález ze dne 29. 3. 2011 ve věci voleb do Zastupitelstva hlavního města Prahy.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 52/10 ze dne 29. 3. 2011: Volby do Zastupitelstva hlavního města Prahy v říjnu 2010

Stěžovatelé napadli ústavní stížností usnesení městského soudu, který zamítl jejich návrh na prohlášení neplatnosti voleb do zastupitelstva hlavního města Prahy, konaných ve dnech 15. a 16. 10. 2010. Městský soud v něm konstatoval, že podání stěžovatelů je namířeno především proti usnesení Zastupitelstva hl. města Prahy č. 39/17 ze dne 17. 6. 2010, jímž byl stanoven počet volebních obvodů, počet členů zastupitelstva města a počet zastupitelů volených v jednotlivých obvodech. Toto usnesení přitom již dříve tři ze stěžovatelů napadli u Nejvyššího správního soudu, který jejich návrh jako nedůvodný zamítl s tím, že nepřipustné omezení poměrného volebního systému se přijetím předmětného rozhodnutí prokázat nepodařilo. Ústavní soud v tomto nálezu dospěl k závěru, že samotné stanovení volebních obvodů ve smyslu § 27 odst. 1 zákona č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, nepředstavuje porušení ústavního principu svobodné soutěže politických sil ve smyslu čl. 5 Ústavy České republiky

a čl. 22 Listiny základních práv a svobod a bez nastoupení kvalifikovaných okolností nepředstavuje ani stanovení nepřiměřeně nerovnosti hlasu či porušení poměrného charakteru voleb. Co se týče citovaného rozhodnutí zastupitelstva, kterým byla Praha rozdělena do sedmi volebních obvodů, jedná se dle Ústavního soudu o pravidlo organizace, které má z hlediska soudní kontroly samostatnou povahu a není třeba s příslušným návrhem čekat na výsledek voleb. O takovém návrhu již rozhodl Nejvyšší správní soud, a nebylo proto možno otázku zákonnosti nastavení voleb po uskutečněné volbě znovu otevírat.

Rozdělení obce na obvody však dle Ústavního soudu nemůže být předmětem svévolného jednání aktuální většiny zastupitelstva, zvláště s ohledem na to, že uvedeným ustanovením část politických soutěžitelů určuje pravidla ostatním účastníkům volební soutěže, kteří jsou v zastupitelském orgánu v menšině, či v něm ani nefigurují. Ani samotné zjištění existence racionálních důvodů pro aplikaci daného ustanovení ale nemůže obstát, pokud by v řízení o volebním přezkumu byly zjištěny skutečnosti, které by svědčily o ústavně neakceptovatelných cílech rozhodujícího orgánu (např. úmysl potlačit volnou soutěž politických stran) či o faktických protiústavních účincích parametrů volebního systému (nepřiměřená nerovnost hlasu aj.). Důkaz o takových účincích však předložen nebyl, a Ústavní soud tudíž v daném ohledu nezjistil ani porušení čl. 5 Ústavy České republiky a čl. 22 Listiny základních práv a svobod (svobodná soutěž politických sil).

Ústavní soud rozhodoval také o dalších ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím správních soudů ve věci voleb do obecních zastupitelstev, na zrušení volby či průběh voleb do obecních zastupitelstev.

Kupříkladu dne 1. 3. 2011 na neveřejném jednání pléna byla pro neodstranění vad návrhu odmítnuta ústavní stížnost ve věci voleb do zastupitelstva v Havířově (sp. zn. Pl. ÚS 1/11), pro neopodstatněnost návrhu pak plénum Ústavního soudu téhož dne odmítlo ústavní stížnost Evropské demokratické strany na průběh voleb v Jiřetíně pod Jedlovou (sp. zn. Pl. ÚS 3/11) a ústavní stížnost v souvislosti s volbami ve Slavkově u Brna (sp. zn. Pl. ÚS 13/11).

V uvedených případech došlo též k odmítnutí akcesorických návrhů na zrušení některých ustanovení zákona o volbách do zastupitelstev obcí, případně jiných právních předpisů. Ústavní soud odmítl pro zjevnou neopodstatněnost také další návrhy v souvislosti s komunálními volbami, např. spojené ústavní stížnosti ve věci voleb do zastupitelstva v Českém Těšíně (usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/11 ze dne 10. 5. 2011), ústavní stížnost ve věci voleb do zastupitelstva v obci Bohy (usnesení sp. zn. Pl. ÚS 51/10 ze dne 9. 2. 2011), ústavní stížnost ve věci voleb do obecního zastupitelstva v městské části Brno-Líšeň (usnesení sp. zn. Pl. ÚS 10/11 ze dne 30. 3. 2011) či ústavní stížnost politického hnutí Pražané za svá práva (usnesení sp. zn. Pl. ÚS 11/11 ze dne 29. 3. 2011).

Hospodářská a sociální práva

Právo na sociální zabezpečení

Právu na sociální zabezpečení, jež v sobě zahrnuje několik kategorií práv (zejména právo na hmotné zabezpečení v případě neschopnosti získávat prostředky pro své životní potřeby prací, právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci či při ztrátě živitele, právo na pomoc v hmotné nouzi nebo právo rodičů pečujících o děti na pomoc státu; v širších souvislostech lze do této kategorie řadit i právo na spravedlivou odměnu za práci), se Ústavní soud v loňském roce věnoval pouze v několika nálezech. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/10 ze dne 28. 6. 2011 (publikovaném ve Sbírce zákonů pod č. 232/2011 Sb.), týkajícím se snížení platu státních zástupců, se Ústavní soud dotkl také práva na spravedlivou odměnu dle článku 28 Listiny základních práv a svobod, v němž upozornil na omezenost principu proporcionality ve vztahu k právům, která jsou v dispozici zákonodárce. Testem ústavnosti v tomto smyslu projde dle Ústavního soudu „taková zákonná úprava, u níž lze zjistit sledování legitimního cíle a která tak činí způsobem, ježž si lze představit jako rozumný prostředek k jeho dosažení, byť nemusí jít o prostředek nejlepší, nejvhodnější, či nejúčinnější. V případě hospodářských a sociálních práv by protiústavností dosahovala až úprava, která by daná práva negovala. Ze zjištěného však nelze shledat ani libovůli zákonodárce, neboť je zřejmé, že záměrem politické reprezentace bylo a je

snížovat výdaje státního rozpočtu v mnoha oblastech, a to včetně široké skupiny státních zaměstnanců“ (blíže k tomuto nálezu viz výše část věnovanou nezávislosti soudů).

V souvislosti s právem na spravedlivou odměnu za práci lze za významný považovat i nález sp. zn. Pl. ÚS 20/09 ze dne 15. 11. 2011 (publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 36/2012 Sb.), v němž se Ústavní soud zabýval otázkou odměňování příslušníků bezpečnostních sborů za práci přesčas.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 20/09: Služební příjem příslušníků bezpečnostních sborů v případě služby přesčas

Plénum Ústavního soudu nálezem ze dne 15. 11. 2011 zamítlo návrh skupiny poslanců na zrušení § 112 odst. 2 věty první a § 112 odst. 4 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Dle prvně uvedeného ustanovení lze nařídít příslušníkovi službu přesčas v rozsahu 150 hodin ročně, aniž by mu za ni bylo poskytnuto náhradní volno nebo odpovídající odměna. Dle navrhovatelů (skupiny poslanců) tato úprava vede k nespravedlivým důsledkům; má vytvářet nerovné postavení nejen mezi příslušníky, ale i mezi ostatními zaměstnanci, na které se vztahují jiné předpisy upravující nárok na mzdu nebo plat s příplatkem za práci přesčas i v rozsahu 150 hodin. Ustanovení § 112 odst. 4 zákona č. 361/2003 Sb. napadli navrhovatelé pro tvrzený rozpor s čl. 2 Evropské sociální charty, neboť těm příslušníkům bezpečnostních sborů, jimž připadne den služby na svátek, neplyne z takto vykázané služby žádný příplatek či náhradní volno za práci ve svátek. Dle navrhovatelů není desetiprocentní navýšení základního tarifu ve smyslu § 114 zákona č. 361/2003 Sb. adekvátní náhradou s ohledem na dvanáct svátků, za něž by mělo být poskytováno placené volno. V napadené právní úpravě spatřovali navrhovatelé výrazné diskriminační rysy.

Ústavní soud ve vztahu k § 112 odst. 2 zákona č. 361/2003 Sb. zrekapituloval svou judikaturu týkající se limitů, které jsou zákonodárci dány při úpravě sociálních a hospodářských práv, kam spadá i navrhovatelí uváděný čl. 28

Listiny základních práv a svobod (právo na spravedlivou odměnu za práci). Jejich zákonná konkretizace náleží zákonodárci, přičemž testem ústavnosti v tomto smyslu projde taková zákonná úprava, u níž lze zjistit sledování nějakého legitimního cíle a která tak činí způsobem, jež si lze představit jako rozumný prostředek k jeho dosažení, byť nemusí jít o prostředek nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší; limitem je případná libovůle nebo zjevná iracionalita zákonodárce.

V dalším kroku Ústavní soud shrnul své dřívější judikatorní závěry k problematice principu rovnosti, ať již se týkaly tzv. rovnosti akcesorické, nebo rovnosti neakcesorické. V návaznosti na výše uvedené a s přihlédnutím k cílům deklarovaným v důvodové zprávě k zákonu č. 361/2003 Sb. Ústavní soud shledal, že vytváření materiálních podmínek příslušníků bezpečnostních sborů je ponecháno v pravomoci zákonodárce. Napadené ustanovení taktéž nezakládá nerovnost a není projevem libovůle nebo zjevně iracionálního chování zákonodárce. Je totiž zřejmé, že před zákonem mají všichni příslušníci bezpečnostních sborů rovné postavení, k nerovnosti např. z důvodu diskriminace by mohlo dojít až v konkrétních případech, kdy by např. tentýž velitel přiděloval dvěma příslušníkům přesčasové služby diametrálně odlišně co do počtu odsloužených hodin.

Ústavní soud rovněž porovnal výši příjmů různých skupin zaměstnanců, přičemž dle jeho názoru příslušníci bezpečnostních sborů vykazují oproti jiným skupinám nadstandardní výši příjmů. I vzhledem k této skutečnosti, a také nároku na výsluhový příspěvek, nelze konstatovat diskriminaci těchto příslušníků oproti zaměstnancům „v režimu“ zákoníku práce. Ostatně srovnání se zaměstnanci vykonávajícími práci dle zákoníku práce, jak to učinili navrhovatelé, není zcela vhodné, neboť nastolení režimu zákoníku práce na příslušníky bezpečnostních sborů by vedlo k ochromení činnosti těchto sborů. Ústavní soud taktéž dodal, že neshledal ani rozpor napadené právní úpravy s příslušnými ustanoveními Evropské sociální charty, a to proto, že odměny za přesčasovou práci v rozsahu 150 hodin ročně byly zahrnuty, resp. zohledněny v základním platu příslušníků bezpečnostních sborů. Z obdobných důvodů neshledal Ústavní soud protiústavním ani ustanovení

§ 112 odst. 4 zákona č. 361/2003 Sb. I v tomto případě zákonodárce nepostupoval iracionálně a Ústavní soud neshledal zákonodárcovu libovůli.

Ochrana zdraví

V oblasti práva na ochranu zdraví ve smyslu článku 31 Listiny základních práv a svobod přijal Ústavní soud v roce 2011 jediný nález sp. zn. I. ÚS 2785/08, a to dne 13. 9. 2011. V tomto rozhodnutí se věnoval problematice úhrady nákladů na zdravotní péči zdravotními pojišťovнами v případě, kdy byly překročeny dohodnuté finanční stropy.

Nález sp. zn. I. ÚS 2785/08: Úhrada poskytnuté zdravotní péče zdravotními pojišťovnamí lékařům v případě překročení dohodnutých finančních limitů; odůvodnění rozhodnutí a řádný průběh řízení

V nálezu ze dne 13. 9. 2011 řešil Ústavní soud případ stěžovatelky – nestátního zdravotnického zařízení, jež se v řízení před obecnými soudy domáhala úhrady péče, již poskytla pacientům zdravotní pojišťovny nad rámec dohodnutých finančních stropů. Stěžovatelka uzavřela se zdravotní pojišťovnou smlouvu o poskytování zdravotní péče a její úhradě. Vůči stěžovatelce následně došlo ze strany pojišťovny k uplatnění regulačních mechanismů, které se týkaly překročení finančních nákladů na tzv. lékovou preskripci. Stěžovatelka proto podala na pojišťovnu žalobu z titulu neoprávněného majetkového prospěchu. Vyhovující rozsudek obvodního soudu městský soud změnil výše uvedeným způsobem, neboť dospěl k závěru, že dohoda o úhradě zdravotní péče mezi stěžovatelkou a zdravotní pojišťovnou nebyla, jak se domníval obvodní soud, neplatná pro rozpor se zákonem dle § 37 a § 39 občanského zákoníku a s dobrými mravy dle § 3 odst. 1 občanského zákoníku. Žalovanou pojišťovnou totiž byla uplatněna pouze srážka za překročení úhrad za předepsaná léčiva; tu byla na základě smluvních ujednání oprávněna uplatnit, jestliže celkové sledované „parametry nákladovosti“ daného zdravotnického zařízení (tj. stěžovatelky) převýšily o více než 10 % celostátní průměr pojišťovny. Soud tak uzavřel, že započtení dané částky bylo po právu.

Ústavní soud se v nálezu zaměřil na posouzení, zda obecné soudy v řízení nepostupovaly přehnaně formalisticky a zda dostatečně zváily všechny konkrétní okolnosti případu. Dle Ústavního soudu se přitom městský soud v podstatě nezabýval námitkami stěžovatelky, zejména pak s tím, že opakovaně zdůvodňovala nezbytnost překročení finančních nákladů v inkriminované době; omezil se jen na konstatování souladu předmětné dohody o úhradě zdravotní péče se „Závazným opatřením Ministerstva zdravotnictví, kterým se vyhláshují výsledky dohodovacího řízení o hodnotách bodu a výši úhrad zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění pro 1. pololetí 2004“. Argumentace stěžovatelky, která zdůrazňovala, že i v předmětném období poskytovala jen nezbytnou zdravotní péči *lege artis* v souladu s právními předpisy a bez zbytečných nákladů, leč vždy se zřetelem k tomu, aby potřebného léčebného efektu bylo dosaženo s ohledem na individuální zdravotní stav pojištěnce, tak zůstala bez relevantní reakce.

Ústavní soud s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3507/2008 dodal, že pokud zdravotnické zařízení poskytlo nutnou a neodkladnou péči pojištěnci zdravotní pojišťovny, je příslušná pojišťovna povinna péči uhradit i v případě, že byl dohodnutý finanční limit v daném období vyčerpán. Tento závěr považuje Ústavní soud za ústavně konformní, i když sám o sobě nepokrývá všechny v úvahu přicházející případy, kdy lze smluvně dohodnutý objem zdravotní péče překročit. Z uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti zcela vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil.

Ochrana rodičovství, rodiny a dětí

Judikatura Ústavního soudu týkající se ochrany rodičovství, rodiny a dětí se v minulém roce zaměřila na několik jejích základních aspektů, a to v prvé řadě na práva rodičů ve vztahu k dětem. V již zmíněném nálezu sp. zn. III. ÚS 449/06 ze dne 3. 2. 2011 se Ústavní soud zabýval problematikou povinného očkování dětí proti infekčním nemocem v případě nesouhlasu rodičů. Obdobně byl již v části věnované osobní svobodě zmíněn nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011, v němž bylo předmětem ústavněprávního přezkumu umístění nezletilého dítěte do psychiatrické léčebny pro odmítání styku

s druhým rodičem, a to i s ohledem na právo dítěte na rodičovskou výchovu a péči a na právo rodičů ve vztahu k dětem.

S uvedenými aspekty práva na rodinný život souvisí také nález sp. zn. II. ÚS 2471/10 ze dne 3. 3. 2011, v němž Ústavní soud neshledal protiústavním soudní zákaz rodiči vycestovat s nezletilým dítětem z České republiky po dobu probíhajícího řízení o úpravě poměrů tohoto dítěte, neboť účel zákazu – zabránění možnému mezinárodnímu únosu dítěte – byl legitimní. Za důležitý je třeba považovat nález sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011, v němž Ústavní soud posuzoval zvlášt zásadní zásah do práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči a práva na ochranu rodičovství, rodiny a dětí obecně, a sice odebrání nezletilého dítěte matce a jeho odevzdání do ústavní péče.

Nález sp. zn. II. ÚS 2546/10: Posouzení důvodů pro odnětí nezletilého dítěte z péče matky a odevzdání do ústavní péče

V daném případě se stěžovatelky (matka a její nezletilá dcera) domáhaly zrušení předběžných opatření městského a obvodního soudu, na jejichž základě byla druhá stěžovatelka (nezletilá dcera) v návaznosti na předchozí předběžná opatření ponechána v ústavní péči. Soudy rozhodnutí zdůvodnily tím, že důvody pro svěření nezletilé do ústavní péče nepominuly, neboť matka neprokázala vhodnost a dostatečnost svých bytových a sociálních podmínek pro výchovu nezletilé a její osobnost neskýtá záruku řádného vývoje dítěte. Předchozí předběžná opatření a jejich prodloužení již stěžovatelky napadly ústavní stížností, které Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 2244/09 vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil, a to jednak z důvodu procesního pochybení, a jednak pro jejich nedostatečné odůvodnění. Stěžovatelky v nynější ústavní stížnosti namítaly, že k odloučení nezletilé dcery od matky neexistují důvody.

Ústavní soud v návaznosti na svou předchozí judikaturu [srov. nález sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 7. 11. 2006 (N 204/43 SbNU 279)] upozornil, že odnětí dítěte z péče rodičů je nejzávažnějším zásahem do rodinného života, a je proto nezbytné, aby toto opatření, jakož i prostředky dané právními předpisy k jeho realizaci, byly správně interpretovány a následně aplikovány.

V dané věci se jednalo o nařízení ústavní výchovy druhé stěžovatelky, která bezprostředně po svém narození byla na základě předběžného opatření odevzdána do péče kojeneckého ústavu. Nálezem Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010 (N 146/58 SbNU 227) byla předběžná opatření zrušena, přičemž bylo konstatováno nezákonné a neústavní pokračující odloučení dítěte od matky a jeho umístění v kojeneckém ústavu. Ústavní soud uvedl, že jak závěr soudů o tom, že osobnost matky neskýtá dostatečné záruky řádné péče o dítě, tak závěr, že se nepodařilo zjistit, v jakých podmínkách bude matka o dítě pečovat, nebyly dostatečně odůvodněny.

Ústavní soud vyšel z uvedeného nálezu i při posouzení této věci, přičemž konstatoval nepřiměřenost zásahu soudů. První stěžovatelce (matce) nebyla vůbec dána možnost, aby prokázala, jak by se o nezletilou byla schopna postarat. Ač bylo jednoznačně doloženo, že první stěžovatelka měla o své dítě zájem (dceru několikrát týdně navštěvovala, první měsíce ji kojila, intenzivně usilovala o osobní péči), napadená předběžná opatření byla opakovaně odůvodněna pouze neosvědčením řádných bytových a sociálních podmínek matky a její nepřizpůsobivou osobností, což jsou okolnosti, které automaticky neznamenají její neschopnost zajistit dítěti adekvátní péči a nesvědčí o vážném ohrožení příznivého vývoje dítěte.

Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí městského soudu a obvodního soudu zrušil pro rozpor s čl. 36 odst. 1, čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a s čl. 3 odst. 1, čl. 9 a čl. 18 Úmluvy o právech dítěte.

Právem zletilých dětí na rodičovskou výchovu, péči a výživu se Ústavní soud dále zabýval v nálezu sp. zn. II. ÚS 3113/10 ze dne 21. 4. 2011, v němž konstatoval, že soud je povinen při stanovení výše vyživovací povinnosti rodiče přihlídnout nejen k prostému součtu příjmů rodiny, v jejíž péči se dítě (i zletilé) trvale nachází, ale také ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům druhého (povinného) rodiče.

Právo na soudní a jinou právní ochranu

Spravedlivý proces

Právo na spravedlivý (někdy též řádný či *fair*) proces zakotvené v čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod je jedním z klíčových ústavně zaručených práv. Toto právo dopadá na všechna řízení před orgány veřejné moci. Jeho obsahem je široký katalog dílčích procesních práv zahrnující např. právo na projednání věci bez průtahů, na veřejné projednání věci, poučovací povinnost či práva účastníka řízení v oblasti dokazování. Právo na spravedlivý proces je garantováno v soudním řízení, může však dopadat i na řízení rozhodčí, které představuje mimosoudní způsob řešení sporů, na řízení před soudními exekutory, správními orgány atd.

Pojem spravedlivého procesu je velmi široký, otevřený a přesně neohraničený. Námitka porušení práva na spravedlivý proces je vůbec nejčastější námitkou vznesenou v ústavní stížnosti a rovněž porušení práva na spravedlivý proces je nejčastějším důvodem vyhovění ústavní stížnosti, byť Ústavní soud obvykle shledá i porušení dalšího práva chráněného Listinou základních práv a svobod či Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Například v roce 2011 bylo z celkového počtu 220 nálezů přijatých Ústavním soudem posuzováno porušení práva na spravedlivý proces ve 177 projednávaných případech.

Interpretace práva na spravedlivý proces Ústavním soudem má zásadní význam. Rozsáhlou rozhodovací činnost Ústavního soudu týkající se práva na spravedlivý proces lze přiblížit prostřednictvím rozhodování v otázkách či oblastech, v nichž Ústavní soud judikuje s větší četností. Takovým příkladem mohla být v roce 2011 např. rozhodovací činnost v exekučním řízení, otázka nákladů řízení při zastupování orgánu veřejné moci advokátem či rozhodnutí chránící spotřebitele ve smluvních vztazích.

Pokud jde o konkrétní projednávané věci, v oblasti exekučního řízení bylo v loňském roce shledáno porušení práva na spravedlivý proces v otázce

náhrady nákladů exekuce v případě dobrovolného splnění povinnosti povinným, kdy soudy stanovily náhradu nákladů exekuce povinným v plné výši, aniž by přihlédly právě ke skutečnosti, že plnil dobrovolně. Další porušení představovala situace, kdy exekutor nevyhověl požadavku účastníka řízení na spojení věcí vedených soudním exekutorem, ačkoliv neuvedl důvody pro toto odmítnutí (nález sp. zn. II. ÚS 2780/10 ze dne 7. 6. 2011, nález sp. zn. IV. ÚS 247/11 ze dne 19. 10. 2011, nález sp. zn. II. ÚS 2013/10 ze dne 8. 9. 2011či nález sp. zn. II. ÚS 2780/10 ze dne 7. 6. 2011). Obě výše uvedené situace byly předmětem posouzení v nálezu sp. zn. IV. ÚS 247/11 ze dne 19. 10. 2011.

Nález sp. zn. IV. ÚS 247/11: Náhrada nákladů exekuce v případě dobrovolného splnění povinnosti povinným; spojení věcí soudním exekutorem (§ 112 občanského soudního řádu)

V projednávané věci nařídil městský soud čtyři exekuce na majetek povinné stěžovatelky. Ta dobrovolně splnila pohledávky oprávněného ještě před doručením výzev o nařízení exekuce. Soudní exekutor zastavil exekuce a vydal příkazy k úhradě nákladů. Ve stejné věci stěžovatelka požadovala spojení řízení vedených soudním exekutorem, ale soud jí nevyhověl.

V otázce náhrady nákladů exekuce v případě dobrovolného plnění povinným Ústavní soud poukázal na svou předchozí rozhodovací praxi. V projednávané věci bylo rozhodující zjištění, že stěžovatelka splnila svůj dluh vůči oprávněnému dobrovolně bez přímé účasti exekutora. Z tohoto pohledu bylo namístě, aby soud k této skutečnosti přihlédl při přiznání náhrady nákladů exekutora a provedl korekci výše nákladů, což však neučinil.

K otázce spojování věcí a obecně hospodárnosti řízení z hlediska aplikace ustanovení § 112 občanského soudního řádu. Ústavní soud uvedl, že přestože soudnímu exekutorovi žádný právní předpis explicitně nepřikazuje, aby spojil věci, které spolu po všech stránkách souvisejí, je takový postup z důvodu hospodárnosti řízení i z důvodu minimalizace zásahů do základního práva na vlastnictví povinného žádoucí. Soudní exekutor tak pochybil,

pokud stěžovatelkou požadované spojení věcí bez rozumně přijatelných důvodů neakceptoval.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Ústavní soud stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

K problematice exekučního řízení a nákladů řízení se vztahují i případy zastavení exekuce pro nemajetnost povinného. Např. nález sp. zn. II. ÚS 1222/10 ze dne 13. 4. 2011 se vyjádřil k této problematice následovně.

Nález sp. zn. II. ÚS 1222/10: Náklady řízení v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného

Městský soud nařídil exekuci na návrh stěžovatelky. Posléze ji zastavil z důvodu nemajetnosti povinného a uložil stěžovatelce zaplatit soudnímu exekutorovi náklady exekuce, aniž by zkoumal, zda zavinila zastavení exekuce.

V projednávané věci Ústavní soud upozornil na povinnost ústavněprávní interpretace ustanovení § 89 exekučního řádu [nález sp. zn. III. ÚS 1226/08 ze dne 9. 10. 2008 (N 170/51 SbNU 85)]. Jedná se o to, že obecné soudy neporuší čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jestliže při rozhodování o nákladech exekuce v případě, že je zastavena pro nedostatek majetku na straně povinného, přičemž na straně oprávněného nelze shledat procesní zavinění za zastavení exekuce, nepřiznají exekutorovi náhradu nákladů řízení vůči oprávněnému. Ústavní soud zdůraznil, že exekutor má z úspěšného provedení exekuce zisk (odměnu), ale současně nese riziko spočívající v tom, že majetek povinného nebude dostačovat k uspokojení oprávněného (respektive nákladů exekuce), přičemž toto riziko nelze bezdůvodně přenášet na osobu oprávněnou.

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti částečně vyhověl a napadené usnesení soud zrušil pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Do téže problematiky exekučního řízení lze zařadit i přezkum rozhodnutí soudního exekutora, kterými bylo odmítnuto uhradit bance věcné náklady související se zjišťováním informací o povinných osobách, které po ní exekutor požadoval. Jednalo se o nález sp. zn. II. ÚS 543/11 ze dne 11. 5. 2011.

Nález sp. zn. II. ÚS 543/11: Náhrada věcných výdajů bance v případě poskytnutí součinnosti soudnímu exekutorovi

Stěžovatelka (banka) požadovala zrušení usnesení soudního exekutora (celkový počet 1402), jimiž jí v jednotlivých případech nebylo přiznáno právo na náhradu hotových výdajů za poskytnutí součinnosti při provádění exekuce podle § 33 a 34 zákona 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů. Součinnost spočívala v oznamování informací o povinných osobách.

K otázce náhrady věcných nákladů spojených s poskytnutím součinnosti soudnímu exekutorovi Ústavní soud vysvětlil, že ačkoliv subjekty vyjmenované v exekučním řádu jsou povinny poskytnout soudnímu exekutorovi vyžádanou součinnost bezplatně, je příléhavé toto ustanovení exekučního řádu vykládat ve shodě s ustanovením § 128 občanského soudního řádu zakotvujícím právo na náhradu hotových výdajů ve vztahu k subjektům povinným poskytnout součinnost. Dále Ústavní soud uvedl, že dospěl-li soudní exekutor k závěru, že stěžovatelka řádně nespécifikovala vynaložené věcné náklady, měla být o možnosti a o způsobu jejich uplatnění soudním exekutorem poučena. V opačném případě soudní exekutor porušil základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces [nález sp. zn. III. ÚS 411/05 ze dne 30. 11. 2006 (N 214/43 SbNU 389)].

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti vyhověl a napadená usnesení soudního exekutora zrušil pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Dále se Ústavní soud v souvislosti s právem na spravedlivý proces opakovaně zabýval oprávněností orgánu veřejné moci nechat se v soudním řízení

zastoupit advokátem a odůvodněností přiznání těchto nákladů v soudním řízení. Z nálezu sp. zn. IV. ÚS 3131/10 ze dne 19. 10. 2011 vyplývá, že takové zastoupení není vyloučeno, ale bude přicházet v úvahu jen výjimečně.

Nález sp. zn. IV. ÚS 3131/10: Účelnost nákladů vynaložených orgánem veřejné moci na zastupování advokátem

Stěžovatel požadoval po žalovaném ministerstvu přiměřené zadostiučinění za průtahy v řízení. Soud žalobu zamítl a zavázal stěžovatele uhradit žalované náklady řízení, neboť neprokázal vznik nemajetkové újmy.

V případě námitky stěžovatele týkající se náhrady nákladů právního zastoupení státu advokátem Ústavní soud uvedl, že tam, kde je stát k hájení svých zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami finančně i personálně zajištěnými ze státního rozpočtu, není důvod, aby výkon svých práv a povinností v této oblasti přenášel na soukromý subjekt, jímž byl advokát, a pokud tak přesto učiní, pak není důvod pro uznání takto mu vzniklých nákladů jako účelně vynaložených. Ústavní soud účelnost takto vynaložených nákladů však připustil jen za výjimečných okolností. V projednávané věci odvolací soud nedostal požadavku na odůvodnění rozhodnutí o náhradě nákladů řízení v uvedeném směru.

Z výše uvedeného důvodu Ústavní soud stížnosti vyhověl pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a napadené výroky zrušil.

Oblastí, která si zaslouží zmínku, je i problematika uzavírání spotřebitelských smluv. Ústavní soud obecně upozornil, že charakteristickým znakem těchto vztahů je skutečnost, že spotřebitel se ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem, a to s ohledem na okolnosti, za nichž dochází ke kontraktaci (větší profesionální zkušenost prodávajícího, lepší znalost práva, možnost jednostranně stanovit smluvní podmínky). Společným znakem právní úpravy spotřebitelských smluv je proto snaha vyrovnat tuto faktickou nerovnost ve prospěch osoby, která činila právní úkon s důvěrou v určitý, druhou stranou jí prezentovaný skutkový stav, jak vyplývá z nálezu sp. zn. II. ÚS 2877/10 ze dne 1. 3. 2011.

Nález sp. zn. II. ÚS 2877/10: Ochrana principu důvěry v závazkových vztazích

V projednávané věci se žalobce (ZEPTER INTERNATIONAL, spol. s r. o.) domáhal na základě uzavřené kupní smlouvy po žalovaném (stěžovateli) zaplacení dlužné částky s příslušenstvím. Ačkoliv stěžovatel upozorňoval na rozpor kupní smlouvy s dobrými mravy, krajský soud ji považoval za určitou, srozumitelnou a neodporující dobrým mravům.

Ústavní soud v projednávané věci shledal, že celkové okolnosti uzavření smlouvy, samotná smluvní ujednání (např. povinnost stěžovatele vypočítat si podle aktuálního měnového kurzu výši jednotlivých měsíčních splátek, obdržení smluvní protihodnoty až po zaplacení poslední splátky, podání žaloby až těsně před uplynutím promlčecí lhůty, takže stěžovatel mohl mít pocit, že od smlouvy odstoupil atd.), ale i obchodní praktiky žalobce svědčily o tom, že stěžovatel jednal v důvěře v prezentované informace a byl v postavení vyžadujícím zvýšenou ochranu. K této skutečnosti však soudy nepřihlédly.

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud zrušil napadené rozsudky pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

V roce 2011 se v judikatuře Ústavního soudu objevil i důležitý příspěvek k problematice rozhodčího řízení. Jedná se o nález sp. zn. II. ÚS 2164/10 ze dne 1. 11. 2011, který stanoví limity smluvní autonomie v případě uzavírání rozhodčích doložek. Z něj vyplývá, že ochrana smluvní volnosti a autonomie vůle nemůže být absolutní [srov. nález II. ÚS 3/06 ze dne 6. 11. 2007 (N 185/47 SbNU 429)]. Ústavněprávní požadavky u spotřebitelských smluv obsahujících ujednání o rozhodčí doložce vyžadují, aby podmínky ustanovení rozhodce garantovaly účastníkům řízení rovné zacházení (což ve vztahu spotřebitel – podnikatel znamená zvýšenou ochranu slabší strany, tj. spotřebitele) a dále aby dohodnutá procesní pravidla garantovala spravedlivé řízení včetně možnosti přezkoumání rozhodčího nálezu jinými rozhodci v souladu s platným zákonem o rozhodčím řízení.

Nález sp. zn. II. ÚS 2164/10: Ústavněprávní požadavky na rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách

Stěžovatel uzavřel spotřebitelskou smlouvu s rozhodčí doložkou. Při řešení sporu požadoval určení neplatnosti smlouvy z důvodu, že se odvolávala na neurčitého rozhodce, který bude jmenován ad hoc. Soudy s poukazem na existenci rozhodčí doložky řízení zastavily s ohledem na nedostatek soudní pravomoci podle § 106 odst. 1 občanského soudního řádu.

Při posuzování předmětné rozhodčí doložky Ústavní soud uvedl, že se jednalo o spotřebitelskou smlouvu, na níž je třeba primárně nahlížet z pohledu ochrany spotřebitele. Přestože rozhodčí doložka není v § 56 odst. 3 občanského zákoníku uvedena v demonstračním výčtu zneužívajících klauzulí jako nepřipustné ujednání, je třeba ji zkoumat s přihlédnutím ke všem okolnostem posuzovaného případu. Platné dojednání rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách v první řadě předpokládá transparentní a jednoznačná pravidla pro určení osoby rozhodce. Tato podmínka nebyla podle Ústavního soudu v projednávané věci splněna, neboť výběr rozhodce byl ponechán na vůli žalující strany s tím, že jej vybere ze seznamu vedeného rozhodčí společností (Asociace arbitřů).

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud uzavřel, že obecné soudy zastavením řízení při existenci neplatné rozhodčí doložky odepřely stěžovateli poskytnutí soudní ochrany v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Náhrada škody za nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup

V loňském roce se judikatura Ústavního soudu, pokud jde o právo na náhradu škody vůči státu, rozvíjela ve čtyřech směrech. Jednak je zde řada rozhodnutí, v nichž Ústavní soud precizoval výpočet výše náhrady za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku porušení práva na přiměřenou délku řízení – blíže k tomu viz následující kapitola. Další oblastí byla judikatura týkající se povinností vyčerpat opravné prostředky proti zahájení trestního stíhání ve

vazbě na rozhodování o náhradě škody, pokud trestní stíhání bylo zastaveno, resp. obviněný byl zproštěn (nálezy sp. zn. Pl. ÚS 35/09 ze dne 6. 12. 2011, sp. zn. I. ÚS 1066/11 ze dne 3. 8. 2011, sp. zn. IV. ÚS 3719/10 ze dne 2. 6. 2011 a sp. zn. IV. ÚS 3193/10 ze dne 10. 3. 2011). Samostatnou kapitolu tvořila judikatura, týkající se odpovědnosti státu za porušení (neprovedení či nesprávné provedení) práva EU, kde Ústavní soud korigoval dosavadní závěry Nejvyššího soudu (například nálezy sp. zn. II. ÚS 1518/10 ze dne 28. 6. 2011). A konečně v loňském roce přijal Ústavní soud též nálezy, kterým se vyjádřil k použitelnosti občanskoprávního institutu zavinění při výkladu ustanovení § 12 odst. 1 písm. a) zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), který se týká možností liberace státu za škodu v případě vazby, pokud si obviněný vazbu tzv. zavinil sám (sp. zn. Pl. ÚS 11/10 ze dne 6. 9. 2011; 314/2011 Sb.).

Judikatura k první oblasti rozhodování o náhradě škody byla na konci roku 2011 završena nálezem pléna ve věci Pl. ÚS 35/09. V něm Ústavní soud setrval na svých předchozích závěrech, totiž že na vyčerpání opravných prostředků je možné z pohledu pozdějšího nároku na náhradu škody za nezákonné rozhodnutí trvat pouze tehdy, pokud je takový prostředek dostatečný a zejména efektivní. Takové vlastnosti však nemá stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání v případě, kdy trestní stíhání posléze vyústilo v podání obžaloby a teprve poté byl obviněný (obžalovaný) soudem zproštěn. O stížnosti proti usnesení policejního orgánu totiž rozhoduje dozorující státní zástupce a lze předpokládat, že pokud ten podal obžalobu, stěží si vyhovět stížnosti proti zahájení stíhání.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 35/09: Nárok na náhradu škody způsobené zahájením trestního stíhání v případě nevyužití opravného prostředku proti němu

V nálezu ze dne 6. 12. 2011 Ústavní soud uvedl, že obecné soudy jsou při aplikaci § 8 odst. 2, resp. odst. 3 zákona č. 82/1998 Sb. povinny přihlížet ke konkrétním okolnostem případu; obecně sice toto ustanovení vyžaduje

vyčerpání řádných opravných prostředků, avšak na tomto požadavku není možné trvat bezvýjimečně.

Je tak chybný názor obecných soudů, že nepodáním stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání se dotčená osoba dobrovolně zbavuje svého základního práva na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím státního orgánu zakotveného v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Z Listiny základních práv a svobod totiž vyplývá, že případné vzdání se některého ze základních práv, pokud to jeho povaha nevylučuje, musí být jednoznačné, dobrovolné a splňovat standard „vědomého a rozumného vzdání se práva“. Předtím, než z chování účastníka může být vyvozeno, že se takového práva vzdal, musí být zřejmé, že mohl rozumně předvídat, jaké důsledky jeho jednáním může mít. Co se týká povinnosti vyčerpat opravné prostředky, je tato dána pouze (i s ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva), pokud se jedná o opravné prostředky, které jsou dostatečné a efektivní.

Vzhledem ke třídenní lhůtě pro podání předmětné stížnosti není spravedlivé po obviněném požadovat, aby si v takto krátké době uvědomil všechny důsledky, které mohou zásadně ovlivnit jeho pozdější procesní postavení. Nadto lze vycházet z toho, že daný opravný prostředek není opravným prostředkem efektivním. V konkrétním případě byla státním zástupcem, který má povinnost na zákonnost přípravného řízení dohlížet z úřední povinnosti [§ 174 odst. 2 písm. e) trestního řádu], podána obžaloba, čímž dal najevo své přesvědčení o důvodnosti a zákonnosti zahájeného trestního stíhání; lze tak vycházet z předpokladu, že případná stížnost stěžovatelky by úspěšná tak jako tak nebyla.

Ústavní soud proto dovodil, že obviněnému náleží nárok na náhradu škody, i když nepodal stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání, ledaže by tu opět (v konkrétním případě) byly dány důvody hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady škody. Tato interpretace vychází z neopominutelného a úzkého propojení přezkoumávané normy jednoduchého práva s čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, což odpovídá dodržení principu

proporcionality i principů materiálního právního státu dle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

Jak již uvedeno, zásadními byly v loňském roce také nálezy týkající se odpovědnosti státu v případě nedostatečné či nesprávné implementace práva EU. V obou rozhodovaných případech Ústavní soud připustil, že ústavní pořádek nebrání tomu, aby odpovědnost za porušení práva EU stála mimo rámec vnitrostátního systému odpovědnosti, není pak ovšem možné žaloby týkající se nároků z odpovědnosti plynoucí z evropského práva odmítat pouze z toho důvodu, že určité typy porušení nelze podřadit pod pojmy, s nimiž operuje domácí právní úprava. Je proto na obecných soudech v čele s Nejvyšším soudem, aby vybraly, ke kterému z možných přístupů se hlásí (zda oddělený systém odpovědnosti či podřazení pod existující vnitrostátní systém), avšak svou volbu musí jednoznačně odůvodnit a zajistit, aby se jejich závěry nedostaly do kolize s právem EU.

Nález sp. zn. II. ÚS 1518/10: Odpovědnost státu za škodu způsobenou porušením evropského práva

Stěžovatelka (žalobkyně) se domáhala vůči státu náhrady škody způsobené nesprávným úředním postupem Ministerstva zdravotnictví, které schválilo výsledky dohodovacího řízení pro rok 2003 a 2004 bez ujednání o výši bodu pro odbornost porodní asistentky vykonávanou stěžovatelkou, čímž bylo její nestátní zdravotnické zařízení vyloučeno ze systému zdravotního pojištění.

Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 6. 2011 k otázce vztahu odpovědnosti za škodu způsobenou porušením evropského práva a odpovědnosti za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem uvedl, že oba koncepty nelze směšovat, ale rovněž není možné věc uzavřít jen lakonickým konstatováním o rozdílnosti obou konceptů odpovědnosti. Je povinností obecných soudů, zejména pak soudu nejvyššího, aby vykládal zákon o odpovědnosti státu a konstruoval jeho vztah k systému odpovědnosti v rámci komunitárního práva. Při tomto výkladu však nemůže postupovat svévolně, přičemž svévol-

ným postupem se rozumí i absence řádného vysvětlení, jak a proč zvolené řešení konvenuje účelu unijní právní normy.

Z ústavněprávního hlediska je možné akceptovat oddělení systému odpovědnosti za škodu způsobenou porušením práva EU od systému vnitrostátního. I v tomto případě však bylo povinností Nejvyššího soudu vypořádat se s argumentací stěžovatelky domáhající se náhrady za škodu, kterou podle svých tvrzení utrpěla v důsledku porušení práva EU ze strany orgánů České republiky.

V nálezu Pl. ÚS 11/10 se pak Ústavní soud vyjádřil k mezím aplikace občanskoprávního institutu zavinění při aplikaci § 12 odst. 1 písm. a) zákona č. 82/1998 Sb. Ústavní soud dospěl k závěru, že dané ustanovení není třeba rušit pro neústavnost, neboť existuje jeho ústavně konformní interpretace. Pojem „zavinění si“ vazby je proto třeba vykládat restriktivně a v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod nezávisle na pojmu zavinění dle občanského zákoníku.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 11/10: Právo na náhradu škody v důsledku uvalení vazby, otázka zavinění si vazby

Ústavní soud v nálezu ze dne 6. 9. 2011 uvedl, že pojem „zavinění“ dle § 12 odst. 1 písm. a) zákona č. 82/1998 Sb. je nutné vykládat v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, a to bez ohledu na to, jakým způsobem s institutem náhrady škody či jeho jednotlivými aspekty pracuje zákonodárce či civilistická doktrína. Termín „zavinění si“ je poměrně nevhodný (vhodnější by bylo spíše „způsobení si“, „zavdání příčiny“), měl by být vykládán restriktivně a neměl by být spojován dokonce s formou nevědomé nedbalosti ve smyslu občanského zákoníku (i když tak část odborné literatury i judikatury činí); takový pohled je zkrslující už proto, že charakteristickým znakem občanskoprávních vztahů je především to, že jejich subjekty mají rovně postavení, a to v daném případě neplatí.

Ústavní soud zdůraznil závažnost zásahu do života jednotlivce, jaký představuje trestní stíhání. Uvedl, že při zvažování toho, zda si jedinec vazbu

přivodil nebo nepřivodil sám, musí soud posuzující tuto okolnost vyjít z toho, že demokratický právní stát evropského typu má umožnit jednotlivci jeho všestranný a co možná nejširší rozvoj. Pokud stát do autonomní sféry jednotlivců restriktivně zasahuje, měl by tak činit pouze tehdy, je-li to nutné k ochraně společenského uspořádání zaručujícího jednotlivci (jednotlivcům) právě onu autonomii. Zasáhne-li však do autonomní sféry jednotlivce zbytečně nebo neadekvátně, je za to zásadně odpovědný.

Ústavní soud nevyloučil možnost legitimní úvahy soudu o případném zavinění ve smyslu § 12 odst. 1 písm. a) zákona č. 82/1998 Sb., resp. nezpochybnil dosavadní rozhodovací praxi, jež hodnotí pro účely případné odpovědnosti samostatně zastavení trestního stíhání a rozhodnutí o vazbě. Tento postup je totiž zpravidla s to naplňovat hodnoty demokratického právního státu. Může ovšem na druhou stranu nastat situace, že jinak fungující systém odpovědnosti státu za škodu nejenže není schopen zmírnit způsobenou škodu, ale dokonce nastalou nespravedlnost ještě znásobí a tím zpochybní demokratický právní stát jako takový. Pak je ovšem povinností soudů, aby v konkrétních případech takovýmto situacím zamezily, a to zejména pomocí ústavně konformního výkladu posuzovaného ustanovení.

Právo na rozhodování v přiměřené lhůtě

Ústavní soud se v loňském roce zabýval i průtahy v řízení, byť po zavedení celé řady prostředků ochrany do českého právního řádu se mírně proměnil předmět řízení před Ústavním soudem. Zatímco v minulosti se Ústavní soud zabýval průtahy v řízení před obecnými soudy bezprostředně a soudům nařizoval jejich odstranění, po zavedení zejména žalob na náhradu újmy způsobené nepřiměřenou délkou řízení se ústavní stížnosti zaměřují na tuto problematiku. Ústavní soud se tak vesměs tímto procesním právem zabývá zprostředkovaně, skrze posuzování kompenzace za průtahy. V této oblasti v minulém roce Ústavní soud korigoval výklady obecných soudů, především pokud jde o výši přiznávané kompenzace (nálezy sp. zn. I. ÚS 192/11 ze dne 28. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/11 ze dne 21. 6. 2011 či sp. zn. I. ÚS 1531/11 ze dne 5. 10. 2011).

Nález sp. zn. I. ÚS 192/11: Výše odškodnění za nemajetkovou újmu a odůvodnění rozhodnutí dovolacího soudu

V daném případě brojil stěžovatel proti rozhodnutím obecných soudů, jimiž mu byla přiznána dle jeho názoru nedostatečná částka zadostiučinění za průtahy v civilním řízení. Chybná měla být zejména aplikace rozsudku Evropského soudu pro lidská práva z 29. 3. 2006 ve věci Apicella proti Itálii na jeho případ formou snížení částky nemajetkové újmy oproti obdobnému případu rozhodovanému Evropským soudem pro lidská práva. Obecné soudy argumentovaly, že v rozhodnutí Apicella Evropský soud pro lidská práva akceptoval, že částky přiznávané na vnitrostátní úrovni mohou být nižší než částky přiznávané dle čl. 41 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť vnitrostátní prostředek nápravy je dostupnějším a snadnějším způsobem, jak dosáhnout náhrady újmy způsobené nepřiměřenou délkou řízení a je také možné lépe odrazit životní úroveň v dané zemi.

Ústavní soud konstatoval, že vnitrostátní částky zadostiučinění ve výši 45 % částek přiznávaných Evropským soudem pro lidská práva stanovil daný soud jako minimální. Nelze předpokládat, i s ohledem na kritérium životní úrovně dané země, že Česká republika je na samém chvostu členských států Rady Evropy. Navíc pro zachování jednotnosti rozhodování ve věcech odškodnění za porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě je nezbytné, aby soudy ve svých rozsudcích podrobně vysvětlily, z jaké základní částky odškodnění vyšly a jakým způsobem, včetně procentního vyjádření, zohlednily kritéria uvedená v § 31a odst. 3 zákona č. 82/1998 Sb. při určení konečné výše odškodnění; jinak jsou taková rozhodnutí nepřezkoumatelná.

Rovnost účastníků řízení

Ústavní soud se již v řadě svých dřívějších rozhodnutí vyjádřil k principu rovnosti účastníků řízení a tuto judikaturu dále rozvíjel i v roce 2011. Princip rovnosti účastníků řízení či „rovnosti zbraní“ představuje stěžejní zásadu spravedlivého procesu. V ústavním pořádku České republiky je tento princip obsažen v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, dle něhož

„všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“ Princip rovnosti stran se projevuje vytvářením stejných procesních podmínek a procesního postavení subjektů, o jejichž právech a povinnostech soud rozhoduje. Vylučuje, aby se určité skupině účastníků nebo jednotlivcům přiznávalo výjimečné postavení spojené s přiznáním zvláštních práv nebo naopak povinností.

Rovnost účastníků řízení zakotvená v Listině základních práv a svobod se uplatňuje v různých druzích soudního řízení. V roce 2011 Ústavní soud v tomto smyslu opakovaně konstatoval, že princip rovnosti zbraní se uplatní např. i v řízení o předběžném opatření (nález sp. zn. III. ÚS 205/11 ze dne 7. 6. 2011).

Nález sp. zn. III. ÚS 205/11: Rovnost účastníků řízení o předběžném opatření

Stěžovatelka napadla usnesení vrchního soudu, kterým jí bylo zakázáno předběžným opatřením zcizit nemovitost, aniž by se mohla domáhat přezkumu tohoto rozhodnutí opravným prostředkem.

Ústavní soud odkázal na svou předchozí judikaturu, především na nález sp. zn. Pl. ÚS 16/09 ze dne 19. 1. 2010 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.), v němž se vyjádřil k důsledkům plynoucím ze zásady rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod pro rozhodování obecných soudů ve vztahu k návrhu na vydání předběžného opatření. Poukázal především na to, že tato zásada se vztahuje i na dílčí část soudního řízení, ve které obecné soudy rozhodují o návrhu na nařízení předběžného opatření. Má-li být předběžným opatřením uložena určitá povinnost, musí mít účastníci řízení možnost uplatnit před soudem ve srovnatelném rozsahu své námítky a tvrzení ve vztahu k návrhu na nařízení předběžného opatření, aby se tyto mohly relevantním způsobem promítnout do úvahy soudu o jeho důvodnosti.

Ústavní soud dospěl k názoru, že v projednávané věci bylo povinností vrchního soudu zohlednit při svém rozhodování právní závěry obsažené ve výše uvedeném nálezu. Pokud měla být předběžným opatřením stěžovatelce uložena povinnost, měla mít reálnou možnost uplatnit své námítky před

soudem a vyjádřit se k návrhu na vydání předběžného opatření. Protože v důsledku postupu vrchního soudu došlo k porušení zásady rovnosti účastníků řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod o rovnosti zbraní, bylo napadené usnesení vrchního soudu zrušeno.

Princip rovnosti účastníků řízení se uplatní rovněž v exekučním řízení, a to i v případě, že se jedná o řízení odvolací (nález sp. zn. I. ÚS 3/11 ze dne 14. 6. 2011).

Nález sp. zn. I. ÚS 3/11:K povinnosti soudu doručit odvolání protistraně

Stěžovatel se jako povinný v exekučním řízení domáhal zrušení usnesení městského soudu, jímž mu bylo uloženo zaplatit soudnímu exekutorovi náklady exekuce. Namítal, že nebyl informován o odvolání podaném protistranou a nemohl se k němu vyjádřit.

Ústavní soud uvedl, že ačkoliv ze zákona nevyplývá povinnost soudu doručovat ostatním účastníkům řízení opisy odvolání, která směřují nikoliv proti meritorním rozhodnutím, soud prvního stupně tak má učinit na základě úvahy o vhodnosti a účelnosti takového opatření s ohledem na okolnosti případu či specifikum věci. Specifickou okolností, zakládající povinnost soudu doručit opis odvolání protistraně, je např. dosavadní vývoj sporu v první instanci, který jasně naznačuje, že protistrana zaujímá k argumentům uváděným v odvolání nesouhlasný postoj a odlišně je právně a skutkově hodnotí. Rozhodování o nákladech řízení je přitom integrální součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu, jejichž součástí je princip rovnosti účastníků řízení. Výše uvedené závěry lze podle Ústavního soudu vztáhnout i na řízení exekuční.

V projednávané věci bylo možno důvodně usuzovat, že v případě doručení odvolání by stěžovatel v odvolacím řízení uplatňoval své argumenty proti napadenému usnesení soudního exekutora. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a prin-

cip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, a napadené rozhodnutí zrušil.

Princip rovnosti účastníků řízení nelze opomenout ani ve specifických druzích řízení jako je např. řízení rozhodčí (nález sp. zn. I. ÚS 3227/07 ze dne 8. 3. 2011).

Nález sp. zn. I. ÚS 3227/07: K právu na poučení v rozhodčím řízení ve vazbě na rovnost účastníků řízení

Stěžovatelka namítala, že rozhodčí nález by měl být zrušen, neboť v řízení před rozhodčí došlo k porušení předvídatelnosti rozhodnutí v důsledku toho, že byla porušena poučovací povinnost dle § 118a občanského soudního řádu. Rozhodčí soud stížnost stěžovatelky zamítl, neboť dle jeho názoru rozhodci nemají na rozdíl od obecných soudů poučovací povinnost.

Ústavní soud v nálezu uvedl, že rozhodčí řízení je druhem civilního procesu, v němž na základě dobrovolného ujednání sporných stran rozhodce nahrazuje (státní) soud, který by jinak měl věc projednat a rozhodnout. Specifika rozhodčího řízení včetně možnosti dohodnout se na procesních pravidlech však neznamenají, že by účelem rozhodčího řízení mělo být vyloučení či snížení úrovně ochrany, které by se stranám dostalo v civilním řízení; jeho účelem, stejně jako v civilním soudním procesu, je nastolení právního míru mezi stranami. Strany v rozhodčím řízení mají širokou možnost dohodnout se na procesních pravidlech, tato možnost však není neomezená. Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, v ustanovení § 18 stanoví, že strany mají v rozhodčím řízení rovné postavení a musí jim být dána plná příležitost k uplatnění jejich práv. Ve výše uvedeném smyslu je třeba zajistit, aby rozhodnutí rozhodců bylo předvídatelné a strany měly možnost reagovat na vzniklou procesní situaci. K dosažení daného cíle (předvídatelnosti) slouží v civilním řízení institut poučovací povinnosti soudu.

Ústavní soud dospěl k závěru, že v souladu s § 30 zákona o rozhodčím řízení bylo v projednávané věci třeba přiměřeně aplikovat § 118a občanského

soudního řádu. Jelikož tak obecné soudy v řízení o přezkoumání rozhodčího nálezu neučinily, Ústavní soud zrušil napadený rozhodčí nález z důvodu rozporu s čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Zákonný soudce

Institut zákonného soudce vyjádřený v čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod představuje v právním státě jednu ze základních garancí nezávislého a nestranného rozhodování. Ústavní imperativ, dle něhož „nikdo nesmí být odňat zákonnému soudci“, je především ochranou proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc. Zaručuje každému účastníku řízení, že jeho věc rozhodne soudce určený podle předem stanovených pravidel. Jeho účelem je tedy zajistit nestranné rozhodování nezávislým soudem. Rovněž historické zkušenosti z nedávného období totalitního režimu přesvědčivě ukazují, jak je pro jedince a společnost nebezpečné povolávat při nalézání práva k výkonu spravedlnosti soudy a soudce podle účelových hledisek či výběru.

Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí interpretoval obsah základního práva na zákonného soudce, a to jak z obecného hlediska, tak v souvislostech konkrétního případu. Konstatoval, že zmíněný ústavní imperativ se sluší pokládat za zcela neopominutelnou podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, která soudům byla ústavně svěřena; ten totiž na jedné straně dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, na straně druhé pak představuje pro každého účastníka řízení stejně cennou záruku, že k rozhodnutí jeho věci jsou povolávány soudy a soudci podle předem daných zásad (procesních pravidel) tak, aby byla zachována zásada pevného přidělování soudní agendy a aby byl vyloučen – pro různé důvody a rozličné účely – výběr soudů a soudců „*ad hoc*“.

Ve své ustálené judikatuře dospěl Ústavní soud k závěru, že základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Dovodil, že kromě procesních

pravidel určování příslušnosti soudů a jejich garance proti možné svévoli je součástí základního práva na zákonného soudce i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů. Mezi požadavky, které vyplývají pro rozvrh práce z čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, patří také předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu, včetně pravidel pro zastupování soudců (nález sp. zn. II. ÚS 3213/10 ze dne 2. 6. 2011).

Nález sp. zn. III. ÚS 3213/10: Zastoupení soudce

Stěžovatel v pracovněprávním sporu kromě jiného namítal, že došlo k porušení práva na zákonného soudce tím, že senát v jeho věci opakovaně rozhodoval v různém složení. Odvolací soud uvedl, že i když v průběhu řízení docházelo ke změnám ve složení senátu, jeho členové byli řádně určeni k projednání věci rozvrhem práce.

Ústavní soud odkázal na svá předchozí rozhodnutí, která vymezují zásadu přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů jako součást obsahu práva na zákonného soudce. Zároveň uvedl, že požadavek na zákonného soudce (přisedícího) není možné absolutizovat, neboť existují situace (nemoc, dovolená, pracovní cesta apod.), kdy senát nebude moci rozhodovat v původně určeném složení. V takovém případě se ovšem zastoupení soudců i přisedících, stejně jako složení senátů, musí řídit předem stanovenými pravidly určenými rozvrhem práce [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004 (N 76/33 SbNU 243)]

V projednávané věci sice existoval rozvrh práce s řádným seznamem přisedících, na druhé straně ovšem neobsahoval žádná pravidla pro zastupování. To vedlo k tomu, že přisedící byli v podstatě dosazováni do senátu ad hoc, takže senát pokaždé jednal v jiném složení. Jednalo se tedy o netransparentní určování přisedících pro jednotlivá nařízená jednání, které zpochybňovalo nezávislost a nestrannost rozhodování soudu.

Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti vyhověl a napadené rozsudky městského soudu a obvodního soudu zrušil pro rozpor s čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

V kontextu problematiky práva na zákonného soudce se Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 1302/10 ze dne 20. 4. 2011 též podrobně zabýval otázkou transparentnosti přidělování věcí soudem na základě rozvrhu práce, přičemž zohlednil použití současných metod využití výpočetní techniky.

Nález sp. zn. IV. ÚS 1302/10: K transparentnosti přidělování věcí na základě rozvrhu práce soudu

Stěžovatel vznesl v ústavní stížnosti námitku podjatosti příslušného soudce odvolacího soudu a tvrdil, že soud postupoval při rozhodování o přidělení jeho věci konkrétnímu soudci v rozporu se svým systémem přidělování věcí. Vrchní soud rozhodl o vznesené námitce tak, že soudce není ve věci stěžovatele vyloučen z projednání a rozhodnutí věci.

Ústavní soud připomněl, že do rámce základního práva na zákonného soudce ve své judikatuře podřadil i požadavky týkající se rozvrhu práce, tj. zejména předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu [nález sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998 (N 155/12 SbNU 423), nález sp. zn. III. ÚS 293/98 ze dne 21. 1. 1999 (N 11/13 SbNU 71) a nález sp. zn. III. ÚS 182/99 ze dne 25. 5. 2000 (N 77/18 SbNU 169)], přičemž tyto maximy nebrání využití výpočetní techniky při rozdělování soudní agendy, jakož i využití matematických metod, jež představují základ algoritmu přidělování věcí. Z použití těchto metod však zároveň vyplývá nezbytnost výslovného označení takovýchto metod, resp. nezbytnost popisu algoritmu, jenž je východiskem programů pro výpočetní techniku a jejího využití při přidělování věcí. V opačném případě nelze považovat rozvrh práce soudu za souladný se zásadami předvídatelnosti a transparentnosti přidělování soudní agendy podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

V projednávané věci Ústavní soud uvedl, že přidělení předmětné věci stěžovatele senátu městského soudu bylo, jak vyplynulo z obsahu rozvrhu práce

tohoto soudu, v rozporu s výše uvedenými kautelami obsaženými v citované judikatuře Ústavního soudu.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti Ústavní soud zrušil usnesení vrchního soudu i městského soudu, a to pro rozpor s čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Právo na zákonného soudce se však může uplatnit i v odlišných souvislostech, než bylo výše naznačeno. Jako příklad lze uvést nález sp. zn. I. ÚS 109/11 ze dne 14. 4. 2011, jehož podstatou je situace, kdy odvolací soud vytkl soudu prvního stupně opakovaně porušení zásady volného hodnocení důkazů, aniž by dostatečně zdůvodnil, v čem spatřuje rozpory a vadné hodnocení. Tímto postupem odvolací soud upřednostnil závěry, které si sám vytvořil o skutkovém stavu věci, aby následně mohl věc přikázat jinému senátu soudu nižší instance.

Nález sp. zn. I. ÚS 109/11: K podmínkám odnětí a přikázání věci jinému senátu v trestním řízení

V trestní věci stěžovatele vrchní soud opakovaně (třikrát) zrušil usnesení krajského soudu s odůvodněním, že nesouhlasí s hodnocením důkazů krajským soudem, a následně podle § 262 trestního řádu nařídil projednání a rozhodnutí ve věci jinému senátu krajského soudu. Stěžovatel namítal, že v jeho věci bylo porušeno právo na zákonného soudce.

Ústavní soud konstatoval, že vytýká-li odvolací soud soudu prvního stupně porušení zásady volného hodnocení důkazů, musí se jednat o zcela závažné vybočení z logiky projednávané věci [nález sp. zn. I. ÚS 49/06 ze dne 20. 5. 2008 (N 92/49 SbNU 381) a nález sp. zn. II. ÚS 282/97 ze dne 13. 1. 1999 (N 5/13 SbNU 33)]. Odvolací soud musí také zdůvodnit, v čem a proč spatřuje rozpory a vadné hodnocení. Pouhý obecný poukaz na porušení uvedené zásady je nedostačující pro zrušení rozhodnutí a v konkrétním případě může představovat porušení zásady, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, a porušení základního práva účastníka na zákonného soudce.

V projednávané věci Ústavní soud shledal, že krajský soud prováděl obsáhlé dokazování, z jeho průběhu nelze dovodit, že hodnotil důkazy způsobem, který by vzbuzoval vážné pochybnosti o jeho objektivním přístupu. Ústavní soud také neseznal, že by krajský soud nerespektoval pokyny vrchního soudu; naopak shledal, že vrchní soud neadresoval krajskému soudu další požadavky na doplnění dokazování, které byly nezbytné pro jeho další postup. Ústavní soud tedy uzavřel, že Vrchní soud upřednostňoval svůj způsob hodnocení důkazů, přičemž sám některé důkazy a argumentaci nalézacího soudu pomínul, pokud nebyly v souladu s jím zastávanou logikou konstrukce.

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud konstatoval rozpor s čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky a čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a napadené rozhodnutí zrušil.

Presumpce nevinny, zásada *nullum crimen*

Zásada presumpce nevinny a zásada *nullum crimen sine lege* patří k základním principům právního státu a výkonu soudnictví. Zároveň se jedná o obecné zásady trestního řízení. Podle zásady presumpce nevinny je zapotřebí hledět na účastníka trestního řízení jako na nevinného, dokud není pravomocným rozsudkem vyslovena jeho vina (čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Zásada *nullum crimen sine lege* představuje promítnutí principu legality do trestního práva a znamená, že určitý skutek může být posuzován jako trestný čin jedině v případě, že jeho znaky byly popsány v trestním zákoníku účinném v době spáchání skutku (čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod). Tyto zásady mají přímou návaznost na ústavní princip vyjádřený v čl. 90 Ústavy České republiky a v čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, podle nichž jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Přes nízkou četnost rozhodnutí vztahujících se k výše uvedeným principům trestního řízení byly tyto v roce 2011 aplikovány v judikatuře Ústavního soudu (nález sp. zn. III. ÚS 2523/10 ze dne 10. 2. 2011).

Nález sp. zn. III. ÚS 2523/10: Společenská nebezpečnost trestného činu a souhlas poškozeného s trestním stíháním – domácí násilí

Rozsudkem obvodního soudu byl stěžovatel shledán vinným trestným činem týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, jehož se měl dopustit tím, že nejméně od roku 1990 do 1. 3. 2009 psychicky a fyzicky týral osobu blízkou. Městský soud zamítl odvolání stěžovatele a Nejvyšší soud odmítl jeho dovolání. Stěžovatel mimo jiné namítal, že byl odsouzen za jednání, jež bylo zavedeno do trestního zákona jako skutková podstata trestného činu až k 1. 6. 2004, z čehož dovozoval, že před 1. 6. 2004 jeho jednání nenaplněovalo skutkovou podstatu trestného činu a neměl za ně být odsouzen.

Ústavní soud v projednávané věci souhlasil s tím, že jednání stěžovatele mohlo naplňovat skutkovou podstatu trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě až od 1. 6. 2004, neboť do té doby nebylo trestné. S odkazem na ustanovení článku 39 a 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod Ústavní soud upozornil, že v daném případě byl skutek páchaný výrazně delší dobu (od roku 1990 do 31. 5. 2004, tj. asi 14 let) před tím, než došlo k jeho kriminalizaci, přičemž doba páchání skutku po účinnosti nově zavedené trestní normy (od 1. 6. 2004 do 1. 3. 2009) činila toliko asi jednu třetinu inkriminované doby. Ústavní soud uvedl, že výměra trestu musí zohlednit dobu, po kterou byl skutek páchán. Pokud byl v projednávané věci uložen trest i za dobu, kdy jednání nebylo trestné, jednalo se o vadný způsob vyměření trestu, který odporoval zásadám pro ukládání trestu a představoval zásah do základních práv. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že rozhodnutím obecných soudů došlo k porušení práv stěžovatele v rozporu s čl. 36 odst. 1, čl. 39 a čl. 40 odst. 2 a 6 Listiny základních práv a svobod, a napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil.

Marie France Christophe Tchakaloff, Viktor Šmejkal: „Současný vztah členských států k právu Společenství: Otázka ústavní identity“

Marie France Christophe Tchakaloff, profesorka veřejného práva, Univerzita Paris 1 Panthéon-Sorbonne,

Viktor Šmejkal, doktorand Ecole doctorale de Droit comparé, Univerzita Paris 1 Panthéon-Sorbonne¹⁾

Téma současného vztahu členských států ke komunitárnímu právu (přímo účinné právo Evropské unie) v období po Lisabonské smlouvě v kontextu ústavní identity členských států je tématem velmi aktuálním. Pro účely tohoto příspěvku si dovolíme pro zjednodušení spojit pojmy ústavní identity a národní identity. Pokud jde o ústavní identitu státu, tato je projevem nejvyšších principů, které národní ústavní pakt toho kterého členského státu hodlá chránit, a to buď explicitně, protože jsou zakotveny v ústavě, nebo implicitně, kdy jsou v praxi dovozovány ústavním soudem na základě textu národní ústavy. Národní identita je naproti tomu spíše rázu politicko-institucionálního a kulturního. Toto rozlišování je však často zpochybnitelné, neboť oba pojmy se v mnoha případech jejich užití svým obsahem vzájemně prolínají.

Problematika vztahu komunitárního práva a ústavních pořádků, citlivá pro státy a pro ústavní soudy na jedné straně, není na straně druhé o nic méně citlivá ani z pohledu Soudního dvora Evropské unie, který je v případě potřeby povolán k dotváření práva Evropské unie způsobem souladným s národ-

ními ústavními pořádky, což, jak ukazuje praxe, umí velmi dobře. Pokud jde o ústavní soudy členských států, ne všechny jsou s otázkou vztahu ústavního práva a práva Evropské unie konfrontovány. Buď proto, že jim dosud nebyla tato otázka v žádném řízení předložena, nebo svoji národní ústavu, jakožto právní předpis nejvyšší právní síly, považují za prostou jakékoli nesrovnalosti či delimitace právem Evropské unie, jako například v případě rakouského ústavního soudu. Avšak ať již je průběh debaty o národní ústavní identitě jakýkoliv, konečný závěr se bude týkat všech členských států a potažmo všech jejich občanů, neboť její výsledek přinese novou, příští Evropskou unii (dále též „EU“).

Zohlednění vlastní ústavní identity států komunitárním právem totiž implikuje nutnost kvalitativní změny komunitárního práva. Takto dokonaná změna posune Evropskou unii z prvotní fáze její konstrukce a umožní dosáhnout stavu, kdy evropská integrační struktura, již zralá a jasně vymezená ve vztahu ke členským státům, s nimi bude existovat v jisté rovnováze. Je třeba uznat, že judikatura Soudního dvora EU kráčí tímto směrem u vědomí, že základní národní hodnoty chráněné ústavními pořádky členských států v současné době limitují evropskou integraci. Pouze právní pluralismus spočívající ve spolupůsobení komunitárního práva a národních ústavních pořádků umožní přetrvání evropské integrace jakožto skutečného „evropského ústavního bohatství“.

Respektování národní identity členských států totiž tvoří součást samotné podstaty původního evropského projektu, jenž spočívá v pokroku na cestě integrace při současném zachování politické existence států.

referát byl pro účely publikace prohlouben a rozšířen za spoluautorství Viktora Šmejkal, který ji při návštěvě Ústavního soudu doprovázel.

Pokud se podíváme na danou otázku z širšího pohledu, zkoumáme-li současné vztahy členských států ke komunitárnímu právu, do popředí vystupují dva prvky. Na jedné straně se vyskytuje stěžejní význam zásady přednosti práva Společenství, jeho vztahy s vnitrostátním právem; na straně druhé zásadní – a stále výraznější – úloha ústavních soudů. Ty se nacházejí ve dvojím postavení, kdy jednak chrání svůj národní ústavní pořádek při současném respektování komunitárního práva a zároveň posouvají komunitární právní řád v „co nejtěsnějším“ dialogu se Soudním dvorem EU. Ústavní soudy členských států a Soudní dvůr jsou v tomto dialogu v postavení rovného s rovným. Výsledné judikatury ústavních soudů a Soudního dvora jsou tedy zpravidla souladné.

V tomto smyslu se nejprve zaměříme na současnou relaci mezi pravidly vyplývajících z judikatur ústavních soudů členských států a zásadou přednosti (I), a poté na respektování ústavní identity členských států v rozhodovací praxi Soudního dvora EU a pokroky dosažené v tomto směru.

I. Zásada přednosti komunitárního práva a ústavní soudy

Přednost, judikatorní zásada dovozená Soudním dvorem ve velmi známém rozsudku ve věci *Costa proti ENEL* ze dne 15. července 1964 a následně převzatá ustálenou judikaturou, je Soudním dvorem stále více potvrzována jakožto absolutní přednost komunitárního práva před jakýmkoliv neslučitelným vnitrostátním právem členských států. Výklad a posouzení platnosti aktů Společenství je třeba provádět na základě komunitárního práva, a to včetně základních práv. Aplikovatelné *acquis communautaire* vyplývá ze společných ústavních tradic členských států. Soudní dvůr již dávno potvrdil,

2) Funkce ústavních soudů je nestaví mimo oblast soudní spolupráce a povinnosti podat žádost o rozhodnutí o předběžné otázce, kterou soud Společenství stanovil v rozsudku CILFIT.

3) Česká právní teorie nemá pro pojem „*insertion de létat*“ přesný český ekvivalent. Tento *terminus technicus* teorie mezinárodního práva veřejného je možné popsat jako vznik státu a jeho zapojení do mezinárodních vztahů se všemi právními důsledky, které mezinárodní právo veřejné pro toto zapojení předpokládá.

4) Zásada přednosti byla poprvé stanovena v návrhu tzv. ústavní smlouvy – článek I-6:

že proti přímo aplikovatelnému komunitárnímu právu nelze účinně postavit žádné pravidlo ani zásadu národního práva, dokonce ani na ústavní úrovni, neboť by jinak hrozilo zpochybnění právního základu evropské integrační struktury.

Vyrovnat se s takovým požadavkem a současně naplnit roli strážce ústavnosti je často nesnadným úkolem ústavních soudů členských států, alespoň vždy tehdy, pokud jsou při naplňování své role přímo konfrontovány s komunitárním právem, tzn. pokud posuzují ústavní konformitu smlouvy o přistoupení svého státu, změny primárního práva nebo podrobují národní zákon přezkoumu konformity se závazkem státu k Unii²⁾.

Tím spíše, že ve své logice ohledně „*insertion de létat*“³⁾, tedy pokud jde o zapojení států do Společenství jako do komunity suverénních států, Lisabonská smlouva ve svém textu nikterak nezdůrazňuje zásadu přednosti.⁴⁾ A to ačkoliv z rozhodnutí ústavních soudů členských států z období krátce před Lisabonskou smlouvou, zejména Ústavní radou Francie (rozhodnutí ze dne 1. července 2004, z 29. července 2004, 6. srpna 2004, 30. listopadu 2006) vyplývají některé národní odchylky, pokud jde o působení komunitárního práva v členských státech.

Podívejme se nyní podrobně na nedávné případy, ve kterých byly ústavní soudy konfrontovány s působením komunitárního práva.

Dovolte nám v první řadě vzdát poctu Ústavnímu soudu České republiky, který se tak vyznamenal ve svých dvou nálezech týkajících se Lisabonské smlouvy, ve kterých zamítl návrh na rozhodnutí o neústavnosti Smlouvy.

„Ústava a právo přijímané orgány Unie při výkonu jí svěřených pravomocí mají přednost před právem členských států“. Zásada je uvedena v prohlášení č. 27, které je přílohou k Závěrečnému aktu představitelů členských států a ve stanovisku právní služby Rady ze dne 22. června 2007, které je přílohou k Závěrečnému aktu: „Z judikatury Soudního dvora vyplývá, že přednost práva Společenství je základní zásadou práva, která je neodmyslitelným prvkem zvláštní povahy Evropského společenství. ... Skutečnost, že zásada přednosti nebude v budoucí smlouvě uvedena, nezmění žádným způsobem existenci této zásady ani stávající judikaturu Soudního dvora.“.

V nálezu ze dne 26. listopadu 2008 Soud potvrdil, že Lisabonská smlouva ctí nedotknutelné zásady českého ústavního pořádku a že evropská právní úprava je založena na základních demokratických hodnotách sdílených všemi členskými státy. Ústavní soud v návaznosti na tento náleznostně přijal jednomyslným rozhodnutím všech svých členů náleznostně ze dne 3. listopadu 2009, jímž odstranil poslední překážku procesu ratifikace Lisabonské smlouvy.

Uvedené nálezy Ústavního soudu jsou běžně srovnávány s rozhodnutím německého Spolkového ústavního soudu (*Bundesverfassungsgericht*). Rozhodnutí německého strážce ústavnosti vedlo k předložení žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce Soudnímu dvoru, neboť Spolkový ústavní soud ponechal výjimečně a po přechodnou dobu v platnosti právní úpravu o sportovních sázkách, třebaže tato právní úprava byla zjevně neslučitelná s právní úpravou Unie. *Bundesverfassungsgericht* rozhodoval tehdy s tím, že cílem německé právní úpravy bylo „zamezit vzniku mezery v právu“. Soudní dvůr odpověděl, že vnitrostátní právní úpravu, která obsahuje omezení neslučitelná se svobodou usazování a volným pohybem služeb, nelze nadále aplikovat, a to z důvodu přednosti přímo použitelného práva Evropské unie. Soudní dvůr však zdaleka nezůstal u samotného konstatování přednosti aplikace práva EU v případě neslučitelnosti národního práva. Ve svém rozhodnutí o předběžné otázce totiž zdůraznil, že předkládající soud se na něj obrátil po právu, neboť soudům členských států, které uplatňují právo Unie jako celek, při eventuálním nepoužití neslučitelných ustanovení národního práva přísluší zajistit soudní ochranu subjektivních práv na základě „zásady práva Unie, která vyplývá z ústavních tradic společných členským státům“ (rozsudek Velkého senátu Soudního dvora ze dne 8. září 2010 ve věci *Winner Wetten GmbH* C-409/06).

Zdá se však, že důraz kladený na zásadu přednosti a na plnohodnotné využívání řízení o předběžné otázce – tedy na spolupráci mezi předkládajícími soudy a soudcem komunitárním – kterou Soudní dvůr vždy podporoval, se

zde spojuje a v důsledku snižuje význam rozhodování samotných ústavních soudů. Ovšem na druhou stranu Soudní dvůr ustáleně judikuje, že posouzení nezbytnosti předběžné otázky z hlediska rozhodnutí v původním řízení náleží výlučně předkládajícím soudům.

Ve smyslu rozsudku výše citovaného – a stejně tak s důrazem na zásadu přednosti – ve věci *Filipiak* – rozsudek ze dne 19. listopadu 2009, věc C-314/08 – Soudní dvůr z pohledu evropského práva problematizoval pravomoc polského ústavního tribunálu. Soudní dvůr totiž posoudil, že rozhodnutí ústavního tribunálu o odkladu dne, kdy neslučitelné polské daňové předpisy pozbydou závaznosti, je důvodem k předložení žádosti o výklad práva k Soudnímu dvoru.

Zásada přednosti má význam nejen ve vztahu komunitárního práva a národního práva členských států, ale může napomoci rovněž při řešení ve své podstatě čistě vnitrostátních sporů mezi orgány členského státu.

Například ve Francii byla provedena změna Ústavy. Jde o změnu ze dne 23. července 2008 o přednostní otázce ústavnosti (QPC⁵⁾), uvedenou do ústavního pořádku zákonem ze dne 10. prosince 2009 v souladu s článkem 61-1 Ústavy Francouzské republiky. V této souvislosti byla Soudnímu dvoru položena předběžná otázka týkající se přednosti otázky ústavnosti před otázkou výkladu ve stejném původním řízení eventuálně souběžně aplikovaného komunitárního práva, a Soudní dvůr se tak dostal do postavení arbitra rozhodujícího o vnitřních politických otázkách. Přednostní otázka ústavnosti je novým institutem francouzského práva, který dává vzniknout novým subjektivním právům v procesu francouzské kontroly ústavnosti. Nově se mohou Státní rada nebo Kasační soud obracet na Ústavní radu Francie, a to z podnětu kteréhokoli účastníka řízení před soudem, s otázkami směřujícími k posouzení ústavní konformity soudy aplikovaných zákonů. Ústavní rada následně rozhodne, zda aplikované ustanovení zákona zasahuje do práv a svobod zaručených Ústavou či nikoliv. Tento mechanismus kontroly

ústavnosti zástupci lidu schváleného zákona v procesu jeho aplikace dříve ve Francii neexistoval.

Nový postup kontroly ústavnosti schváleného a prezidentem podepsaného zákona je kontrolou *a posteriori* a doplňuje již dlouho používaný mechanismus kontroly *a priori*. Ale podnět ke kontrole ústavnosti *a priori* mohou učinit pouze politické orgány (prezident republiky, předseda vlády, určitý počet poslanců či senátorů), nikoliv občané, a může být zahájen pouze před podpisem zákona prezidentem. Díky změně ústavy Ústavní rada vstupuje do uzavřeného klubu ústavních soudů vykonávajících kontrolu ústavnosti práva v procesu jeho aplikace. Kasační soud se v této souvislosti poněkud obával, že ztratí vlastní kontrolu nad dodržováním základních práv. Dotázal se proto Soudního dvora – cestou řízení o předběžné otázce – zda je přednostní povaha řízení o přednostní otázce ústavnosti (QPC) slučitelná s požadavky přednosti práva Unie a povinností předložit žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podle Smlouvy o EU a zda nelze mít za to, že přednostní povinnost otázky národní ústavnosti Ústavní radě zbavuje národní soud povinnosti předložit za stanovených podmínek žádost o rozhodnutí o předběžné otázce Soudnímu dvoru ve smyslu mezitímního rozsudku ve věci ze dne 16. dubna 2010 ve věci *Aziz Melki*.

Soudní dvůr složitou situaci rozpletl velmi diplomatickým rozsudkem Velkého senátu ze dne 22. června 2010 ve spojených věcech C-188/10 a C-189/10 – *Aziz Melki a Sélim Abdeli*.⁶⁾ Potvrdil právní legitimitu předložené žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce a zamítl námitku nepřipustnosti, vznesenou francouzskou vládou. Zdůraznil jako absolutně nemožné zbavit soud členského státu jeho nedotknutelné možnosti obrátit se na Soudní dvůr s otázkou týkající se výkladu práva. Shledal však, že nedávná judikatura Ústavní rady a Státní rady nikterak nebrání žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce (s citací rozhodnutí Ústavní rady ze dne 12. května 2010, rozhodnutí Státní rady ze dne 14. května 2010 *Rukovic*). Soudní dvůr tak dospěl

k závěru, že přednost otázky ústavní konformity dle francouzského práva není sama o sobě *ipso facto* v rozporu s právem Unie. Soudní dvůr se zde tedy projevil ve svém úsilí jako pedagog. Upozornil totiž na zvláštní řešení případů, kdy je posuzována ústavnost zákona mechanicky provádějícího kogentní ustanovení některé směrnice. V takovém případě je třeba dodržovat právní názor vyslovený rozhodnutím Soudního dvora ve věci *Foto-Frost*: tj. rozhodovat o platnosti směrnice z hlediska legality práva Společenství, nikoli o jeho ústavní konformitě. Je třeba poznamenat, že pokud jde o meritum věci, česká vláda se postavila na stranu Komise proti dotčené francouzské právní úpravě týkající se provádění jiných než systematických policejních kontrol – viz body 60-61-62 rozsudku.⁷⁾ I po tomto rozsudku Soudního dvora ze dne 22. června 2010 ale francouzský Kasační soud rozhodl dle judikatury *Simmenthal*, ... aniž by se dotázal Ústavní rady (viz rozhodnutí pléna Kasačního soudu ze dne 29. června 2010).

II. Úcta k ústavní identitě a pokrok v této oblasti

Dnes již není řešením potencionálních střetů mezi ústavními pořádky členských států a práva EU, aby současné „komunitární“ právo shromažďovalo „zásady společné členským státům“ nebo „společné ústavní tradice“ a tyto proklamovalo za právní normy evropského právního řádu. Výhrady ústavnosti vyslovené ústavními soudy vyžadují, aby evropské právo posvětilo specifčnost a ústavní identitu každého z členských států.

Jak se projevuje tato zásadní fundamentálnost?

Kromě žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, jakožto záruky spolupráce mezi soudy, ústavní soudy členských států stanovují – vůči Soudnímu dvoru a bez toho, aby se na něj obrátily s předběžnou otázkou, nebo pomocí konstatací *obiter dictum* v průběhu kontroly ústavnosti, což zní jako jakási vícehlasná hudební fuga – určité minimální meze garance základních práv

5) Pozn. překl.: fr. *question prioritaire de constitutionnalité*.

6) Řízení proti dvěma Alžíránům neoprávněně pobývajícím na území Francie; stran Protokolu 19 o Schengenském acquis začleněného do rámce Evropské unie, připojeného k Lisabonské smlouvě.

7) Organický zákon vstoupil v platnost dne 1. března 2010.

a požadavků ústavních pořádků, které musí interpretace komunitárního práva Soudním dvorem respektovat. Počátky tohoto přístupu jakožto metody lze vysledovat v judikatuře Spolkového ústavního soudu v Karlsruhe ve věcech *So-lange I* a *So-lange II*. Spolkový soud nadále pokračuje tímto směrem. Osobuje si tak výlučnou pravomoc rozhodovat a posuzovat národní ústavní konformitu právních aktů EU z pohledu ústavní identity. Spolkový ústavní soud se tak staví proti jakékoli spolupráci se Soudním dvorem (rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 30. června 2009, 2 BvE 2/08).⁸⁾

Z těchto časově souběžných výhrad je dnes ale každému ústavnímu soudu toho kterého členského států patrný společný požadavek na uznání národní ústavní identity evropským právem. Bez ohledu na to, zda se ústavní soud opírá o nutnost dodržování základních práv (Německo, Itálie), o strukturální principy států (Itálie, Španělsko) nebo o vlastní hodnoty (Francie, Španělsko, Německo). Všechny ústavní soudy dnes vyjadřují stejný požadavek: aby Evropská unie respektovala podstatu jejich státní autority, jejich povahu národního státu.

Tento požadavek může být založen i na zakládacích smlouvách, které v průběhu celého svého vývoje uznávají pluralismus vnitrostátních právních řádů začleněných do právního řádu ještě nedokonalé Unie⁹⁾.

Lisabonská smlouva zachovává svrchovanost členských států. Článek 4 odst. 2 Smlouvy o EU přejímá úctu k národní identitě, která spočívá v základních politických a ústavních systémech členských států, včetně místní a regionál-

ní samosprávy. Unie musí respektovat základní funkce státu – zejména ty, které souvisejí se zajištěním územní celistvosti, udržením veřejného pořádku a ochranou národní bezpečnosti. Odstavec 1 tohoto článku připomíná, že pravomoci, které nejsou smlouvami Unii svěřeny, nadále náležejí členským státům.

Obsah ústavních výhrad založených na národní identitě má zajisté nejasné, ba někdy pohyblivé hranice v závislosti na jednotlivých soudech. Tak je tomu v případě, kdy francouzská Ústavní rada hodlá kontrolovat, aby sekundární právo Společenství nebylo v rozporu se „zásadami a pravidly, jež jsou vlastní ústavní identitě Francie“ – viz rozhodnutí z roku 2004¹⁰⁾ a rozhodnutí ze dne 30. listopadu 2006 č. 2006-543 DC. Jedná se o pravidla, která jsou spojená s ústavní identitou, a dále o jakoukoliv zásadu specifickou pro francouzský ústavní pořádek nebo o základní hodnoty?¹¹⁾ Soudní dvůr již dlouhou dobu souladně s těmito požadavky považuje národní identitu za „legitimní cíl, který je právním řádem Společenství respektován“ (Komise proti Velkovévodství lucemburskému, rozsudek ze dne 2. září 1996, věc C-473/93).

Totéž je nutno konstatovat v případě, kdy španělský ústavní soud vymezuje ústavní přenos pravomocí, který umožňuje článek 93 španělské ústavy¹²⁾ v široké vřezahrnující formulaci „respektování svrchovanosti státu, k základním ústavním strukturám, k systému hodnot a základních principů zakotvených Ústavou, kde základní práva nabývají vlastní normativitu“ (rozhodnutí ze dne 13. prosince 2004, DTC 1/2004, o souladu smlouvy o ústavě pro Evropu se španělskou ústavou).

8) Což vysvětlovalo subtilní hru správního soudu ve Frankfurtu ve věci *So-lange*, který se nejprve obrátil na soud v Karlsruhe ohledně otázky výkladu práva Společenství a poté pro potvrzení položil otázku soudu v Lucemburku o platnosti předpisů Společenství.

9) Článek 1-5 návrhu smlouvy o ústavě pro Evropu již stanovil, že Unie ctí národní identitu členských států, která spočívá v jejich základních politických a ústavních systémech. Španělský ústavní soud vyjádřil uspokojení nad tím, že smlouva nakonec upravila svá ustanovení tak, aby odpovídala mezím, na které poukazovaly výhrady ústavních soudů z hlediska jejich ústavy: „Ty jsou nyní zakotveny jednoznačně“ – prohlášení DTC 1/2004, níže uvedené.

10) Č. 2004-496 ze dne 10. června 2004; č. 2004-497 ze dne 1. července 2004; č. 2004-498 ze dne 29. července 2004; č. 2004-499 DC ze dne 30. listopadu 2004.

11) Ústavní rada nejprve použila nejasný obrat „výslovné ustanovení, které je v rozporu s Ústavou“ – rozhodnutí ze dne 10. června 2004. Je třeba poznamenat, že nyní Státní rada tento „převod“ konfliktu (mezi normou Společenství a vnitrostátní ústavní normou), který provádí, upřesňuje. Číní tak, pokud pravidlo nebo obecná zásada práva Společenství zaručují, že díky jejich použití bude účinně chráněna ústavní norma – Shrom. ze dne 8. února 2007.

12) „Organickým zákonem bude možno povolit uzavření smluv, kterými se výkon pravomocí odvozených z Ústavy přiznává mezinárodní organizaci nebo instituci. Španělskému parlamentu – Cortes générales nebo vládě přísluší, aby zaručily plnění těchto smluv a rozhodnutí vydaných mezinárodními nebo nadnárodními orgány, na které jsou tyto pravomoci přeneseny.“

Naproti tomu obsah německé výhrady respektování ústavní identity je mnohem přesnější, i když velmi rozsáhlý, viz rozhodnutí 2 BvE 2/08 ze dne 30. června 2009, výše uvedené. Podle ústavního soudu v Karlsruhe je princip demokracie jádrem identity nejvyššího právního dokumentu, který je nedotknutelný a absolutní, a z toho důvodu resistantní vůči integraci. Práva zakotvená zásadami vyjádřenými v článcích 1 a 20 Základního zákona jsou chráněna tzv. klauzulí věčnosti v článku 79 odst. 3 Základního zákona, kterou je disponování identitou ústavního řádu odňato i moci ustavující. Jakákoliv změna, která by se dotýkala základní vlastnosti strukturálních zásad článku 20 Základního zákona, je v každém případě nepřipustná: nepřipustná je jakákoliv změna dotýkající se základní vlastnosti zahrnující demokracii, právní stát, princip sociálního státu, republiku, spolkový stát a podstatu elementárních základních práv, která je nezbytná pro úctu k lidské důstojnosti. Při odůvodnění své analýzy se Spolkový ústavní soud velmi obratně opírá o stejné stanovisko soudu Společenství v rozsudku *Kadi*. Soudní dvůr zde vychází ze strukturálních zásad Evropského společenství, „jak to činí vnitrostátní ústavní soudy“ – v daném případě lidských práv, aby zrušil nařízení Společenství, kterým se provádí rezoluce Rady bezpečnosti OSN – 3. září 2008, *Kadi proti Radě a Komisi C-402/05 a C-415/05*.

Postupné zohledňování otázky národní identity Soudním dvorem

Jak již bylo uvedeno, Soudní dvůr dlouhodobě považuje národní identitu za „legitimní cíl, který je právním řádem Společenství respektován“ (*Komise proti Velkovévodství lucemburskému*, rozsudek ze dne 2. září 1996 ve věci C-473/93). Nesnáž nepředstavuje uznání identity států, ale skloubení základních práv států s dlouhodobě judikovanými základními právy evropského práva, aniž by měla být rozmělněna jednota tohoto práva.

Předpoklady pro uznání ústavní identity byly vysloveny v roce 2004 v rozsudku *Omega*. Žalobce se dovolával výkonu základních svobod vnitřního trhu proti zákazu své činnosti, který vydal policejní orgán v Bonnu z důvodu, že tato činnost zasahuje do lidské důstojnosti. Soudní dvůr nejprve poukázal na ústavní tradice společné členským státům a poté dovedl, že respekto-

vání lidské důstojnosti je obecnou zásadou práva Unie; která tedy může odůvodňovat omezení volného pohybu. Následně Soudní dvůr připustil omezení svobody volného pohybu zaručené Společenstvím v kontextu ústavních zvláštností německého Základního zákona a jejich historických souvislostí – rozsudek ze dne 14. října 2004, *Omega Spielhallen und automatenaufstellungs GmbH*, věc C-36/02.

O dva roky později se Soudní dvůr opřel o „důvody spojené s ústavní tradicí Spojeného království“, aby odůvodnil, že tato země může přiznat občanům Gibraltarů právo volit a být volen do Evropského parlamentu, což zahrnovalo občany *Commonwealthu*, kteří mají bydliště nebo pobyt na Gibraltaru a nejsou občany Unie – rozsudek ze dne 12. září 2006, *Španělsko proti Spojenému království*, věc C-145/04. Připomeňme, že rozsudek byl vydán poté, co bylo Spojené království odsouzeno Evropským soudem pro lidská práva, protože nepřijalo opatření potřebná pro volby do Evropského parlamentu. A Soudní dvůr tak musel určit, zda Britové mohou udělit právo volit a být volen.

O opravdovém pokroku Soudního dvora však bezesporu svědčí nedávný rozsudek ze dne 22. prosince 2010, paní *Sayn-Wittgenstein*, věc C-208/09. Rozsudek výslovně připouští omezení svobody pohybu Společenství ve jménu ústavních zvláštností německého Základního zákona a kontextu jejich dějin. Rakouská občanka s bydlištěm v Německu napadala předpis, který rakouským občanům zakazuje používání šlechtických titulů na dokladech totožnosti z důvodu ústavního zrušení šlechtictví. Vlády, které předložily vyjádření, mezi nimi i česká vláda, argumentovaly výlučnou pravomocí státu nebo/a ústavní tradicí. A ačkoliv soud Unie považuje namítané rozhodnutí vůči žalobkyni za porušení práva volného pohybu, shledal, že může být in concreto odůvodněné. Nikoli jen proto, že předmětné vnitrostátní předpisy směřují k zajištění dodržování zásady rovného zacházení, ale zejména z důvodu „prvku národní identity“, který představuje ústavní povaha zákona o zrušení šlechtictví v Rakousku. Rozsudek s odkazem na článek 4 odst. 2 SEU uvádí, že ústavní povaha vnitrostátních předpisů může být jakožto prvek národní identity vzata v úvahu při poměrování legitimních zájmů s právem svobodně se pohybovat přiznaným právem Unie. V roce 1996 Soud výslovně odkázal na

článek 6 odst. 3 SEU o národní identitě členských států, aby si položil otázky ohledně kulturního pluralismu jakožto naléhavého důvodu obecného zájmu – *Komise proti Lucembursku 2*. července 1996 věc C-473/93.

V této souvislosti je třeba vyzdvihnout stěžejní úlohu některých generálních advokátů, kteří svými stanovisky posunuli Soudní dvůr EU kupředu co se týče respektování národní identity členských států, zvláště pana M. Poiarese Madura.

Uvedme ve stručnosti několik úryvků: „Bezpochyby je třeba vnitrostátním orgánům a především ústavním soudům přiznat odpovědnost za definování povahy vnitrostátních specifíků, která mohou odůvodnit takovou odlišnost zacházení. Tyto orgány totiž mohou nejlépe definovat ústavní identitu členských států, kterou se Evropská unie zavázala ctít.“ – stanovisko M. Poirese Madura, Soudní dvůr EU, 7. září 2006, věc C-53/04. Jednalo se o otázku, zda nařízení o pracovních smlouvách, které italský ústavní soud shledal v souladu s ústavou, je v souladu se směrnicí.

Stejně tak pan M. Poires Maduro odkázal na národní identitu států ohledně odnětí státního občanství ve svém stanovisku pro rozsudek *Rottman* – stanovisko předložené dne 30. září 2009, rozsudek velkého senátu ze dne 2. března 2010 věc C-135/08: „Nemožnost toho, aby státy odejmuly vlastní státní občanství svému státnímu příslušníkovi, by ovlivnila samu podstatu samostatnosti států a odporovala povinnosti Unie ctít jejich národní identitu“.

Nebo také v rámci rozsudku *Michaniki* – věc C-213/07, stanovisko ze dne 16. prosince 2008: „respektování ústavní identity členských států je povinností Evropské unie“.

Třebaže Soudní dvůr uznává národní identitu vždy jako výjimku z normálního chodu práva Unie, právo na úctu k národní ústavní identitě dnes nově vzniká.

Uznání specifíků států nad rámec jejich společných hodnot předpokládá celkovou úvahu nad právním uspořádáním Unie. Ta by přispěla k tomu, aby se budování Evropy, jež je v neustálém pohybu, upevnilo a stabilizovalo při nalezení rovnováhy mezi formujícím se právem a existujícím ústavním právem. Tento úkol není snadný. Zdaleka však nepředstavuje zhroucení Unie a jeho úspěšné splnění by bylo naopak zárukou rozkvětu Unie.

Unie by již nebyla vnímána jako superstruktura postrádající vzájemné propojení s občany. Pro budoucí vývoj je tedy dobře, že Evropa nebude dobudována bez toho, aby brala v úvahu přání Evropanů.

Poznamenejme, že Lisabonská smlouva je postavena na legitimitě států, nikoli na dvojí legitimitě států a občanů po vzoru návrhu tzv. ústavní smlouvy. Článek 1 stále uvádí „že vysoké smluvní strany zakládají mezi sebou Evropskou unii“. Jde o mezinárodní smlouvu se specifickým obsahem. Členské státy ostatně Lisabonskou smlouvou zřetelně postavily stát do středobodu Unie. Návrat členských států do centra zájmu byl vyjádřen i při vypracování smlouvy, od procesu jejího vzniku k její současné podobě.

Postavení státu bylo ve výsledku přehodnoceno upuštěním od konstitucionalizace Evropské unie na jedné straně a posílením pozice členského státu v Unii na straně.¹³⁾ A zmrazení pravomocí Unie „jednat pouze v mezích pravomocí svěřených jí členskými státy“ na základě článku 5 odst. 2 SEU pravomocí členských států dále posiluje (abychom připomněli jen některá ustanovení).

Budoucnost je před námi. Obtíže mohou být spojeny s rozdílnou státní kulturou každého státu, která může vést ke specifickým postojům. Jedním z příkladů je odmítnutí evropského federalismu ve Francii a zdůrazňování *národní suverenity* francouzského státu.

13) Přímý vliv v rozhodovacím procesu prostřednictvím pružného systému hlasování v Radě čl.16 SEU a čl. 238 SFEU: dvojí většina, kvalifikovaná většina 55 % členů Rady zastupujících členské státy a blokační menšina nejméně 4 států; 72 % v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Navíc kompromis (polský), Prohlášení č. 7, Ióanninský mechanismus – blokační menšina při projednávání, jestliže členové Rady zastupující tři

čtvrtiny počtu členských států oznámí Radě svůj nesouhlas. Nepřímý vliv prostřednictvím vnitrostátních parlamentů, jejichž vlastní legitimita byla ostatně poprvé uznána – čl.12 SEU – a jejichž možnost bránit zvyšuje možnost státu působit na činnost Unie prostřednictvím svého zastoupení ... aniž by také bylo možno vyloučit, že by vnitrostátní parlament mohl zabránit své vládě zablokovat činnost Unie.

Prof. Robert Badinter: L’universalisme des droits de l’homme en danger

Brno, La Cour constitutionnelle, 29 avril 2011

Le caractère universel des droits de l’homme signifie que ces droits concernent « tout homme », à raison de sa qualité même d’être humain, indépendamment de toute autre considération. Comme le soulignait le grand juriste René Cassin, l’un des initiateurs et rédacteurs de la Déclaration Universelle du 8 décembre 1948, il s’agit de « *protéger tout homme et protéger les droits de tous les hommes.* »

On peut considérer que la source la plus directe de cette universalité se trouve dans l’esprit des Lumières où il n’était alors question que d’Homme et de Nature. A la sortie de son état de nature, et ce quelle qu’en fut la vision, hobbsienne, lockienne, ou rousseauiste, l’homme se retrouvait à l’égal de tous ses congénères du simple fait qu’il était Homme et soumis au même contrat social. Et c’est ainsi que furent solennellement proclamés en 1789 « les droits naturels, inaliénables et sacrés de l’Homme ». Par définition, ces droits qui étaient naturels étaient universels. Par le fait même qu’elle fut « humaniste », la pensée de Montaigne à Hugo, en passant par celle de Voltaire et Condorcet, était universaliste.

Après la proclamation en 1948, la guerre froide a vu s’affirmer un très dur conflit idéologique entre tenants des Droits de l’homme, dans leur version libérale, modernisée par Raymond Aron, et les tenants des droits de l’Homme qualifiés de « socialistes ». Cette opposition a pris fin avec l’effondrement des sociétés communistes, et, pendant la dernière décennie du XXème siècle, on a assisté à un triomphe œcuménique des droits de l’Homme, laissant à croire que l’universalité des droits de l’homme politiques et sociaux étaient désormais un principe reconnu par tous.

Pourtant on assiste de nouveau à la montée en puissance d’une contestation importante de leur universalité, et ce depuis les des attentats du 11 septembre 2001. A partir de cette date, les Etats-Unis, principale puissance occidentale, ont pris la tête d’une croisade contre le terrorisme, du bien contre le mal. Au nom de cet objectif dont la nécessité s’imposait à l’opinion publique, les Etats-Unis, et à un moindre degré leurs alliés occidentaux ont adopté un certain de nombres de dispositions exorbitantes du droit commun, et qui méconnaissent les principes mêmes dont ils se réclament. Qu’il s’agisse de détentions parfois arbitraires, de recours à des procédés de torture ou à des lois d’exception contraires aux Droits de l’homme.

Ces pratiques de nombreux États ont suscité l’accusation du « double standard ». Les Occidentaux ont été accusés de faire « deux poids deux mesures ». Toujours prêts à brandir les Droits de l’homme et à donner des leçons aux autres États, ils ignoreraient délibérément les droits de l’homme quand leur propre sécurité est en cause.

Les États-Unis paraissent en effet, aux yeux du monde, comme étant le modèle occidental dominant. Ce sont donc les États-Unis, et avec eux tout l’occident, qui sont pointés du doigt. En clair, cela veut dire que les garanties constitutionnelles valent pour les citoyens des États-Unis, mais que, pour les autres, non citoyens ou citoyens d’États qui ne sont pas des États de civilisation occidentale, c’est le non-droit, c’est Guantanamo, c’est l’usage de la force ! Ceci a créé très profondément une rupture, une brèche dans le monde. Si des arrêts de la Cour suprême ont rappelé au respect des droits fondamentaux et notamment de l’*Habeas corpus*¹⁾, ils n’auront pas permis de combler cette brèche.

Dans ce contexte difficile, les États européens n’ont eux non plus pas été en reste, et ont également pris des dispositions antiterroristes, mais sans rapport avec les États-Unis quant à leur gravité en matière de Droits de

détenus de la prison de Bagram en Afghanistan (toutes disponibles sur le site de la Cour <http://www.supremecourt.gov/>).

l’homme. Le plus grave ayant probablement été la collaboration de certains pays européens avec la CIA pour le transport et la détention illégale de prisonniers qui a fait l’objet d’une résolution du Parlement européen en date du 14 février 2007, en vue de tirer au clair le rôle joué par les Etats membres dans ces pratiques illégales, et de s’assurer que l’Union et les Etats membres ne seront plus impliqués à l’avenir dans des affaires similaires de violation des droits de l’homme.

Sur la scène internationale, on assiste ainsi depuis une dizaine d’années à une remise en question structurelle des droits de l’Homme. Au grand conflit idéologique, entre 1948 et 1989, entre les tenants des droits formels et des réels s’affrontent, derrière les paroles révérencielles à l’égard des droits de l’Homme, des conceptions antagonistes entre les tenants de l’universalisme des droits de l’Homme et ceux qui considèrent que le sens et le contenu des droits de l’homme peuvent varier selon les cultures et les conceptions des Etats.

Un nouveau clivage en matière de droits de l’Homme s’est dès lors fait jour entre les défenseurs de l’universalisme et ceux du différentialisme, et si l’on peut distinguer selon la nature de la contestation (I), ces sont bien dans les mêmes domaines qu’elle va s’exprimer (II).

I. NATURE DE LA CONTESTATION

Deux types de contestation peuvent être identifiés, la contestation souverainiste d’une part (A), la conception différentialiste d’autre part (B).

A. La contestation souverainiste

Le premier bloc, les contestataires souverainistes, comprend des pays comme la Chine, le Venezuela, Cuba ou encore la Russie qui sans s’opposer aux droits de l’homme n’entendent les protéger que dans la limite où ils les ont reconnus, et selon leurs modalités, essentiellement nationales.

Aussi, la constitution chinoise a certes été complétée en 2004 par un alinéa selon lequel « *l’État respecte et protège les droits de l’Homme* ». Mais il ne les respecte et les protège que pour autant qu’il les reconnaît, et c’est à l’Etat souverain de définir leur étendue et leur garanties.

En 2005, l’Office d’information du Conseil des Affaires d’Etat de la République populaire de Chine a publié un document accessible sur le site de l’Ambassade de Chine à Paris²⁾ intitulé « L’édification de la politique démocratique en Chine » dans lequel on peut lire:

« La démocratie en Chine est garantie par la dictature de la démocratie populaire. La dictature de la démocratie populaire consiste, d’une part, à pratiquer la plus large démocratie au sein du peuple, à respecter et garantir les droits de l’homme et à faire détenir le pouvoir d’Etat par le peuple et au service de celui-ci, et d’autre part, à sanctionner par le moyen dictatorial tous les criminels qui sabotent le régime socialiste, qui nuisent à la sûreté de l’Etat et à la sécurité publique, qui violent les droits personnels et démocratiques des citoyens et qui commettent la concussion et la prévarication, afin de garantir les intérêts fondamentaux des plus larges masses populaires.

L’histoire et la réalité du développement de la civilisation politique humaine montrent qu’il n’en existe pas un modèle unique, universel et absolu dans le monde. Pour juger qu’un système politique est démocratique ou pas, il faut voir si la volonté de l’immense majorité de la population est pleinement reflétée, si le droit de l’immense majorité de la population d’être maître du pays est pleinement réalisé, si les droits et intérêts légitimes de l’immense majorité de la population sont pleinement garantis. »

Au plan international, cette conception défendue par la Chine, implique le respect absolu par les instances internationales du principe de non ingérence dans les affaires intérieures des Etats, les droits de l’homme étant considérés comme relevant du domaine national exclusivement.

1) V. les affaires *Hamdi v. Rumsfeld* et *Rasul v. Bush* du 28 juin 2004; *Hamdan v. Rumsfeld* du 29 juin 2006; *Boumediene v. Bush* du 12 juin 2008; et la plus récente *Fadi Maqaleh v. Gates* du 2 avril 2009 dans laquelle la Cour suprême déclare l’*Habeas corpus* applicable aux

2) <http://www.amb-chine.fr/fra/>

Pour les tenants du souverainisme absolu, l'opinion selon laquelle le principe de non-intervention dans les affaires des autres pays ne s'applique pas au problème des droits de l'Homme, va à l'encontre du droit international. Selon eux, ceux qui soutiennent que le principe de souveraineté cède devant le principe de l'universalité des Droits de l'homme et de sa mise en cause, se trompent. Chacun demeure maître de sa souveraineté en matière de Droits de l'homme. C'est pour cette raison que la protection internationale des droits de l'homme doit tout d'abord promouvoir la coopération internationale dans le respect des principes de chaque Etat. Dans un document plus ancien, mais qui figure toujours sur le site de l'Ambassade de Chine en France, daté de 1991, publié par le même Office et intitulé « Les droits de l'homme en Chine », on peut lire la conception que se fait la Chine des droits de l'homme dans l'ordre international:

« Au cours des activités de l'ONU en faveur des droits de l'homme, la Chine s'oppose fermement à ce que quelque pays que ce soit se serve des droits de l'homme pour imposer ses valeurs, son idéologie, ses conceptions politiques et son mode de développement à d'autres pays, et pour s'ingérer dans les affaires intérieures des autres pays, en particulier des pays en voie de développement, ce qui porte atteinte à la souveraineté et à la dignité de nombreux pays en voie de développement [...] L'opinion de la Chine à ce sujet est que les droits de l'homme sont par leur nature du ressort de la juridiction nationale d'un Etat, qui le respect de la souveraineté des Etats, la non-ingérence dans les affaires intérieures des autres pays, qui font partie des règles du droit international reconnues de tous, s'appliquent dans tous les domaines des relations internationales et naturellement dans celui des droits de l'homme. »

La position de la Chine en particulier, et de l'Asie en générale qui, il faut le rappeler, est le seul continent à ne pas s'être doté d'une convention régionale de protection des droits de l'homme, est clairement résumée dans la Déclaration de Bangkok du 2 avril 1993 adoptée dans le cadres des travaux préparatoires à la Conférence mondiale sur les droits de l'homme de Vienne qui s'est tenue en 1993. On peut ainsi y lire que les participants:

« 8. Constatent que, si les droits de l'homme sont par nature universels, ils doivent être envisagés dans le contexte du processus dynamique et évolutif de fixation des normes internationales, en ayant à l'esprit l'importance des particularismes nationaux et régionaux comme des divers contextes historiques, culturels et religieux ».

B. La conception différentialiste

Cette conception différentialiste ne prend pas sa racine dans une certaine vision du régime politique. Elle prend sa source dans une conception religieuse de la société. Ce discours s'est renforcé, particulièrement depuis une dizaine d'années, dans les États islamistes. Le porte-parole et le foyer de cette conception, c'est l'Organisation de la Conférence islamique (O.C.I.).

L'O.C.I. regroupe cinquante sept d'États. Pour eux les droits de l'Homme ont une origine divine. C'est Dieu qui les a révélés aux hommes. C'est Dieu qui en a donné le bienfait aux hommes, à travers la loi religieuse; par conséquent, c'est au regard de la loi religieuse que l'on doit interpréter les droits de l'homme.

Ainsi la Déclaration du Caire sur les droits de l'homme en Islam adoptée au sein de l'O.C.I. le 5 août 1990 indique dans son préambule:

« Convaincus que, dans l'Islam, les droits fondamentaux et les libertés publiques font partie intégrante de la Foi islamique, et que nul n'a, par principe, le droit de les entraver, totalement ou partiellement, de les violer ou les ignorer, car ces droits sont des commandements divins exécutoires, que Dieu a dictés dans ses Livres révélés et qui constituent l'objet du message dont il a investi le dernier de ses prophètes en vue de parachever les messages célestes, de telle sorte que l'observance de ces commandements soit un signe de dévotion; leur négation, ou violation constitue un acte condamnable au regard de la religion; et que tout homme en soit responsable individuellement, et la communauté collectivement. »

De même peut-on lire dans le préambule de la Charte arabe des droits de l'homme adoptée en mai 2004 au sein de la Ligue des Etats arabes, entrée en vigueur le 15 mars 2008 que:

« Procédant de la foi de la Nation arabe dans la dignité de l'homme que Dieu a honoré depuis la création du monde et dans le fait que la patrie arabe est le berceau des religions et des civilisations dont les nobles valeurs ont consacré le droit de l'homme à une vie digne fondée sur la liberté, la justice et l'égalité. »

Cette conception est contraire à celle inspirée par les idéaux des Lumières et au principe de laïcité. Par ce qu'elle ne connaît pas de droit qui ne trouve pas sa source dans la religion, celle-ci devient dès lors à la fois source des droits de l'homme, mais aussi maîtresse de leur interprétation.

Ainsi la liberté d'expression est bien proclamée par l'article 22 de la Déclaration du Caire, *« pourvu qu'elle ne soit pas en contradiction avec les principes de la Charia »*. Dans ces pays, lorsqu'un contrôle de constitutionnalité existe, il n'est pas rare que la Charia figure précisément au sommet de la hiérarchie des normes. C'est le cas de la Constitution égyptienne dont l'article 2 proclame que *« les principes de la loi islamique constituent la source principale de législation »*. La Haute Cour constitutionnelle égyptienne vérifie ainsi le respect par la loi de la Charia. Elle a élaboré une jurisprudence qui distingue entre les principes absolus et les principes relatifs de la loi islamique. S'agissant des premiers elle a déclaré dans une décision du 4 mai 1985 que:

« Attendu que ce que la Constitution a stipulé dans son article 2 après son amendement de 1980, et conformément à la jurisprudence de la Haute Cour constitutionnelle, ne s'applique qu'à la législation promulguée après son entrée en vigueur, au titre de laquelle figurent les dispositions de la loi n° 100 de 1985. Ceci a pour conséquence l'interdiction pour un texte législatif de contredire les règles de la sharia dont l'origine et la signification sont absolues

3) Cité par Nathalie Bernard-Maugiron et Baudouin Dupret, « La Haute Cour constitutionnelle et la référence à la Loi islamique », *Egypte Monde Arabe*, 1999, n° 2, § 14.

4) *Ibid.*, § 21.

(al-ahkâm al-shar'ciyya al-qat'ciyya ft thubûtihâ wa dalâlatihâ), ces règles étant les seules pour lesquelles le raisonnement interprétatif (ijtihad) n'est pas autorisé. Incarnant les principes fondamentaux (kulliyya) et les fondements fixes de la sharia islamique, elles sont immuables et n'admettent aucune interprétation (ta'wîl). Il est donc inconcevable que leur sens se modifie en fonction du temps et du lieu, dès lors qu'elles défient tout amendement et qu'il n'est pas permis de leur porter atteinte. »³⁾

Dans une décision du 14 août 1994, elle a ainsi considéré que le principe même de la licéité de la polygamie dérivait d'un verset coranique, et qu'à ce titre il était immuable dans le temps et dans l'espace.⁴⁾

II. DOMAINES DE LA CONTESTATION

A. Le recours à la peine de mort

L'opposition est particulièrement marquée en ce qui concerne l'abolition universelle de la peine de mort. Celle-ci marque des progrès partout.⁵⁾

Mais quand il s'agit des États islamistes intégristes, le recours à la peine de mort demeure un principe et une pratique, comme en témoignent les cas de l'Iran, de l'Arabie Saoudite, du Pakistan, et des Émirats arabes unis. Alors que la peine de mort est en régression, l'Iran a, pour sa part, triplé le nombre d'exécutions ces trois dernières années. Pour l'année 2008, 300 exécutions ont eu lieu pour une population de 73 millions d'habitants. Parallèlement, l'Iran est l'État qui recourt le plus à la peine de mort, notamment en ce qui concerne les femmes et les mineurs pénaux (dont 5 en 2009), alors qu'il a signé le pacte sur les droits civils et politiques.

La Charte arabe précitée ne bannit pas la peine de mort puisque son article 6 dispose que *« La peine de mort ne peut être prononcée que pour les crimes*

5) 139 Etats sont aujourd'hui abolitionnistes en droit ou en fait. Aux Etats-Unis on est passés de 98 exécutions en 1999 à 52 en 2009.

les plus graves conformément aux lois en vigueur au moment où le crime est commis et en vertu d'un jugement définitif rendu par un tribunal compétent ». Même s'agissant des mineurs, son article 7 la prohibe, « sauf disposition contraire de la législation en vigueur au moment de l'infraction » !

Cette opposition s'est manifestée au moment de l'adoption de la résolution de l'Assemblée générale des Nations Unies portant Moratoire sur l'application de la peine de mort le 18 décembre 2007, où la Chine et l'essentiel des pays de l'O.C.I. s'y sont opposés, mais qui a quand même pu être adoptée avec 104 voix pour, 54 contre⁶⁾, et 29 abstentions⁷⁾. Ce vote a été réitéré avec la vote de la résolution 65/206 le 21 décembre 2010 qui cette fois ci a reçu le soutien de 109 Etats, et l'opposition de 41 autres, toujours essentiellement de l'OCI, et 35 abstentions. On relèvera toutefois que des Etats membres de l'OCI qui avait en 2007 voté contre le moratoire se sont là abstenus: le Barhein, les Comores, le Nigéria, la Jordanie, et la Mauritanie.

B. La contestation relativement à la liberté d'expression

L'affaire de la publication des caricatures de Mahomet a donné lieu à une opposition frontale entre laïcistes universels et religieux différentalistes. Suite à cela les Ministres des affaires étrangères de l'O.C.I. ont adopté le 25 mai 2009 une résolution sur *La lutte contre l'islamophobie* dans laquelle il est affirmé « que les libertés doivent s'exercer avec responsabilité en tenant dument compte des droits fondamentaux des autres et, dans ce contexte », et condamné « dans les termes les plus énergiques tous les actes blasphématoires à l'encontre des principes, symboles, valeurs sacrées et personnages islamiques, notamment la publication des caricatures injurieuses du prophète

Mohamed (PSL) ainsi que toutes les remarques désobligeantes sur l'Islam et les personnalités sacrées et la diffusion d'un documentaire diffamatoire sur le Coran et la reprise de par d'autres médias, sous le prétexte de la liberté d'expression et d'opinion »⁸⁾. Condamnation réaffirmée lors de la dernière réunion de la Conférence des Ministres des affaires étrangères qui s'est tenue à Douchanbé du 18 au 20 mai 2010⁹⁾.

Ce débat sur la liberté d'expression a également été porté au sein du Conseil des droits de l'homme où les démocraties sont minoritaires. Le 26 mars 2007 et le 27 mars 2008 ont été adoptées des résolutions sur *La lutte contre la diffamation des religions* qui peut être regardée comme une attaque directe contre la laïcité et un appel à la condamnation du blasphème présentée par la Pakistan au nom de l'O.C.I. Elle indique notamment que:

« Notant avec inquiétude que la diffamation des religions constitue l'une des causes de la discorde sociale et qu'elle entraîne des violations des droits de l'homme [...] 10. Insiste sur le droit de chacun à la liberté d'expression, qui devrait s'exercer de façon responsable et peut donc être soumis à des restrictions, prescrites par la loi et nécessaires pour le respect des droits ou de la réputation d'autrui, la protection de la sécurité nationale ou de l'ordre public, de la santé ou de la morale publiques, et le respect des religions et des convictions. »

Chaque fois que l'on procède à des votes, l'Union européenne se trouve le plus souvent en minorité par rapport à la coalition constituée entre la Conférence islamique et les États qui, pour d'autres raisons qui sont d'ordre politique, ne veulent pas entendre parler d'ingérence dans la souveraineté. Ce fut à nouveau le cas avec le vote du 25 mars 2010 d'une nouvelle résolution

6) Afghanistan, Antigua-et-Barbuda, Arabie saoudite, Bahamas, Bahreïn, Bangladesh, Barbade, Belize, Botswana, Brunéi Darussalam, Chine, Comores, Dominique, Égypte, Etats-Unis d'Amérique, Éthiopie, Grenade, Guyana, Iles Salomon, Inde, Indonésie, Iran (République islamique d'), Iraq, Jamahiriya arabe libyenne, Jamaïque, Japon, Jordanie, Koweït, Malaisie, Maldives, Mauritanie, Mongolie, Myanmar, Nigéria, Oman, Ouganda, Pakistan, Papouasie-Nouvelle-Guinée, Qatar, République arabe syrienne, République populaire démocratique de Corée, Sainte-Lucie, Saint-Kitts-et-Nevis, Saint-Vincent-et-les Grenadines, Singapour, Somalie, Soudan, Suriname, Tchad, Thaïlande, Tonga, Trinité-et-Tobago, Yémen, Zimbabwe.

7) Bélarus, Bhoutan, Cameroun, Cuba, Djibouti, Émirats arabes unis, Érythrée, Fidji, Gambie, Ghana, Guinée, Guinée équatoriale, Kenya, Lesotho, Liban, Libéria, Malawi, Maroc, Niger, République centrafricaine, République de Corée, République démocratique du Congo, République démocratique populaire lao, République-Unie de Tanzanie, Sierra Leone, Swaziland, Togo, Vietnam, Zambie.

8) Résolution n° 34/36-POL, point 4.

9) V. la résolution n° 38/37-P sur *La lutte contre l'islamophobie et l'élimination de la haine et des préjugés à l'égard de l'islam* (point 5).

sur *La lutte contre la diffamation des religions* adoptée avec 20 voix pour,¹⁰⁾ 17 contre,¹¹⁾ et 8 abstentions.¹²⁾

À la suite de cette résolution, le Rapporteur spécial sur les formes contemporaines de racisme, de discrimination raciale, de xénophobie et de l'intolérance qui y est associée, M. Doudou Diène, a adopté un rapport sur les manifestations de la diffamation des religions et en particulier sur les incidences graves de l'islamophobie sur la jouissance de tous les droits le 21 août 2007 dans lequel figure une attaque frontale contre la laïcité comme manifestation islamophobe. On y lit notamment que:

« Une forme particulièrement préoccupante de discrimination à l'égard de l'islam est l'hostilité croissante qui vise les signes religieux. Dans diverses régions du monde, une rhétorique laïciste virulente est en train de prospérer, entraînant une plus grande discrimination des musulmans. Un exemple significatif est la construction des mosquées, signes religieux visibles de l'islam qui sont devenus la cible toute désignée des pratiques discriminatoires. Dans divers pays, des collectivités mettent de nombreux obstacles à la construction de nouvelles mosquées, en violation manifeste du droit à la liberté de religion. »¹³⁾

C. La contestation relativement aux droits des femmes

La condition des femmes est elle aussi un point de friction entre la lecture universaliste et divine des droits l'homme. Certes la Charte arabe des droits

de l'homme leur reconnaît l'égalité avec les hommes, voire même une « discrimination positive » en leur faveur:

« L'homme et la femme sont égaux sur le plan de la dignité humaine, des droits et des devoirs dans le cadre de la discrimination positive instituée au profit de la femme par la charia islamique et les autres lois divines et par les législations et les instruments internationaux. »¹⁴⁾

Cependant, lorsque l'Union européenne a pris des résolutions demandant qu'on condamne cette pratique, l'O.C.I. a vivement réagi en appelant à s'abstenir de toute utilisation de l'universalité des droits de l'Homme comme prétexte pour s'immiscer dans les affaires intérieures des Etats et porter atteinte à leur souveraineté nationale. Elle a en outre dénoncé explicitement la condamnation de la lapidation par l'Union européenne. Dans le Communiqué de la 30ème session de 2003 de la Conférence islamique des ministres des affaires étrangères,¹⁵⁾ on lit ainsi que:

« La Conférence a fait état de sa profonde préoccupation de l'amalgame fait de manière répétitive et erronée entre l'Islam et la violation des droits de l'homme. Elle dénonce l'exploitation de la presse écrite et audiovisuelle pour propager ces idées fausses et a appelé à mettre fin aux campagnes injustifiées lancées par certaines organisations non gouvernementales contre un certain nombre d'Etats membres pour leur demander d'abroger les peines et sanctions prévues par la Charia, sous prétexte de la défense des droits de l'homme. Elle a réaffirmé le droit des Etats à préserver leur spécificité religieuse, sociale et

10) Bahrain,, Bangladesh, Bolivia (Plurinational State of), Burkina Faso, China, Cuba, Djibouti, Egypt, Indonesia, Jordan, Kyrgyzstan, Nicaragua, Nigeria, Pakistan, Philippines, Qatar, Russian Federation, Saudi Arabia, Senegal, South Africa.

11) Argentina, Belgium, Chile, France, Hungary, Italy, Mexico, Netherlands, Norway, Republic of Korea, Slovakia, Slovenia, Ukraine, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America, Uruguay, Zambia.

12) Bosnia and Herzegovina, Brazil, Cameroon, Ghana, India, Japan, Madagascar, Mauritius.

13) § 32. Le même Rapporteur dans son rapport du 20 février 2008 écrit que : « La montée de l'incitation à la haine raciale et religieuse et la recrudescence de manifestations d'antisémitisme, de christianophobie et plus particulièrement d'islamophobie constituent également des tendances particulièrement préoccupantes. Elles s'articulent autour des

facteurs suivants: l'amalgame des facteurs de race, de culture et de religion, la suspicion intellectuelle et idéologique du fait religieux, le déséquilibre entre la défense de la laïcité et le respect de la liberté de religion, et l'approche sécuritaire et de contrôle de la pratique et de l'enseignement de l'islam. Un élément particulièrement préoccupant qui en résulte est la lecture sélective et politique des droits de l'homme et des libertés fondamentales, illustrée notamment par la prééminence idéologique de la liberté d'expression au détriment des autres libertés et des restrictions et limitations consacrées par le Pacte international relatif aux droits civils et politiques. » (§ 6).

14) Art. 3 c).

15) Qui s'est tenue à Téhéran, du 28 au 30 mai 2003.

culturelle qui constitue un patrimoine pouvant enrichir les concepts universels communs des droits de l'homme. Elle a appelé à s'abstenir de toute utilisation de l'universalité des droits de l'homme comme prétexte pour s'ingérer dans les affaires intérieures des Etats et porter atteinte à leur souveraineté nationale. Elle a, en outre, dénoncé la décision de l'Union européenne concernant la condamnation de la peine de lapidation et des autres peines qualifiées d'inhumaines et qui sont appliquées dans certains Etats membres en vertu des dispositions de la Charia. »

Cette opposition irréductible n'est pas sans rappeler l'affrontement idéologique entre communistes et libéraux à l'époque de la guerre froide.

La Conférence islamique a heureusement tempéré la tonalité de sa position en 2006. Elle a insisté sur la nécessité pour la communauté internationale « d'aborder la question des droits de l'Homme avec objectivité en tenant compte du fait qu'ils sont uns et indivisibles et concernent tous les États sans sélectivité et discrimination. » Mais, lors de sa 11e Conférence islamique au sommet des Chefs d'Etat, du 14 mars 2008, l'O.C.I. a rappelé le droit des états à adhérer à leurs spécificités religieuses, sociales et culturelles, et a appelé à ne pas utiliser l'universalité des droits de l'Homme comme prétexte pour s'immiscer dans les affaires intérieures des États et porter atteinte à leur souveraineté nationale, ni à « discréditer les principes et règles de la charia islamique »¹⁶⁾.

D. La contestation concernant la dépénalisation de l'homosexualité

Un autre domaine dans lequel se manifeste encore de manière évidente l'affrontement entre les tenants de l'universalisme et du différentialisme est celui de la lutte contre l'homophobie, ou plus précisément le combat pour

la dépénalisation de l'homosexualité qui continue à constituer un crime ou un délit dans 80 pays, dont 7 qui prévoient la peine de mort : Mauritanie, Soudan, Arabie Saoudite, Iran, Yémen, et dans certaines régions du Nigeria et de la Somalie.

Le Brésil avait soumis en 2003 à la Commission des droits de l'homme un projet de résolution intitulée « Droits de l'homme et orientation sexuelle » qui pour la première fois visait spécifiquement à condamner les violations des droits de l'homme fondées sur l'orientation sexuelle. Le projet disposait notamment que : « 2. les droits de l'home et les libertés fondamentales sont inhérents à tous les êtres humains, que leur caractère universel est incontestable et que leur exercice ne devrait être entravé en aucune manière en raison de l'orientation sexuelle; 3. Engage tous les Etats à promouvoir et protéger les droits de l'homme de toutes les personnes quelle que soit leur orientation sexuelle ». L'examen du texte a été reporté en 2003, reporté en 2004 et finalement abandonné en 2005 sous la pression notamment de l'O.C.I.

En 2005 la Nouvelle Zélande devant la Commission des droits de l'homme, et en 2006 la Norvège devant le Conseil des droits de l'homme ont fait des déclarations sur la non discrimination pour orientation sexuelle. Mais jamais l'inscription à l'ordre du jour d'un projet de résolution n'a pas été obtenue.

Le 18 décembre 2008 une Déclaration sur les droits de l'homme, l'orientation sexuelle et l'identité de genre lue à l'Assemblée générale des Nations Unies. Lue par l'Argentine, élaborée par le France, elle a réuni 67 Etats signataires et demandait « instamment aux Etats de prendre toutes les mesures nécessaires [...] pour garantir que l'orientation sexuelle et l'identité de genre ne soient, en aucune circonstance, le fondement de sanctions pénales, en particulier d'exécutions, d'arrestations ou de détention »¹⁷⁾. Le même jour

que les droits de l'homme doivent être traités sur une base objective et indivisible, sans aucune sélectivité ni discrimination. Elle a également réaffirmé le droit des Etats à adhérer à leurs spécificités religieuses, sociales et culturelles et a appelé à ne pas utiliser l'universalité des droits de l'homme comme prétexte pour s'immiscer dans les affaires intérieures des Etats et porter atteinte à leur souveraineté nationale » (Point 112).

une contre-déclaration signée par 59 Etats a été prononcée par la Syrie selon laquelle les signataires se déclaraient « sérieusement préoccupés par la tentative d'introduire aux Nations Unies des notions qui n'ont pas de fondements juridiques dans les instruments internationaux de protection des droits de l'homme »¹⁸⁾.

On mesure là l'ampleur du clivage qui sépare les universalistes des multiculturalistes. En avril 2009, la France avait d'ailleurs proposé à l'occasion de la Conférence de Durban II d'introduire la notion de discrimination liée à l'orientation sexuelle. En vain.

/

En guise de conclusion, il faut se référer à Kofi Annan qui a fréquemment rappelé que si l'on ne reconnaissait pas le principe d'universalité pour les Droits de l'homme, il n'y avait plus de droits de l'Homme. Le noyau dur des droits de l'Homme, c'est le refus des châtiments cruels et inhumains et des viols collectifs, c'est le refus de la purification ethnique et des génocides, c'est le refus de la torture et des détentions arbitraires, et c'est le refus de la peine de mort. Et il ajoutait toujours: « Ne me parlez pas de vision multiculturelle des droits de l'Homme. Je vous garantis que si vous demandez à un père africain ou à une femme africaine dont on a exécuté le fils et dont la fille a subi des viols collectifs, ce que sont les droits de l'Homme, croyez-moi ils le savent beaucoup mieux que vous et moi. »

17) Point 12 de la déclaration.

18) On peut notamment y lire ce passage : « Our alarm does not merely stem from concern about the lack of legal grounds, or that the said statement delves into matters which fall essentially within the domestic jurisdiction of States counter to the commitment in the United Nations Charter to respect the sovereignty of States and the principle of non-intervention. More importantly, it arises owing to the ominous usage of those two notions. The notion of

Nul sans doute ne contestera la sagesse ni la force de ces propos. Mais le respect des droits fondamentaux de l'homme par un Etat souverain implique que puisse être recherchée par les juridictions pénales internationales la responsabilité pénale des auteurs de leurs violations, quelques soient leur fonction. Et la lapidation des femmes au nom d'une prescription religieuse alléguée par ses juges, ne peut s'abriter derrière la barrière du différentialisme. Le multiculturalisme appliqué aux Droits de l'homme ruine leur universalisme et donc la sauvegarde de ces Droits.

Les évènements majeurs qui se sont déroulés et se déroulent en Tunisie, en Egypte, en Lybie, au Yémen, actuellement en Syrie, mais aussi au Maroc et en Algérie, montrent combien pourtant l'aspiration à la liberté est universelle.

A cet égard, ce qui se passe en Tunisie est particulièrement porteur d'espoir quant à l'amélioration de la condition des femmes, puisque que le décret-loi portant sur l'élection de l'Assemblée constituante du 24 juillet prochain prévoit qu'elle sera composée à parité hommes-femmes.

S'il est encore trop tôt pour mesurer ce qu'il ressortira de ces printemps arabes, une chose est, c'est dans la passion de la liberté que ces révolutions puisent leur source. Ce n'est néanmoins que lorsque le respect des droits de l'homme sera assuré, la condition des femmes effectivement améliorée, que la torture aura disparu des centres de détention au secret, et que les exécutions sommaires et légales seront abandonnées, que l'on pourra enfin proclamer le passage de l'universalisme des droits, à l'universalisme de leur jouissance!

orientation spans a wide range of personal choices that expand way beyond the individual's sexual interest in copulatory behavior with normal consenting adult human beings, thereby ushering in the social normalization and possibly the legitimization of many deplorable acts including pedophilia. The second is often suggested to attribute particular sexual interests or behaviors to genetic factors, a matter that has been scientifically rebuffed repeatedly. »

Překlad

Prof. Robert Badinter: Univerzalizmus lidských práv v ohrožení

Brno, Ústavní soud, 29. dubna 2011

Univerzální povaha lidských práv znamená, že tato práva se týkají „každého člověka“, z důvodu samotné jeho podstaty lidské bytosti, bez ohledu na jakékoliv jiné důvody. Jak zdůraznil velký právník René Cassin, jeden z iniciátorů a autorů textu Všeobecné deklarace lidských práv z 8. prosince 1948, jde o to „chránit všechny lidi a chránit práva všech lidí.“

Lze se domnívat, že přímým zdrojem této univerzality jsou myšlenky osvícenství, kdy se jednalo pouze o otázku člověka a přírody. Člověk si je při opuštění svého přirozeného stavu – a to v jakékoli vizi tohoto stavu, Hobbesově, Lockově či Rousseauově – rovný se všemi lidmi z toho prostého důvodu, že je člověk a podléhá stejné společenské smlouvě. V roce 1789 tak byla slavnostně vyhlášena „přirozená, nezczizitelná a posvátná práva člověka“. Z definice byla tato práva, která byla přirozená, právy univerzálními. Myšlení od Montaigne po Huga, přes Voltaira a Condorceta bylo univerzalistické samotným faktem, že bylo „humanistické“.

Po prohlášení v roce 1948 došlo k vyhrocení velmi tvrdého ideologického konfliktu mezi stoupenci liberálního pojetí lidských práv modernizovaného Raymondem Aronem a stoupenci lidských práv označovaných jako „socialisté“. Tato opozice vzala za své se zhroutilím komunistických společností a během posledního desetiletí XX. století jsme byli svědky ekumenického triumfu lidských práv, který znamená, že univerzalita politických a sociálních lidských práv je nyní princip, který uznávají všichni.

Přesto však popírání jejich univerzality opět nabírá na síle, a to od atentátů z 11. září 2001. Počínaje tímto datem se Spojené státy americké, klíčová západní mocnost, postavily do čela křížácké výpravy proti terorismu, dobra proti zlu. Ve jménu tohoto cíle, jehož potřebnost se vnutila veřejnému mínění, Spojené státy, a v menší míře jejich západní spojenci, přijali jistý počet opatření vymykajících se obecnému právu, která popírají samotné principy, jichž se dovolávají. Ať už se jedná o někdy svévolná zadržení, použití mučení nebo výjimečných zákonů porušujících lidská práva.

Tyto praktiky četných států vyvolaly obžalobu „dvojí normy“. Západní společnosti byly obviněny z toho, že používají „dvojí váhu, dvojí metr“. Vždy připraveny ohánět se lidskými právy a poučovat ostatní státy, úmyslně by ignorovaly lidská práva v okamžiku, kdy je ohrožena jejich vlastní bezpečnost.

Spojené státy totiž v očích světa zaujímají postavení dominantního západního vzoru. Na Spojené státy a s nimi na celý Západ je tedy poukazováno. Znamená to, že ústavní záruky platí pro občany Spojených států, ale pro ostatní, pro ty, kdo nejsou jejich občany nebo jsou občany jiných států než států západní civilizace, právo neplatí, platí Guantánamo, to jest použití síly! Tím se ve světě rozevřela velmi hluboká trhlina, jakýsi předěl. Rozsudky Nejvyššího soudu sice opakovaně vyzvaly k dodržování základních práv a zejména *habeas corpus*,¹⁾ neumožnily však tuto trhlinu vyplnit.

Ani evropské státy nezůstaly v této obtížné situaci pozadu a rovněž přijaly protiteroristická opatření, jejichž závažnost v oblasti lidských práv je však nesrovnatelná ve vztahu k opatřením Spojených států. Nejzávažnější přitom pravděpodobně byla spolupráce některých evropských zemí s CIA při převozu a nezákonném zadržování vězňů, která byla předmětem usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. února 2007, jehož cílem bylo objasnit, jakou úlohu hrály v těchto nezákonných praktikách členské státy, a ujistit se, že Unie a členské státy se již nikdy více v budoucnu do podobných záležitostí porušování lidských práv nezapojí.

¹⁾ zadržování ve vězení Bagram v Afghánistánu mohou využít práva *habeas corpus* (všechny dostupné na webových stránkách Nejvyššího soudu USA <http://www.supremecourt.gov/>).

Na mezinárodní scéně jsme svědky strukturálního zpochybňování lidských práv přibližně deset let. K velkému ideologickému střetu z let 1948 až 1989 mezi stoupenci formálních a skutečných práv se za uctivými slovy o lidských právech střetávají antagonistické koncepce mezi stoupenci universalismu lidských práv a těmi, kdo se domnívají, že smysl a obsah lidských práv se může měnit podle kultur a koncepcí států.

V oblasti lidských práv tedy dochází k novému štěpení mezi obhájci universalismu a obhájci diferencialismu; a můžeme-li toto štěpení rozlišit podle povahy diskuze (I), pak oblasti, ve kterých se tato diskuze projevuje, jsou stejné (II).

I. POVAHA DISKUZE

Je možno rozlišit dva druhy diskuze, jednak diskuzi suverenistickou (A), jednak diferencialistickou koncepci (B).

A. Suverenistická diskuze

Do prvního bloku suverenistických oponentů patří země jako je Čína, Venezuela, Kuba nebo i Rusko, které, aniž by se stavěly proti lidským právům, jsou odhodlány je chránit jen v míře, v jaké tato práva uznaly, a podle svých, především vnitrostátních, pravidel.

Čínská ústava tak sice byla v roce 2004 doplněna o odstavec, podle něhož „stát ctí a chrání lidská práva“. Ovšem ctí je a chrání jen natolik, nakolik je uznává, a podle svých vnitrostátních specifik.

V roce 2005 Úřad pro informace Státní rady Čínské lidové republiky uveřejnil dokument, který je k dispozici na webové stránce Velvyslanectví Číny v Paříži,²⁾ pod názvem „Budování demokratické politiky v Číně“ a ve kterém se uvádí:

²⁾ <http://www.amb-chine.fr/fra/>

„Demokracie v Číně je zaručena diktaturou lidové demokracie. Diktatura lidové demokracie spočívá jednak v provádění co nejširší demokracie prostřednictvím lidu, v dodržování a zajištění lidských práv a v uchopení státní moci lidem a ve službách lidu, jednak v diktátorském postihování všech zločinců, kteří sabotují socialistický režim, kteří poškozují bezpečnost státu a veřejnou bezpečnost, kteří porušují osobní a demokratická práva občanů a kteří se dopustí zpronevěry a zneužití úřední moci, a to za účelem zajištění základních zájmů nejširších lidových mas.“

Dějiny a dnešní stav rozvoje lidské politické civilizace ukazují, že ve světě neexistuje jediný univerzální a absolutní model. Pro posouzení, zda je politický systém demokratický či nikoli, je třeba zjistit, zda plně odráží vůli naprosté většiny obyvatelstva, zda je plně uskutečňováno právo naprosté většiny obyvatelstva vládnout zemi, zda jsou plně zaručena legitimní práva a zájmy naprosté většiny obyvatel.“

Na mezinárodní úrovni toto pojetí zastávané Čínou zahrnuje absolutní dodržování zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí států ze strany mezinárodních subjektů, přičemž se má za to, že lidská práva spadají výlučně do vnitrostátní působnosti.

Pro stoupence absolutního suverenismu je názor, podle něhož se nevměšování se do záležitostí jiných zemí nevztahuje na otázku lidských práv, v rozporu s mezinárodním právem. Dle jejich mínění se mýlí ti, kdož tvrdí, že zásada suverenity ustupuje před zásadou univerzality lidských práv a diskuzi o ní. V oblasti lidských práv každý zůstává pánem své suverenity. To je důvod, proč musí mezinárodní ochrana lidských práv v první řadě podporovat mezinárodní spolupráci v dodržování principů každého státu. V nejstarším dokumentu z roku 1991, který je však stále dostupný na webových stránkách Velvyslanectví Číny v Paříži a uveřejněný stejným úřadem pod názvem „Lidská práva v Číně“, si lze přečíst čínské pojetí lidských práv v mezinárodní oblasti:

„Během činností OSN ve prospěch lidských práv se Čína rozhodně staví proti tomu, aby jakákoliv země využívala lidských práv k prosazování svých hodnot, své ideologie, svých politických koncepcí a svého způsobu rozvoje jiným zemím a k vměšování se do vnitřních záležitostí jiných, zejména rozvojových států, což zasahuje do suverenity a důstojnosti mnoha rozvojových zemí. ... Čína v tomto ohledu zastává názor, že lidská práva svou povahou spadají do unitrostátní jurisdikce státu, že úcta k suverenitě států, nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných zemí, které jsou součástí všemi uznávaných pravidel mezinárodního práva, platí ve všech oblastech mezinárodních vztahů a přirozeně i v oblasti lidských práv.“

Postoj především Číny a obecně celé Asie, která, a to je třeba připomenout, jako jediný světadíl nepřijala žádnou regionální úmluvu o ochraně lidských práv, jasně shrnula Bangkocká deklarace z 2. dubna 1993 přijatá v rámci přípravných prací na Světovou konferenci o lidských právech ve Vídni, jež se konala v roce 1993. Lze se v ní dočíst, že účastníci:

„8. Konstatují, že pokud jsou lidská práva svojí povahou univerzální, je třeba na ně nahlížet v kontextu dynamického a vyvíjejícího se procesu vytváření mezinárodních norem, přičemž je třeba mít na paměti důležitost unitrostátních a regionálních zvláštností, jakými jsou různé historické, kulturní a náboženské souvislosti.“

B. Diferencialistická koncepce

Diferencialistická koncepce nevyrůstá z určité vize politického režimu. Pramení z náboženského pojetí společnosti. K posílení tohoto názorového proudu došlo v posledních deseti letech zejména v islámských státech. Mluvcím a ohniskem této koncepce je Organizace islámské konference (OIC).

OIC sdružuje padesát sedm států. Podle jejich názoru lidská práva pocházejí od Boha. To Bůh je zjevil lidem. To Bůh dal prostřednictvím náboženského zákona lidem dobrodiní těchto práv; lidská práva je tudíž potřeba vykládat z hlediska náboženského zákona.

Káhirska deklarace o lidských právech v islámu přijatá v rámci OIC dne 5. srpna 1990 tedy ve své preambuli uvádí:

„Isouce přesvědčeni, že základní práva a veřejné svobody v islámu jsou nedílnou součástí islámské víry a že nikdo nemá ze zásady právo je zcela nebo částečně omezovat, porušovat je nebo je ignorovat, neboť tato práva jsou závazná božská přikázání, která jsou obsažena ve Svatých knihách zjevných Alláhem a která jsou předmětem poselství, jež svěřil posledního ze svých proroků, aby doplnil předchozí božská poselství tak, aby dodržování těchto přikázání byla známkou zbožnosti; jejich popření nebo porušení je z pohledu náboženství trestuhodným činem; a že ochrana těchto práv je osobní odpovědností každého člověka a kolektivní odpovědností celého společenství.“

Stejně tak v preambuli k Arabské chartě lidských práv přijaté v květnu 2004 Lígou arabských států, jež vstoupila v platnost 15. března 2008, se lze dočíst, že:

„Vycházejíce z víry arabského národa v důstojnost člověka, kterého Bůh povznesl od stvoření světa, a ve skutečnost, že arabská vlast je kolébkou náboženství a civilizací, jejichž vznešené hodnoty posvětily právo člověka na důstojný život založený na svobodě, spravedlnosti a rovnosti...“

Tato koncepce je v rozporu s koncepcí inspirovanou ideály osvědčení a s principem sekularizace. Jelikož nezná žádné právo, jehož zdrojem by nebylo náboženství, náboženství se stává zároveň pramenem lidských práv, ale zároveň si osobuje i výklad těchto práv.

V článku 22 Káhirska deklarace je tak zakotvena svoboda projevu „pokud ovšem není v rozporu s principy šarií“. Existuje-li v těchto zemích kontrola ústavnosti, nezřídka stojí právo šaría na samém vrcholku hierarchie norem. To je případ egyptské ústavy, jejíž článek 2 zakotvuje, že „principy islámského zákona jsou základním pramenem právních předpisů“. Egyptský Nejvyšší ústavní soud tedy ověřuje, zda je právo v souladu s právem šaría. Vypracoval judikaturu, která rozlišuje mezi absolutními principy a relativními principy

islámského zákona. Pokud jde o absolutní principy, soud v rozhodnutí ze 4. května 1985 prohlásil, že:

„Ustanovení článku 2 Ústavy před její změnou v roce 1980 a v souladu s judikaturou Nejvyššího ústavního soudu se vztahuje pouze na právní předpisy vyhlášené po vstupu novely v platnost, na jejichž základě jsou uvedena ustanovení zákona č. 100 z roku 1985. V důsledku toho nesmí právní text odporovat pravidlům šarií, jejichž původ a význam jsou absolutní (al-ahkâm al-sharciyya al-qatciyya fi thubûtihâ wa dalâlatihâ), pouze u těchto pravidel nejsou dovoleny výkladové úvahy (ijtihâd). Tato pravidla ztělesňují základní principy (kulliyya) a pevné základy islámské šarií, jsou neměnná a nepřipouštějí žádný výklad (ta'wil). Je tedy nepředstavitelné, aby se jejich smysl měnil v závislosti na času a místě, vymykají se proto jakékoli změně a není dovoleno je porušovat.“³⁾

V rozhodnutí ze dne 14. srpna 1994 tak soud shledal, že samotný princip zákonnosti polygamie je odvozen z verše koránu, a z toho důvodu je v čase a prostoru neměnný.⁴⁾

II. OBLASTI DISKUZE

A. Výkon trestu smrti

Diskuze je obzvláště výrazná, co se týče všeobecného zrušení trestu smrti, které zaznamenává pokrok všude.⁵⁾

3) V citaci Nathalie Bernard-Maugiron a Baudouina Dupreta, „La Haute Cour constitutionnelle et la reference à la Loi islamique“, revue *Egypte Monde Arabe*, 1999, č. 2, § 14.

4) Tamtéž, § 21.

5) V současné době je pro právní nebo faktické zrušení trestu smrti 139 států. Ve Spojených státech klesl počet poprav z 98 v roce 1999 na 52 v roce 2009.

6) Afghánistán, Antigua a Barbuda, Saudská Arábie, Bahamy, Bahrajn, Bangladéš, Barbados, Belize, Botswana, Brunej Darussalam, Čína, Komory, Dominika, Egypt, Spojené státy americké, Etiopie, Grenada, Guyana, Šalamounovy ostrovy, Indie, Indonésie, Írán (Íránská islámská republika), Irák, Velká libyjská arabská džamáhíríja, Jamajka, Japonsko, Jordán-

V případě fundamentalistických islámských států však výkon trestu smrti nadále zůstává principem i praxí, jak o tom svědčí případy Íránu, Saudské Arábie, Pákistánu a Spojených arabských emirátů. Třebaže je trest smrti na ústupu, v Íránu došlo v posledních třech letech k ztrojnásobení počtu poprav. V roce 2008 bylo v populaci 73 milionů obyvatel vykonáno 300 poprav. Írán je současně státem, který trest smrti používá nejvíce, zejména pokud jde o ženy a nezletilé odsouzence (z toho 5 v roce 2009), třebaže podepsal Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Již zmiňovaná Arabská charta trest smrti nevyklučuje, jelikož její článek 6 stanoví, že „Trest smrti lze vynést jen v případě nejtěžších zločinů v souladu se zákony platnými v okamžiku spáchání trestného činu a na základě pravomocného rozsudku vyneseného příslušným soudem“. I tehdy, jedná-li se o nezletilé – článek 7 zakazuje trest smrti, „není-li právními předpisy platnými v okamžiku spáchání protiprávního jednání stanoveno jinak“!

Tato opozice se projevila v okamžiku přijetí rezoluce Valného shromáždění Organizace spojených národů ze dne 18. prosince 2007, která vyzývá k uvalení moratoria na výkon trestu smrti, kdy se Čína a klíčové země OIC postavily proti; i přesto však mohla být rezoluce přijata, neboť se pro ni vyslovilo 104 států, 54 hlasovalo proti⁶⁾ a 29 se zdrželo hlasování⁷⁾. Toto hlasování se opakovalo 21. prosince 2010 při hlasování o rezoluci č. 65/206, kterou tentokrát podpořilo 109 států a 41 hlasovalo proti, opět především z OIC, 35 států se hlasování zdrželo. Je však třeba předeslat, že některé členské státy OIC, které v roce 2007 hlasovaly proti uvalení moratoria, se tentokrát zdržely hlasování: Bahrajn, Komory, Nigérie, Jordánsko a Mauretánie.

sko, Kuvajt, Malajsie, Maledivy, Mauretánie, Mongolsko, Myanmar, Nigérie, Omán, Uganda, Pákistán, Papua Nová Guinea, Katar, Syrská arabská republika, Korejská lidově demokratická republika, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Vincenc a Grenadiny, Singapur, Somálsko, Súdán, Surinam, Čad, Thajsko, Tonga, Trinidad a Tobago, Jemen, Zimbabwe.

7) Bělorusko, Bhútán, Kamerun, Kuba, Džibuti, Spojené arabské emiráty, Eritrea, Fidži, Gambie, Ghana, Guinea, Rovníková Guinea, Keňa, Lesotho, Libanon, Libérie, Malawi, Maroko, Niger, Středoafrická republika, Korejská republika, Konžská demokratická republika, Laoská lidově demokratická republika, Sjednocená republika Tanzanie, Sierra Leone, Svazijsko, Togo, Vietnam, Zambie.

B. Diskuze ve vztahu ke svobodě vyjadřování

Aféra s uveřejněním karikatur proroka Mohameda vedla k čelnímu střetu mezi univerzálními sekularisty a náboženskými diferencialisty. Ministři za hraničních věcí OIC následně přijali 25. května 2009 usnesení o *Boji proti islamofobii*, kde se praví, „že svobody musí být uplatňovány odpovědně, přičemž je třeba řádně zohlednit základní práva druhých v této souvislosti“, a odsuzuje „co nejdůrazněji veškeré rouhačství namířené proti posvátným principům, symbolům, hodnotám a osobnostem islámu, zejména uveřejňování urážlivých karikatur proroka Mohameda (mír s ním), jakož i veškeré hanlivé poznámky o islámu a posvátných osobách a šíření nactiurhačného dokumentu o Koránu a jejich přebírání jinými médii pod záminkou svobody projevu a názoru“.⁸⁾ Toto odsouzení bylo potvrzeno na posledním zasedání Konference ministrů zahraničních věcí, které se konalo v Dušanbe ve dnech 18. až 20. května 2010.⁹⁾

Tato diskuse o svobodě projevu byla vedena také na půdě Rady OSN pro lidská práva, kde jsou demokratická zřízení v menšině. Ve dnech 26. března 2007 a 27. března 2008 byly přijaty rezoluce o *Boji proti hanobení náboženství*, které lze považovat za přímý útok proti sekularizmu a za výzvu k odsouzení rouhačství a které předložil jménem OIC Pákistán. Uvádí se zde zejména:

„Všímajíce si se znepokojením, že hanobení náboženství je jednou z příčin společenského nesváru a že vede k porušování lidských práv ...

10. Zdůrazňuje právo každého na svobodu projevu, které by mělo být uplatňováno odpovědně a může tedy podléhat omezením, která stanoví zákon

a která jsou nezbytná pro dodržování práv a dobré pověsti druhého, ochranu státní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví či morálky a úctu k náboženství a vyznání“.

Kdykoli je překročeno k hlasování, ocitá se Evropská unie stále častěji v menšině oproti koalici tvořené Islámskou konferencí a státy, které z jiných důvodů, jež jsou politického rázu, nechtějí slyšet o vměšování do suverenity. Znovu tomu tak bylo v případě hlasování ze dne 25. března 2010 o nové rezoluci o *Boji proti hanobení náboženství*, která byla přijata 20 hlasy pro,¹⁰⁾ 17 hlasy proti¹¹⁾ a 8 se zdrželo hlasování.¹²⁾

V návaznosti na tuto rezoluci pan Doudou Diène, zvláštní zpravodaj o současných podobách rasismu, rasové diskriminace, xenofobii a s ní spojené nesnášenlivosti, přijal dne 21. srpna 2007 zprávu o *projevech hanobení náboženství a zvláště o vážných dopadech islamofobie na uplatňování všech práv*, ve které je veden frontální útok proti sekulárnosti jakožto islamofobnímu projevu. Uvádí se zde zejména, že:

„Zvláště znepokojivou formou diskriminace vůči islámu je rostoucí nepřátelství směřující proti náboženským symbolům. V různých světových náboženstvích uzkvétá jedovatá sekulární rétorika mající za následek ještě větší diskriminaci muslimů. Významným příkladem je výstavba mešit, viditelných náboženských symbolů islámu, které se staly nejpříhodnějším terčem diskriminačních praktik. V různých zemích orgány kladou četné překážky výstavbě nových mešit a dopouštějí se tak zjevného porušení práva na svobodu vyznání.“¹³⁾

8) Usnesení č. 34/36-POL, bod 4.

9) Viz usnesení č. 38/37-P o *Boji proti islamofobii a překonávání nenávisti a předsudků vůči islámu* (bod 5).

10) Bahrajn, Bangladéš, Bolívie (Bolivijský mnohonárodnostní stát), Burkina Faso, Čína, Kuba, Džibuti, Egypt, Indonésie, Jordánsko, Kyrgyzstán, Nikaragua, Nigérie, Pákistán, Filipíny, Katar, Ruská federace, Saudská Arábie, Senegal, Jižní Afrika.

11) Argentina, Belgie, Chile, Francie, Maďarsko, Itálie, Mexiko, Nizozemsko, Norsko, Korejská republika, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina, Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Spojené státy americké, Uruguay, Zambie.

12) Bosna a Hercegovina, Brazílie, Kamerun, Ghana, Indie, Japonsko, Madagaskar, Mauricius.

13) § 32. Tentýž zpravodaj ve své zprávě ze dne 20. února 2008 píše, že: „Narůstající podněcování k rasové nenávisti a oživení projevů antisemitismu, kristianofobie a zejména islamofobie představují rovněž zvláště znepokojivé tendence. Ty se dělí podle následujících faktorů: směs rasových, kulturních a náboženských faktorů, intelektuální a ideologická podezřívavost k náboženské skutečnosti, nerovnováha mezi obranou sekulárnosti a dodržováním svobody vyznání a bezpečnosti a kontrolní přístup k praktikování a vyučování islámu. Zvláště znepokojivou skutečností, která z toho plyne, je selektivní a politický výklad lidských práv a základních svobod, který lze ilustrovat zejména na ideologické převaže svobody projevu na úkor ostatních svobod a omezení zakotvených Mezinárodním paktem o občanských a politických právech.“ (§ 6).

C. Diskuze ve vztahu k právům žen

Postavení žen rovněž představuje třecí plochu mezi universalistickým a božím výkladem lidských práv. Arabská charta lidských práv ženám zajisté přiznává rovnost s muži, ba dokonce i jistou „pozitivní diskriminaci“ v jejich prospěch:

„Muž a žena si jsou rovni v rovině lidské důstojnosti, práv a povinností v rámci pozitivní diskriminace nastolené ve prospěch ženy islámskou šariíu i ostatními božími zákony a mezinárodními právními předpisy a nástroji.“¹⁴⁾

Když však Evropská unie přijala usnesení požadující odsouzení této praxe, OIC důrazně reagovala a vyzvala k zdržení se jakéhokoli využívání univerzality lidských práv jako záminky k vměšování se do vnitřních záležitostí států a zasahování do jejich státní svrchovanosti. Kromě toho výslovně zmínila odsouzení kamenování ze strany Evropské unie. V komuniké z 30. zasedání Islámské konference ministrů zahraničních věcí v roce 2003¹⁵⁾ tak stojí, že:

„Konference zdůraznila své hluboké znepokojení nad opakovaným a nesprávným směřováním islámu s porušováním lidských práv. Upozornila na využití tisku a audiovizuálních médií k propagaci těchto nepravdivých myšlenek a vyzvala k ukončení neodůvodněných kampaní vedených určitými nevládními organizacemi proti jistému počtu členských států, jejichž prostřednictvím jsou tyto státy pod záminkou obrany lidských práv žádány, aby zrušily tresty a postihy, které stanovuje šaría. Potvrdila právo států na ochranu jejich náboženských, sociálních a kulturních zvláštností tvořících dědictví, jež může obohatit společně univerzální koncepty lidských práv. Vyzvala k zdržení se jakéhokoliv používání univerzality lidských práv jako záminky k vměšování se do vnitřních záležitostí států a zasahování do jejich státní svrchovanosti.

14) Čl. 3 c).

15) Která se konala v Teheránu ve dnech 28. až 30. května 2003.

16) Závěrečné komuniké uvádí zejména, že: „Konference připomněla prominentní místo, které člověk zaujímá v islámu jakožto zástupce Boha na Zemi a tedy i zásadní význam, který islámské myšlení připisuje podpoře lidských práv, a vyjádřila vážné znepokojení nad pokusy

Kromě toho upozornila na rozhodnutí Evropské unie týkající se odsouzení trestu ukamenováním a ostatních trestů označovaných za nelidské, které jsou uplatňovány v některých členských státech na základě ustanovení práva šaría.“

Tato nesmiřitelná opozice připomíná ideologický střet mezi komunisty a liberály v dobách studené války.

Islámská konference naštěstí zmírnila tón svého postoje z roku 2006. Zdůraznila, že je zapotřebí, aby mezinárodní společenství „řešilo otázku lidských práv objektivně a zohlednilo přitom skutečnost, že tato práva jsou jednotná a nedělitelná a týkají se všech států bez selektivity a diskriminace.“ Na 11. Islámské konferenci na summitu hlav států ze dne 14. března 2008 však OIC připomněla právo států vyznávat svá náboženská, sociální a kulturní specifika a vyzvala k tomu, aby nebylo univerzality lidských práv používáno jako záminky k vměšování se do vnitřních záležitostí států a zasahování do jejich státní suverenity, ani k „diskreditaci principů a pravidel islámské šarií“.¹⁶⁾

D. Diskuze týkající se depenalizace homosexuality

Další oblastí, ve které se ještě výrazněji projevuje střet mezi stoupenci universalismu a diferencializmu, je boj proti homofobii nebo přesněji řečeno boj za depenalizaci homosexuality, která je stále zločinem nebo trestným činem v 80 zemích, z toho 7 ji trestá smrtí: Mauretánie, Súdán, Saudská Arábie, Írán, Jemen a určité regiony Nigérie a Somálska.

V roce 2003 předložila Brazílie Komisi pro lidská práva návrh rezoluce s názvem *Lidská práva a sexuální orientace*, který byl poprvé konkrétně zaměřen na odsouzení porušování lidských práv založených na sexuální orientaci.

využít otázky lidských práv k diskreditaci principů a pravidel islámské šarií a k vměšování do vnitřních záležitostí islámských států a zdůraznila skutečnost, že s lidskými právy je třeba zacházet na objektivním a nedělitelném základě, bez jakékoli selektivity či diskriminace. Rovněž potvrdila právo států vyznávat svá náboženská, sociální a kulturní specifika a vyzvala, aby univerzalita lidských práv nebyla používána jako záminka k vměšování se do vnitřních záležitostí států a jejich národní suverenity“ (Bod 112).

V návrhu se zejména stanovilo, že: „2. *Lidská práva a základní svobody jsou vlastní všem lidským bytostem, že jejich univerzálnost je nepopiratelná a jejich výkonu nesmí být z důvodu sexuální orientace kladeny žádné překážky;* 3. *Zavazuje všechny státy k podpoře a ochraně lidských práv všech osob bez ohledu na jejich sexuální orientaci*“. Projednávání textu bylo odloženo v roce 2003, odloženo v roce 2004 a nakonec od něj bylo v roce 2005 upuštěno zejména pod tlakem OIC.

V roce 2005 vydaly Nový Zéland před Komisí pro lidská práva a v roce 2006 Norsko před Radou pro lidská práva prohlášení o zákazu diskriminace z důvodu sexuální orientace. Zařazení návrhu rezoluce do programu jednání však nebylo nikdy dosaženo.

Dne 18. prosince 2008 bylo na půdě Valného shromáždění OSN předneseno Prohlášení o lidských právech, sexuální orientaci a genderové identitě. Prohlášení přednesené Argentinou, vypracované Francií, které schválilo 67 signatářských států, naléhavě „*vyzvalo státy, aby přijaly veškerá opatření potřebná ... pro zajištění, že sexuální orientace a genderová identita nebudou za žádných okolností důvodem trestních postihů, zejména poprav, zatčení nebo zadržení*“.¹⁷⁾ Téhož dne přednesla Sýrie protiprohlášení, které podepsalo 59 států a podle něhož signatáři „*s vážnými obavami sledují pokus zanést do Spojených národů pojmy, které nemají právní základy v mezinárodních nástrojích v oblasti ochrany lidských práv*“.¹⁸⁾

Zde se ukazuje širší propasti, která dělí universalisty od multikulturalistů. V dubnu 2009 navrhla Francie u příležitosti Konference Durban II zavést pojem diskriminace spojené se sexuální orientací. Marně.

17) Bod 12 prohlášení.

18) Zde lze zmínit především pasáž: „*Our alarm does not merely stem from concern about the lack of legal grounds, or that the said statement delves into matters which fall essentially within the domestic jurisdiction of States counter to the commitment in the United Nations Charter to respect the sovereignty of States and the principle of non-intervention. More importantly, it arises owing to the ominous usage of those two notions. The notion of*

Místo závěru je třeba odkázat na Kofiho Anana, který často připomínal, že bez uznání principu universalitu lidských práv by již žádná lidská práva nebyla. Tvrdým jádrem lidských práv je odmítnutí krutých a nelidských trestů a hromadného znásilňování, odmítnutí etnických čistek a genocid, odmítnutí mučení a svévolných zadržení a odmítnutí trestu smrti. A vždy dodával: „*Nemluve mi o multikulturní vizi lidských práv. Zaručuji Vám, že pokud se zeptáte afrického otce nebo africké ženy, jimž popravili syna nebo jejichž dcera byla vystavena hromadnému znásilnění, co to jsou lidská práva, věřte mi, že to vědí mnohem lépe než vy nebo já.*“

Bezpochyby nikdo nebude zpochybňovat moudrost, ani sílu těchto slov. Dodržování lidských práv ze strany suverénního státu však zahrnuje, aby mezinárodní trestní soudy mohly určit trestní odpovědnost těch, kdo se dopouštějí jejich porušování, bez ohledu na jejich funkci. A kamenování žen ve jménu náboženského předpisu tvrzeného jeho soudci se nemůže schovávat za bariéru diferencialismu. Multikulturalismus aplikovaný na lidská práva ničí jejich universalismus, a tedy i ochranu těchto práv.

Významné události, které proběhly a probíhají v Tunisku, v Egyptě, v Libyi, v Jemenu, v současné době v Sýrii, ale také v Maroku a v Alžírsku ukazují, nakolik je touha po svobodě univerzální.

V tomto ohledu dění v Tunisku přináší naději, zejména pokud jde o zlepšení postavení žen, protože vládní nařízení o volbách do Ústavodárného shro-

orientation spans a wide range of personal choices that expand way beyond the individual's sexual interest in copulatory behavior with normal consenting adult human beings, thereby ushering in the social normalization and possibly the legitimization of many deplorable acts including pedophilia. The second is often suggested to attribute particular sexual interests or behaviors to genetic factors, a matter that has been scientifically rebuffed repeatedly.“

máždění 24. července tohoto roku stanovuje, že v tomto shromáždění budou muži i ženy zastoupeny stejným počtem.

Třebaže je ještě příliš brzy na posouzení, co vzejde z těchto arabských jar, jedna věc je jistá, že tyto revoluce pramení z vášně po svobodě. Avšak teprve tehdy, až bude zajištěno dodržování lidských práv, dojde ke skutečnému zlepšení postavení žen, z tajných vazebních center zmizí mučení a bude upuštěno od okamžitých a legálních poprav, teprve tehdy bude možno konečně prohlásit přechod od universalismu práv k universalismu jejich uplatňování!

Soudci Ústavního soudu (prosinec 2011)
společná fotografie

dolní řada zleva: Vojen Güttler, Eliška
Wagnerová, Pavel Rychetský, Pavel
Holländer, Ivana Janů

horní řada zleva: Miloslav Výborný,
Vlasta Formánková, František Duchoň,
Jan Musil, Jiří Mucha, Stanislav Balík,
Dagmar Lastovecká, Jiří Nykodým,
Michaela Židlická, Vladimír Kůrka

FOTO: Aleš Ležatka

Funkcionáři Ústavního soudu

(zleva): místopředsedkyně Eliška
Wagnerová, předseda Pavel Rychetský,
místopředseda Pavel Holländer
(prosinec 2011)

FOTO: Aleš Ležatka

Členové I. senátu Ústavního soudu
složení (zleva): František Duchoň,
Ivana Janů, Vojen Güttler
(prosinec 2011)

FOTO: Aleš Ležatka

Členové II. senátu Ústavního soudu
složení (zleva): Jiří Nykodým,
Dagmar Lastovecká, Stanislav Balík
(prosinec 2011)

FOTO: Aleš Ležatka

Členové III. senátu Ústavního soudu
složení (zleva): Jiří Mucha, Jan Musil,
Vladimír Kůrka (prosinec 2011)

FOTO: Aleš Ležatka

Členové IV. senátu Ústavního soudu
složení (zleva): Michaela
Židlická, Miloslav Výborný, Vlasta
Formánková (prosinec 2011)

FOTO: Aleš Ležatka

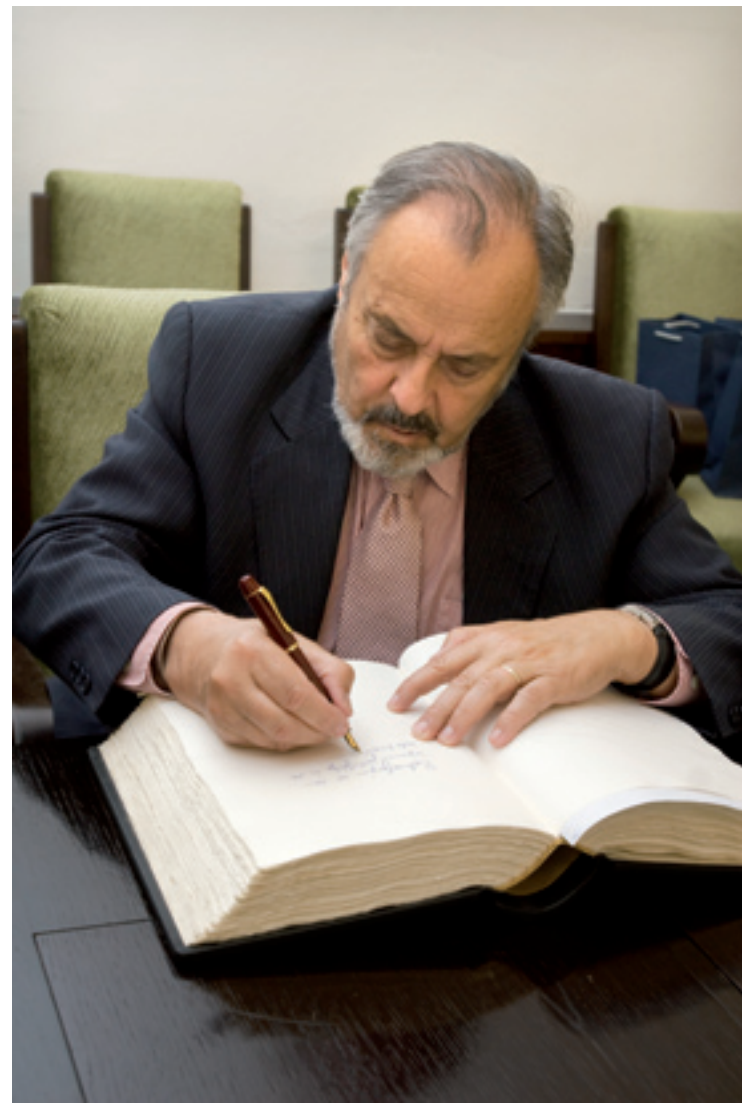
Prof. Andrzej Rzepliński, předseda
polského ústavního tribunálu
(duben 2011)

FOTO: Jan Symon

Společná fotografie s polskými
kolegy (duben 2011)

FOTO: Jan Symon

Prof. Ernest Petrič, předseda
slovenského ústavního soudu
(červen 2011)

FOTO: Jan Symon

Společná fotografie se slovenskými
soudci (červen 2011)

FOTO: Jan Symon

Prof. Robert Badinter (duben 2011)

FOTO: Jan Symon

Ústavní soud Československé republiky – 90 let od jeho ustavující schůze, kolokvium (listopad 2011)

FOTO: Jan Symon

ROČENKA 2011

Vydavatel:

Ústavní soud

Joštova 8, 660 83 Brno

tel. (+420) 542162111

fax: (+420) 542161309, (+420) 542161169

Kontaktní osoba:

PhDr. Jana Pelcová, mail: jana.pelcova@usoud.cz

Grafická úprava a DTP:

studio KUTULULU, Šilingrovo náměstí 3, 602 00 Brno

Tisk:

Repropress, Srbská 53, 612 00 Brno

Vydání 1., červen 2012, vazba brožovaná

